

Nõukogude KOOL

*EESTI NSV HARIDUSMINISTEERIUMI
PEDAGOOGILINE AJAKIRI*

10

1959

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI HARIDUSMINISTEERIUMI

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

XVII AASTAKÄIK

NR. 10

OKTOOBER

1959

NSV Liidu Ministrite Nõukogus.

NSV Liidu Ministrite Nõukogu võttis vastu määruse tööstusettevõtete, sovhooside ja kolhooside osavõtu kohta kõrgemate õppeasutuste ja tehnikumide komplekteerimisest ja spetsialistide ettevalmistamisest oma ettevõtete jaoks.

Teatavasti viidi viimastel aastatel läbi rida üritusi praktilisi kogemusi omavate noorte laiaulatuslikumaks suunamiseks kõrgematesse õppeasutustesse ja tehnikumidesse. Nende hulka kuuluvad vähemalt kaheaastase praktilise töö staažiga isikute esimeses järjekorras vastuvõtmise kõrgematesse õppeasutustesse ja tehnikumidesse, õhtuse õppeajaga õppeasutuste võrgu ning kaugõppe korras kõrgema ja kesk-erihariduse omandamise laialdane arendamine, täiendavate soodustuste sisseseadmine üliõpilastele, kes õpivad tootmistööd katkestamata, ja muud.

Nõukogude üldsus on kõik need abinõud täielikult heaks kiitnud.

Selleks, et parandada veelgi kõrgema ja kesk-eriharidusega spetsialistide ettevalmistamise kvaliteeti ning tõsta üliõpilaste ja õpilaste hulgas tehtava ideelise kasvatustöö taset, tunnistas NSV Liidu Ministrite Nõukogu otstarbekohaseks, et rõõbiti kõrgemate ja kesk-eriõppeasutuste komplekteerimise praeguse korraga vahetult tööstusettevõtteid, ehitused ja sovhoosid hakkaksid töötavaid noori suunama õppima kõrgematesse õppeasutustesse ja tehnikumidesse, kusjuures üliõpilastele ja õpilastele maksaksid stipendiume neid komandeerinud organisatsioonid, kõrgema õppeasutuse või tehnikumi lõpetanud spetsialistid aga asuksid taas töötama selles ettevõttes, kes nad õppima lähetas.

NSV Liidu Ministrite Nõukogu kiitis heaks eesrindlike kolhooside ettepanekud anda kolhoosidele õigus suunata kolhoosnikuid õppima kõrgematesse õppeasutustesse ja tehnikumidesse, makstes neile kolhooside arvel stipendiumi tingimusel, et kõrgema õppeasutuse või tehnikumi lõpetanud spetsialistid tuleksid tagasi tööle neid õppima lähetanud kolhoosi.

NSV Liidu Ministrite Nõukogu määruses öeldakse, et õppima kõrgematesse õppeasutustesse ja tehnikumidesse lähetatakse kõige paremini ettevalmistatud ja kõige andekamaid tootmisesrindlasi, kellel on vähemalt kaheaastane praktilise töö staaž. Vastava valiku teevad ja õppima saavad ettevõtete, kolhoosijuhataste ja ühiskondlike organisatsioonide juhtivad töötajad. Kõrgematesse õppeasutustesse ja tehnikumidesse suunatavate kandidatuure arutatakse laialdaselt ettevõtete töölise tootmisnõupidamistel ja koosolekutel, kolhoosijuhataste koosolekutel, kolhoosnikute ja ühiskondlike organisatsioonide üldkoosolekutel. Töölise, kolhoosnikute ja teenistujate komandeerimine õppima kõrgematesse õppeasutustesse ja tehnikumidesse peab olema ergutusabinõuks kõrgete tootmistöö näitajate eest.

Isikud, keda tööstusettevõtteid, ehitused, sovhoosid ja kolhoosid õppima suunavad, sooritavad sisseastumiseksamid vastuvõtteeskirjades ettenähtud korras ning neil on õigus saada vastu võetud kõrgematesse ja kesk-eriõppeasutustesse esmajärjekorras, väljaspool konkurssi.

Kõigile edasijõudvatele õppijatele, kelle tööstusettevõtteid, ehitused ja sovhoosid on lähetanud õppima kõrgematesse õppeasutustesse ja tehnikumidesse, makstakse stipendiumi nende ettevõtete arvel. Stipendiumi suurus on 15 protsenti kõrgem tavalisest riik-

Fr. B. Kreutzwaldi nim.
Eesti NSV Riiklik
Raamatukogu

PE 7344

likust stipendiumist, mida makstakse kõrgemate õppeasutuste üliõpilastele ja kesk-eriõppeasutuste õpilastele.

Kolhoosidel soovitatakse rakendada eespool mainitud stipendiumide määramise korda kõrgematesse õppeasutustesse ja tehnikumidesse õppima komandeeritud kolhoosnike suhtes; õppima suunatud kolhoosnikele säilitatakse põllumajandusliku artelli liikmete õigused.

NSV Liidu Ministrite Nõukogu määruses on ette nähtud, et kõrgema õppeasutuse või kesk-eriõppeasutuse lõpetanud noored spetsialistid peavad töötama neid õppima komandeerinud tööstusettevõtetes, ehitustel, sovhoosides ja kolhoosides. Tööstusettevõtete, ehituste, sovhooside ja kolhooside nõusolekul võib neid spetsialiste suunata tööle ka teistesse organisatsioonidesse.

Tööstusettevõtetele, ehitustele, sovhoosidele ja kolhoosidele on antud õigus suunata isikuid, kes õpivad kõrgemates õppeasutustes ja tehnikumides tootmistööd katkestamata, õppima statsionaarsete õppeasutuste vanematele kursustele tootmistööd katkestades. Üliõpilastele ja õpilastele, kes on üle viidud õppimisele tootmistöö katkestamisega, kindlustatakse stipendium eespool märgitud suuruses.

NSV Liidu Ministrite Nõukogu tegi NSV Liidu Kõrgema ja Kesk-erihariduse Ministeeriumile, liiduvabariikide kõrgema ja kesk-erihariduse ministeeriumidele ja komiteedele, samuti haridusministeeriumidele kohustuseks organiseerida laialdane kursuste võrk töötavate noorte ettevalmistamiseks kõrgematesse õppeasutustesse ja tehnikumidesse astumiseks. Neile kursustele tuleb esmajärjekorras vastu võtta tööstusettevõtete, ehituste, sovhooside ja kolhooside poolt soovitatavaid isikuid.

*

Tööstusettevõtete, ehituste, sovhooside ja kolhooside osavõtt kõrgemate õppeasutuste ja tehnikumide komplekteerimisest ning spetsialistide ettevalmistamisest oma ettevõtete jaoks aitab tugevdada kõrgemate ja kesk-eriõppeasutuste sidet eluga, aitab arendada ja täiustada meie maal kõrgema ja kesk-erihariduse süsteemi ning kindlustada väljalastavate spetsialistide paremat praktilist ja teoreetilist ettevalmistust.

Suure Sotsialistliku Oktoobrerevolutsiooni 42. aastapäev.

Ülemaailmsete ajalooliste võitudega, mis NSV Liidu rahvad on saavutanud kommunistliku partei XXI kongressi otsuste elluviimisel kommunismi laiahaardelise ehitamise perioodil, tähistavad nõukogude inimesed ja kogu progressiivne inimkond Suure Sotsialistliku Oktoobrerevolutsiooni 42. aastapäeva.

NLKP XXI kongress kavandas kommunismi ehitamise suurejoonelise programmi. Partei Keskkomitee juunipleenum tegi kokkuvõtte esimestest saavutustest selle programmi täitmisel ning kutsus meie maa töötajaid üles võitlusele tootmise igakülgse täiustamise ja tehnilise progressi eest, mis on esimese seitseaastaku otsustavaks tingimuseks.

Käesoleva seitseaastaku ülesanded on hiiglaslikud, need demonstreerivad eredalt Nõukogudemaa võimsust, tema kiiret ning peatumat edasiliikumist kommunistliku homse poole. Partei Keskkomitee läkituses töölistele, kolhoosnikutele, nõukogude haritlastele, kõigile Nõukogude Liidu töötajatele öeldakse: «Kunagi varem ei ole meil olnud nii kõikehõlmavat plaani, nagu on seitseaastak, kus on arvesse võetud ja läbi mõeldud kõik — gigantsetest elektriamaadest kuni laste mänguasjadeni, suurkeemiatööstusest kuni aedade ja viinamarjaistandikeni. Kõik inimese heaks, kõik tema hüvangu nimel! See on meie suur eesmärk, see on selle tohutu töö mõte, mida leninlik kommunistlik partei on teinud ja teeb!» Käesoleval seitseaastakul moodustab Nõukogude Liidu elektriamaade võimsuste juurdekasv 60 miljonit kilovatti, see juurdekasv on võrdne näiteks tuhande Volhovstroji võimsusega. Musta valtsmetalli tootmise juurdekasv seitseaastakul on ligi 25 miljonit tonni. Ehitajate kätetööna saavad meie maa töötajad juurde 650—660 miljonit ruutmeetrit elamispinda, mis on võrdne 15 niisuguse linnaga, nagu on Moskva, või ligi 100 sellise linnaga, nagu on Gorki.

Nõukogudemaa põllumajandus on sotsialistliku korra aastatel seitsmepenikoorma saabastega edasi astunud. Pärast partei XXI kongressi ja praegu, NLKP Keskkomitee

pleenumi eel, on võitlus seitseaastaku plaani täitmise ja ületamise eest hoogustunud. Nagu näitavad seitseaastaku esimese aasta senised tulemused, on kogu Nõukogudemaa, sealhulgas ka meie vabariigis, nii põllumunduses kui ka loomakasvatuses kolhoosnikute, sovhoositöötajate ning põllumajanduse spetsialistide pingutused head vilja kandnud. Edasimineku põllumajanduses on jõudne ja rõõmub iga nõukogude inimest.

Leninlik hoolitsus rahva heaolu eest, töötajate heaolu pidev tõus tööstuse ja põllumajanduse kõrge arengutaseme baasil on meie partei alalise tähelepanu objektiks. Suur hoolitsus rahva eest väljendub kõikides partei sammudes, kogu tema tegevuses. Selle hoolitsuse üheks eredaks tunnistuseks on NLKP Keskkomitee, NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja ÜAUKN-i määrus lühemale tööpäevale ülemineku lõpuleviimise ning tööliste ja teenistujate töötasu reguleerimise tähtaegade kohta, millel on suur poliitiline, sotsiaalne ja rahvamajanduslik tähtsus. Seitseaastaku kahe esimese aasta jooksul viiakse kõikjal lõpule üleminek seitsmetunnilisele (allmaatöödel kuuetunnilisele) tööpäevale. See on tähtis etapp ajaloolise ülesande lahendamisel — muuta NSV Liit kõige lühema tööpäevaga ja kõige lühema töönädalaga riigiks maailmas.

Tuleb rõhutada, et lühema tööpäeva kehtestamine toimub paralleelselt töötasu reguleerimisega. Sellega seoses on muu hulgas ette nähtud tõsta madalapalgaliste tööliste ja teenistujate töötasu seitseaastaku jooksul 270—350 rublalt 500—600 rublani kuus. Tööpäeva lühendamise ja töötasu reguleerimise tulemusena on tööliste ja teenistujate töötasu, vaatamata tööpäeva lühendamisele, mitte üksnes säilitatud, vaid seoses uute töötasunormide sisseseadmisega oluliselt tõusnud, eriti madalapalgalistel töötajatel. Kõik see on tõstnud töötajate materiaalsel huvi tootmise ja töövillakuse suurendamise vastu, on kaasa aidanud riiklike plaanide täitmisele ja ületamisele tootmisettevõtteis.

Kõik, mida tehakse meie kommunismi ehitaval maal, teenib rahva huve ja hüvangu, on kogu inimkonna õnneks ja rahu pandiks.

Nõukogude teaduse ja tehnika silmapaistvaks, kogu maailma paeluvaks ning erutavaks sündmuseks oli teise Nõukogude kosmoseraketi väljasaatmine Kuule 12. septembril ja selle jõudmine Kuule 14. septembril. Kosmoseraketi väljasaatmine, sellega seoses läbiviidud teaduslikud uurimused ja kosmoseraketi Kuu pinnale jõudmine on suureks panuseks maailma teadusse ning kosmose vallutamise üritusse.

Meie maal ehitati esimene aatomi-jäällõhkuja maailmas. See aatomihiiuglane «Lenin» alustas oma esimest teekonda veeväljadel 19. septembri hommikul.

Maailma tähelepanu ja huvi tulipunktis on N. S. Hruštšovi visiit Ameerika Ühendriikidesse ja meie valitsuse juhi esinemised USA-s, sealhulgas ka Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Peaassambleel. Kõik maailma ausad inimesed kiidavad palavalt heaks Nõukogude valitsuse ettepanekud, et kõik riigid viiksid nelja aasta jooksul läbi täieliku desarmeerimise ega omaks edaspidi enam sõjapidamise vahendeid.

Kõik need faktid tõendavad, et hoolitsus inimese eest on sotsialistliku ühiskonna arengu vääramatu seadus.

Meie partei ja valitsuse kogu tegevus kinnitab, et Nõukogude riik ja nõukogude inimesed soovivad rahu. Nõukogude riik, mille rajajaks oli suur Lenin, sündis 42 aastat tagasi rahusõnadega huulil ja on kogu oma olemasolu jooksul taotlenud ja taotleb kindlat rahupoliitikat, sõprust ning koostööd rahvaste vahel. Nõukogude inimeste ja kõigi maailma töötajate usku rahu võidusse kinnitavad seltsimees N. S. Hruštšovi sõnad, mis ta ütles 28. septembril miitingul Moskvas: «Olen kindel, seltsimehed, et praeguses olukorras, kus rahu jõud on uskmatast kasvanud, kus sotsialistlikus leeris on umbes miljard inimest ja sellel leeril on tohutud tootmisvõimalused, kus Nõukogude Liit on saavutanud suure õitsengu tööstuses ja põllumajanduses, teaduses, tehnika ja kultuuri alal, — me suudame rahu huvides palju ära teha.

Me tugime oma tegevuses mõistusele, tööle, kogu rahva toetusele. Peale selle tugime oma võimsale potentsiaalile. Teadku need, kes tahavad säilitada «külma sõja» seisundit, et muuta see varem või hiljem kuumaks sõjaks, — teadku nad, et meie ajal võib sõda alustada ainult hullumeelne, kes siis ise hukkab selle sõja leekides.»

Kõigi Nõukogude rahvaste tunded ning mõtted väljendusid Nõukogude valitsuse juhi avalduses ÜRO Peaassambleel, kus seltsimees N. S. Hruštšov ütles: «Meie sisepoliitikal on ainult üks eesmärk ja see ees-

märk seisab selles, et luua elu, mis väärib inimkonna parimaid ideaale. Meie seltsime aasta plaan on kantud rahuarmastuse vaimust, hoolitsusest rahva hüvangu ja õnne eest.»

Hoolitsuses rahva hüvangu ja õnne eest seisneb ka rahuliku võistluse mõte — võistluse, mida sotsialism arendab kapitalismiga ja milles ta tingimata võidab. Sellesse võidusse usuvad vankumatult kõik nõukogude inimesed, tehes suure entusiasmi-ga rahulikku ja loovat tööd seitseaastaku plaanide ennetähtaegseks täitmiseks ning ületamiseks. Meie inimeste mõtteid väljendas seltsimees N. S. Hruštšov ühes oma kõnes New Yorgis: «Arendagem võistlust rahuolukorras ja otsustagu rahvad, missugune süsteem loob suuremaid võimalusi tootlike jõudude arendamiseks ning missugune tagab paremini inimese heaolu.»

Käesoleval seitseaastakul suureneb meie maal tunduvalt riigi ja ühiskonna osatähtsus laste kasvatamisel, samuti abi perekondadele. Seda tõendab ilmekalt laialdane internaatkoolide, lasteaedade ja -sõimede ehitamine. Õpilaste arv internaatkoolides kasvas 1965. aastaks vähemalt 2,5 miljonini 180 tuhande asemel 1958. aastal. Laste arv lasteaedades tõuseb seltsime aasta jooksul 2,8 miljonilt 4,2 miljonini. Seitseaastakul suureneb üldhariduslike koolide õpilaste arv 38—40 miljonini 30 miljoni asemel 1958. aastal.

Meie suur kodumaa, astunud oma aremise uude etappi — kommunismi laiahaardelise ehitamise perioodi —, pöörab erilist tähelepanu ka noorsoo õpetamisele ja kasvatamisele nõukogude koolis — uue, kommunistliku ühiskonna inimese kasvatamisele, temas tööarmastuse ja -oskuse kasvatamisele, tema ettevalmistamisele eluks ning praktiliseks tegevuseks. NSV Liidu seadus «Kooli ja elu sidemete tugevdamise ning haridussüsteemi edasiarendamisest NSV Liidus» rõhutab, et nõukogude kool peab välja laskma inimesi, kes on mitmekülgete teadmistega, omavad mingi kutse ja on hästi ette valmistatud tootvaks tööks.

Käsikäes kutseharidusliku taseme tõstmisega peab tõusma töötajate üldhariduslik, poliitiline ja kultuuriline tase. Ajal, millal kogu meie maad on haaranud üldrahvalik liikumine seitseaastaku ülesannete ennetähtaegse täitmise eest, kommunismi ülesehitamise eest; ajal, millal meie maa töötajad on asunud võitluse kommunistliku töö kollektiivi nimetuse taotlemiseks, on see küsimus eriti aktuaalne. On ju ühiskonna kommunistlik ümberkujundamine lahutamatu seotud uue inimese kasvatamisega, kelles peab olema harmooniliselt liitunud vaimne rikkus, moraalne puhtus ja füüsiline täiuslikkus.

Hariduse omandamise võimalused meie maal on soodsad ning avarad. Teoksil olev koolireform loob selleks veelgi paremad tingimused, annab võimaluse kõigil töötajail omandada kesk-, kesk-eri- või kõrge-mat haridust tootmistöö kõrval. Laialdane tehnikumide, töölisnoorte ja kaugõppekesk-koolide võrk, mitmesugused tootmisalase profiiliga keskkoolid jm. õppeasutused võimaldavad noortel, ka töötavatel noortel valida eriala, mille vastu nad kõige roh-kem huvi tunnevad, ning ühtlasi vabalt va-lida õppimise vormi.

Hiljuti võttis NSV Liidu Ministrite Nõu-kogu vastu määruse tööstusettevõtete, sov-hooside ja kolhooside osavõtu kohta kõrge-mate õppeasutuste ja tehnikumide komp-leteerimisest ning spetsialistide ettevalmis-tamisest oma ettevõtetele. Nimetatud mää-ruses peetakse otstarbekohaseks, et paral-leelselt senise komplekteerimise korraga ettevõtteid suunaksid noori õppima asutuse kullul, makstakse neile stipendiumi, pärast õppeasutuse lõpetamist aga suunduksid spetsialistid tööle neid õppima suunanud ettevõtetesse. On selge, et valituse poolt vastuvõetud määruse elluviimine aitab tõsta senisest enam kõrgema ja kesk-eri-haridusega spetsialistide ettevalmistamise taset ning üliõpilaste ja õpilaste ideelise kasvatamise kvaliteeti.

Nõukogude üldhariduslike koolide, kesk-eriõppeasutuste ja kõrgemate koolide ees seisab haridussüsteemi ümberkorraldamine vastavalt meie ühiskonna eluliste nõue-tele, vastavalt kommunistliku ühiskonna ülesehitamise nõuetele. See on suur ja raske töö, mis nõuab pingutusi, head orga-niseerimisoskust, kõrget teaduslikku taset ja sügavat ideelis-poliitilist teadlikkust igalt õpetajalt ja haridusala töötajalt.

Nõukogude õpetajad, keda on kasvata-nud ja keda juhivad kommunistlik partei; õpetajad, kes teenivad Nõukogudemaa rah-va ja meie riigi huve, on teinud esimesi edusamme koolitöö uutele nõuetele lähen-damisel. Nad lähevad Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 42. aastapäevale vastu uute saavutustega ning kindlate tule-vikuperspektiividega. Nad ei unusta juuni-pleenumi puhul avaldatud partei Kes-komitee läkituse sõnu: «Nüüd on asi selles, et õigesti organiseerida tööd ja viia vastu-võetud otsused ellu. Kaalugu iga tööline, insener, teadlane, kolhoosnik, agronoom, õpetaja ja arst pärast pleenumi otsustega tutvumist, kuidas neid rakendada oma praktilises töös.» Neid võimalusi arutati ja kaaluti kõigis meie maa koolides ning ka-vandati plaanid, kuidas edukalt organisee-rida õppe- ja kasvatustööd ning ühiskond-likku tööd elanikkonnas. Koolid alustasid uut õppeaastat suure entusiasmi ja hooga,

et väärikalt täita austavaid ülesandeid, mis neile on usaldanud partei ja rahvas.

Nõukogude Liidu vennalike rahvaste pe-res, vennasrahvaste, eriti suure vene rahva abiga, on ka Eesti NSV viimase 19 aasta jooksul muutunud eesrindliku tööstuse ja põllumajandusega vabariigiks. Igavesti on ajalukku läinud Eesti kodanliku vabariigi sünged aastad, millal meie sünninaa oli im-perialistlike riikide majanduslikuks ripat-siks ja nende poliitiliseks mängukanniks, millal sin valitses tööpuudus, viletsus ja töörahva ränk rõhumine.

Kui heita pilk hariduse olukorrale ko-danlikus Eestis ja võrrelda seda tänapäe-vaga, siis mõistame, kuivõrd ulatuslik kul-tuurirevolutsioon on toimunud Eestis nõu-kogude korra aastail. Kodanluse võimu vii-masel, 1939/40. õppeaastal õppis Eesti üld-hariduslikes koolides 121 tuhat õpilast, praegu on õpilasi tunduvalt üle 172 tu-hande. Eesti NSV-s on laste kasutada 14 pioneerimaja, 3 noorte naturalistide jaama, 21 spordikooli jms. Lasteaedade arv on nõukogude korra aastail kasvanud 2,3-kord-seks, lastesõimede arv 8,2-kordseks. Hoopis uus on Eesti NSV koolis õppe- ja kasva-tustöö sisu. Meie kool valmistab ette tule-vasi kommunismi ehitajaid, kasvatab lapsi maast-madalast üllaste ideede — nõuko-gude patriotismi ja proletaarse internatsio-nalismi ideede vaimus. Meie noortele on avatud kõik teed helgesse tulevikku.

Eesti NSV töötajad, sealhulgas meie pe-dagoogid, on veendunud, et kõik meie saa-vutused ja meie õnnelik elu on võimal-kuks saanud Suure Sotsialistliku Oktoobri-revolutsiooni tulemusena, Eestis nõukogude võimu kehtestamise tulemusena, üksnes seetõttu, et me kuulume Nõukogude Liidu rahvaste vennalikkude, keda kindlalt on juhtinud ja juhivad leninlik kommunist-lik partei. Seepärast võtavad meie vaba-riigi töötajad ja koos nendega ka õpetajad Oktoobrirevolutsiooni 42. aastapäeva vastu uute saavutustega võitluses partei XXI kongressi otsuste täitmise eest, koolitöö ümberkorraldamise eest.

Koolireformi edukas ellurakendamine ning õppe- ja kasvatustöö ideelise taseme tõst-mine meie vabariigi koolides nõuab õpetajaskonnalt kõrget ideelis-poliitilist tead-likkust, pidevat teadmiste täiendamist marksismi-leninismi teoorias, kursis ole-mist sise- ja välispoliitika küsimustega ning kommunismi ehitamise probleemidega. Ainult siis suudavad õpetajad kasvatada tõelist kommunismi ehitajate põlvkonda ja olla rahva innustajateks tema töös ning võitluses kommunistliku ühiskonna ülesehi-tamise eest. Seepärast on vajalik, et õppe-asutuste partei-, ametiühingu- ja komsomoli-organisatsioonid alatist tähelepanu osutak-sid pedagoogide ideelis-poliitilisele enese-täiendamisele.

Uus kool nõuab meie õpetajalt ka senisest suuremat pedagoogilist meisterlikkust ja uute õpetamiseetodite rakendamist. Seetõttu on kutsealase kvalifikatsiooni tõstmine iga õpetaja ja iga haridusala töötaja esmane ülesanne. Eesti NSV Haridusministeeriumi, meetoodiliste ja teadusliku uurimise asutuste, aineseksioonide ja -komisjonide kohuseks on õpetajaskonda selles töös abistada nii vastavate kursuste ja seminaride korraldamise kui ka paremate kogemuste levitamise teel pedagoogilistel lugemistel ja trükisõnas.

Meie õpetajad on veendunud, et mida kõrgem on nende ideelis-teoreetiline teadlikkus ja pedagoogiline meisterlikkus, seda edukamalt lahendavad nad partei ja rahva poolt koolile usaldatud ülesanded.

Nõukogude rahvad tähistavad Suure Oktoobrerevolutsiooni 42. aastapäeva välja-paistvate töövõitudega kõigil tegevusaladel. Nad on õigustatult uhked oma kodumaale, kus esimesena maailmas toimus sotsialistlik revolutsioon, mis valgustab edasilikumise teed kogu inimkonnale.

Kogu oma olemasolu 42 aasta jooksul on Nõukogudemaa kommunistliku partei juhtimisel saanud ühelt majanduslikult ning poliitiliselt võidult teisele, on läbi teinud tohutult ulatusliku progressi ning ehitab nüüd uut, kommunistlikku ühiskonda. Nõukogude riigi autoriteet kogu rahvusvahelises elus on määratu suur.

Iga nõukogude inimese südant täidab uhkustunne, kui ta mõtleb hariduse, teaduse ja tehnika tormilisele arengule meie maal. Kuule on toimetatud Nõukogude viimase tekstiga: «Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit. September, 1959», mis tähendab seda, et kosmose täielik vallutamine ei ole enam mägede taga, et järjekorras on Mars ja Veenus...

Koos nõukogude inimestega tähistavad Oktoobrerevolutsiooni 42. aastapäeva laialdaselt rahvademokraatiamaade töötajad, kes Suure Sotsialistliku Oktoobrerevolutsiooni maailmaajaloolise võidu tulemusena, meie kodumaa rahvaste eeskujul ning venalikus koostöös ja sõpruses nendega asusid uue elu ehitamisele ning on saavutanud märkimisväärseid tulemusi sotsialismi rajamisel.

Rahvademokraatlike riikide sünni maailmas tähistab marksismi-leninismi ideede võitmatut mõju ning jõudu. Esimesel oktoobril tähistas suur Hiina Rahvavabariik oma 10. aastapäeva, mis oli rõõmsaks tähtpäevaks kogu nõukogude rahvale. Hiina Rahvarevolutsiooni võit, mis ta saavutas kümme aastat tagasi, oli kõige silmapaistvamaks sündmuseks inimkonna ajaloos pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrerevolutsiooni, see avaldas tohutu suurt mõju maailma ajaloo käigule.

Hiina Rahvavabariigis, tööliste ja talupoegade võimsas sotsialistlikus riigis, on rahvavõimu aastatel toimunud kõige põhjalikumad sotsiaalsed ning majanduslikud ümberkujundused, mis kindlustasid uute, sotsialistlike suhete võidu ning löid piiramatud võimalused maa õitsenguks ning rahva õnneks.

Hiina kiire muutumine arenenud industriaal-agrarriigiks rõõmustab kõiki Hiina Rahvavabariigi töötajaid ja nende sõpru, vaenlaste seas aga tekitab see hirmu. Kuid Hiina rahvas sammub oma kommunistliku partei juhtimisel ühtses rindes Nõukogude Liidu ja kõigi sotsialismileeri maade rahvastega ja peab lakkamatut võitlust rahu ning rahvusvahelise julgeoleku eest.

Oktoobrikuu algul täitus 10 aastat Saksa Demokraatliku Vabariigi rajamisest, millega algas uus peatükk saksa rahva ajaloos. Endistel Saksa riikidel, kus võimul olid ekspluataatorlikud klassid, oli agressiivne iseloom, 50 aasta jooksul päästis imperialistlik Saksamaa valla kaks verist maailmasõda. Praegu kasvab ja tugevneb Saksa Demokraatliku Vabariigi näol uus Saksamaa — rahu ja töö, demokraatia ja sotsialismi vabariik, mis kujutab endast kõrgesti arenenud tööstusega maad.

Toetudes Nõukogude Liidu ja teiste sotsialismimaade omakasupüüdmatale abile, suutis SDV võita Saksamaa lõhestamise tagajärjel tekkinud tõsised majanduslikud raskused ning saavutada suurt edu rahvamajanduse edasiarendamisel. Võrreldes 1949. aastaga kolmekordistus SDV tööstuslik tootmine. Säärast tempot ei tunne ükski kapitalistlik riik. Olgu märgitud, et Saksa Föderatiivses Vabariigis langes 1958. aastal, võrreldes 1957. aastaga, tööstustoodangu aastane juurdekasv 5,7 protsendilt 3,1 protsendile, SDV-s aga tõusis samal ajal 7,4 protsendilt 10,9 protsendile. Saksa Demokraatliku Vabariigi edusammudel on suur ajalooline tähtsus saksa rahva suhtes, see näitab eredalt ning veenvalt sotsialistliku korra eeliseid, tema üleolekut kapitalistlikust korrast.

Määratu suuri saavutusi näeme kõigi sotsialismileeri maade majandus- ja kultuurielus. Nõukogude inimesed rõõmustavad sõprade saavutuste üle kõigest südamest.

Suure Sotsialistliku Oktoobrerevolutsiooni 42. aastapäeval on kõikide maade töötajate pilgud pööratud meie kodumaa — kommunismi tuleorni poole. Neid innustavad võitlusele rõhumise ja sõja vastu ning vabaduse eest meie maa ajaloolised kogemused ja saavutused. Maailma töötajad vaatavad neil päevil meie kodumaa poole, kus kommunismi ideed valgustavad rahva teed tänasest veel kaunimasse homsesse päeva, kus rahvas partei juhtimisel hoogsalt ehitab ja loob, olles kindlalt ning otsustavalt

sõja vastu ja riikide rahuliku kooseksistee-
rimise poolt. Nad on veendunud, et meie
kodumaa on võitmatu rahu kants, on maa-
ilma lootuseks ning õnneliku elu ehitamise
eeskujuks.

Nõukogudemaa rahvad tähistavad Suure
Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 42. aas-
tapäeva erakordselt suure tööalase entu-
siasmi ja poliitilise aktiivsuse olukorras.
Kindlalt koondunud Nõukogude Liidu
Kommunistliku Partei ja tema leninliku
Keskkomitee ümber, kelle huvid on ühtlasi
rahva huvid, kelle sise- ja välispoliitika
teenib meie ja kogu maailma rahu armas-

tavate inimeste huve, sammuvad meie ven-
nalikud rahvad peatumatult edasi kommu-
nistliku ühiskonna ehitamise teel.

Partei poolt näidatud teel sammuvad
koos kogu rahvaga ka nõukogude õpeta-
jad. Nad annavad kogu oma loova mõtte,
energia ja jõu selleks, et kasvatada tule-
vast põlvkonda nõukogude patriotismi ja
proletaarse internatsionalismi vaimus, et
kasvatada noortest vanemale põlvkonnale
väärilist vahetust — inimesi, kes on võime-
lised kommunismi ehitama ning elama
kommunistlikus ühiskonnas.

Koolireformist kodanlikus Eestis.

Õ. ELANGO,

ajalooteaduste kandidaat.

(Järg. Algus vt. «Nõukogude Kool» nr. 9 k. a.)

Õpetajate seminaride likvideerimine.

Õpetajaskonna meelsuse kujundamisel etendasid tähtsat osa õpetajate seminarid. Seetõttu taotles kodanlus eelkõige nende õppeasutuste reformi. Reaktsionäärid alustasid õpetajate seminaride vastu rünnakut juba 1925. aastal, pärast 1. detsembri ülestõusu. Seminaride sulgemise kavatsust põhjendati õpetajate üleproduktsooniaga, kuid tegelikult seis- sis ees 6-klassilise algkooli väljakujundamine ja õpetajate külluse üle kurtmine oli seega täiesti põhjendamatu.

Reaktsiooniliste haridustegelaste vaenus seminaride vastu mängisid peaosa poliitilised motiivid. Teatavasti ei olnud seminarides õppe- maksu, mistõttu seal õppis rohkesti töörahva lapsi. Näiteks Tallinna õpetajate seminaris oli õpilaste vanemaist maa- ja linnatöölisi 57,4%.³⁸ Võru õpetajate seminari õpilastest moodustasid 1927/28. õppeaastal tööliste ja kehvikute lapsed 42,9%.³⁹ Selgitades nn. seminaride vastase liikumise põhjusi, nimetas Tartu seminari direktor J. Tork ühe mõjuva põhjusena «hirmu kommunismi ees», sest kommunistid, olles teadlikud seminaride tähtsusest, olevat püüdnud just seal mõju avaldada. Teiseks olevat kaasa mõjunud «eelarvamised seminaride usulise leiguse kohta» ning eriti «eelarvamised seminaride õpilaste sotsiaalse koosseisu kohta.»⁴⁰ 1934. aasta tagurliku koolireformi autor N. Kann paljastas hil- jem avalikult seminaride sulgemise põhjused, kirjutades «Päevalehes»: «Et seminaris õppemaksu ei olnud, siis astus temasse palju vaesema- tesse kihtidesse kuuluvaid lapsi. Seda asjaolu kasutasid kommunistli- kud ja sotsialistlikud kihutajad ja nad oskasid luua rakukesi eriti Võru, Tallinna ja Uuemõisa seminarides.»⁴¹ N. Kann soovitas juba 1925. aas- tal asutada seminaride asemele gümnaasiumil baseeruvad õppemaksuga pedagoogiumid ning avaldas lootust, et sealt «astuksid meie hariduspõl- lule ametisse isikud, kes ei oleks meie riigi õõnestajad, ta iseseisvuse müüjad ja hauakaevajad».⁴²

1925. aastal oli riigikogus arutamisel haridusministeeriumi ette- panek seminaride I ja II klassi sulgemise kohta, mille vastuvõtmine oleks tähendanud seminaride likvideerimise algust. Riigikogu jättis ettepaneku täielikul kujul vastu võtmata, piirdudes esialgu Tallinna õpetajate seminari I ja II klassi sulgemisega. Tallinna seminari sulge-

³⁸ «Edasi» nr. 80, 8. apr. 1925.

³⁹ Võru Õpetajateseminar, Tegevus ja uuenduspüüded, 1936, Pedagoogilise ühingu «Võru seminar» väljaanne, lk. 12.

⁴⁰ «Kasvatus» nr. 6, 1925, lk. 186.

⁴¹ «Päevaleht» nr. 80, 22. märts 1934.

⁴² «Kasvatus» nr. 6, 1925, lk. 188.

mine esimeses järjekorras polnud juhuslik. Eestimaa Kommunistliku Partei ja Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu pideva selgitustöö tulemusena oli seal nagu reas teisteski õppeasutustes kasvanud klassivõitluse vaim, mida kinnitas Tallinna õpetajate seminari õpilaste osavõtt 1924. aasta 1. detsembri relvastatud ülestõusust. Tallinna seminari direktor tagandati J. Laidoneri käskkirjaga 3. jaan. 1925. a. kohalt, põhjendusega, et seminari õpilaste seas olevat «pikemat aega põrandaaluste kommunistide riigivastast tööd märgatud»⁴³.

Tuntud reaktionääri J. Lattiku haridusministriks oleku päevil (1926/27. aastal) said õpetajate seminarid järgneva ägeda rünnaku osaliseks. J. Lattik ihaldas eriti sulgeda Võru seminari, mille õpetajakonnast kuulus suur osa demokraatliku intelligentsi hulka. Võru seminari direktor J. Käis oli eesti pedagoogikateaduse väljapaistvamaks kujukaks ja nn. kooliuuendusliikumise juhiks. Võru seminarist lähtuva kooliuuendusliikumise põhiliseks eesmärgiks oli nn. töökooli põhimõtete rakendamine Eestis. Vastandina vanale nn. õppekoolile, kus õpilane oli vaid passiivse teadmiste vastuvõtjaks, oli töökooli põhimõtteks õpilaste aktiivne isetegevus teadmiste omandamisel. Töökool püüdis kasutada tööd kasvatus- ja õpetusabinõuna, arendada lastes vaimset iseseisvust ja huvi töö vastu. Nn. töökooli teooria oma mitmekesiste erivarjunditega oli levinud Saksamaal, Austrias, Inglismaal jm. ning oli seoses mitmesuguste uute vooludega kodanlikus filosoofias ja psühholoogias. Kuigi nn. töökooli filosoofilised alused olid eklektilised ja segased, omas kooliuuendusliikumine kodanliku Eesti tingimustes võitluses reaktsioonilis-klerikaalse suunaga siiski teatavat progressiivset tähtsust.

J. Lattikul oli 1927. a. kevadel kindel kavatsus Võru seminari sulgeda (2. VI 1927. a. saabuski Võru seminari juhatajale haridusministeeriumist kiri, milles teatati, et kevadel ei tule uusi õpilasi seminari I klassi vastu võtta), kuid demokraatliku intelligentsi vastupanu tõttu ja avaliku arvamuse surve all õnnestus Võru seminari likvideerimist edasi lükata kuni 1930. aastani.

1930. aastal võeti õpetajate seminaride sulgemise küsimus uuesti resolutselt päevakorda. Väideti, et õpetajate üleproduktatsioon minevat eriti teravaks siis, kui teostatakse kavandatavad maa-alkkoolide klassikomplektide koondamised. Tolleaegne haridusminister J. Hüner-son otsustas Võru seminari likvideerida arvates 1. VIII 1930. a. Selle vastu protesteerisid Võru-, Petseri- ja Valgamaa koolivalitsused ning lastevanemad, esitades haridusministeeriumile märgukirjad ja arupärimise riigikogus. Õpetajate seminaride küsimust arutati ka õpetajate kongressidel, kus oldi peaaegu täiesti üksmeelselt seminaride allesjätmise poolt.⁴⁴ Hoolimata koolivalitsuste, õpetajate ja lastevanemate seisukohast, sulges kodanlik valitsus oma otsusega 2. VI 1930 Võru seminari arvates 1. VIII 1930. a.⁴⁵ Võru seminari sulgemisega tuli 154-l õpilasel leida võimalusi edasi õppida teistes koolides. Samal aastal saatis välja oma viimase lennu Tallinna õpetajate seminar, lõpetades seega oma olemasolu.⁴⁶ 1930. a. kevadel lõpetas oma tegevuse ka Saaremaa ühisgümnaasiumi pedagoogika haru.

⁴³ «Päevaleht» nr. 5, 7. jaan. 1925.

⁴⁴ «Kasvatus» nr. 4, 1930, lk. 153.

⁴⁵ Võru Õpetajateseminar, lk. 95.

⁴⁶ «Päevaleht» nr. 157, 13. juuni 1930.

Pole kahtlust, et seminaride sulgemisel kodanliku valitsuse üldise «hariduse koondamise» taotluse kõrval mängisid oma osa poliitilised motiivid. Näiteks häiris reaktionääre noorsotsialistide poolt organiseeritud marksistlike ringide tegevus koolides. Marksistlikud ringid töötasid ka Läänemaa ja Rakvere õpetajate seminaris. 1931. a. mais tuli riigikogus arutusele reaktionääride arupärimine sotsialistliku propaganda ja usuvastase kihutustöö kohta koolides. Arupärimise põhjendaja pastor T. Tallmeister esitas ühe markantsema näitena Läänemaa õpetajate seminaris toimunud sündmused. Läänemaa seminari marksismi ringi liikmed (R. Prääts, L. Hallop jt.) püüdsid marksismi propageerimiseks kasutada ka kord nädalas toimuvaid nn. isamaalisi hommikuid. 14. märtsil 1931. a. korraldatud «isamaalisel hommikul» esines õpilane L. Hallop kõnega Karl Marxi mälestuseks ja kooli orkester mängis «Internatsionaali». ⁴⁷ Seminari pedagoogikanõukogu hindas väljastumist kui poliitilise propaganda aktsiooni ja otsustas õpilased R. Präätsi (kes oli «isamaaliste hommikute» korraldajaks) ja L. Hallopi õpetaja kutsetunnistusest ilma jätta. ⁴⁸ Sama seminari õpilase A. Pihti juurest leiti läbiotsimisel NSV Liidus ilmunud eestikeelset kirjandust, mida ta sai Eesti Noorsotsialistliku Liidu raamatukogust. ⁴⁹ Samal ajal elavnes marksistliku ringi tegevus Rakvere õpetajate seminaris. Nii Rakvere kui ka Läänemaa seminaris osutusid eriti aktiivseiks endised Võru seminari õpilased. Noorsotsialistliku ühingu tegevuse likvideerimist Rakvere koolides alustati Võru seminari endise õpilase V. Soo väljaheitmisega Rakvere õpetajate seminarist. ⁵⁰

1932. aastal toimus kolme viimase seminari — Läänemaa, Rakvere ja Tartu õpetajate seminari sulgemine. 12. mail 1931. a. võttis riigikogu vastu pedagoogiumide seaduse, mille järgi algkooliõpetajate ettevalmistamine jäi keskkoolil baseeruva 2-aastase pedagoogiumi ülesandeks. Kuni 1934. aastani oli pedagoogiumides õppimine maksuta, kuna muidu ei leidunud küllaldaselt arvul sinna astuda soovijaid. ⁵¹ Pedagoogiume töötas kaks — Tallinnas ja Tartus. Läänemaa seminari kolm viimast klassi toodi Tallinna pedagoogiumi juurde ning Rakvere ja Tartu seminari samad klassid asusid tööd jätkama Tartu pedagoogiumis seminari klassidena. ⁵²

Õpetajaskond avaldas õpetajate seminaride sulgemise vastu otsustavat protesti. Eesti Õpetajate Liit saatis riigivanemale memorandumi, milles astuti välja seminaride kui häid tulemusi andnud õppeasutuste kaitseks, mida pedagoogiumid ei saa asendada. ⁵³ Eriti aktiivselt võideldi Läänemaa seminari püsijäämise eest.

19. mail 1932. a. esitati haridusministrile Läänemaa õpetajate seminari ning seminari algkooli lastevanemate ja hoolekogu esindajate palve Läänemaa seminari mitte sulgeda, sest oma asendi tõttu maal olevat ta eriti kohane maaõpetajate ettevalmistamiseks. Seda peeti oluliseks eriti loodusloo, koduloo, aiatöö, põllutöö jt. õppeainete parema omandamise seisukohast. ⁵⁴ Läänemaa seminari sulgemise järel

⁴⁷ ORKA, fond 1108, nim. 4, s. ü. 432, l. 295—296.

⁴⁸ Sealsamas, l. 294.

⁴⁹ Sealsamas, l. 303.

⁵⁰ Sealsamas, s. ü. 429, l. 549.

⁵¹ «Postimees» nr. 125, 9. mai 1934.

⁵² ORKA, fond 1108, nim. 1, s. ü. 781, l. 126.

⁵³ «Õpetajate Leht» nr. 23, 3. mai 1932.

⁵⁴ ORKA, fond 1108, nim. 4, s. ü. 436, l. 2, 3.

esitati Läänemaa Õpetajate Liidu esindaja, Läänemaa õpetajate seminari vilistlaskogu esimehe jt. poolt palve riigivanemale Läänemaa õpetajate seminari hoone Uuemõisas sõjaväest vabastada ja seminar uuesti avada.⁵⁵ Juhiti tähelepanu sellele, et nii häid koolimaju nagu 1921. aastal ehitatud Läänemaa seminari hoone, on ainult üksikuid ning sõjaväeosa saab neid ruume vaevalt otstarbekalt kasutada. Õigustatult märgiti, et pedagoogiumidesse pääsevad peamiselt linna keskkoolide lõpetajad, mille tulemusena saadakse maaelust võõrdunud õpetajaskond. Läänemaa kehvad põllupidajad ei suutvat saata oma lapsi majanduslike raskuste tõttu Tallinna õppima jne.

Loomulikult jäid kõik selletaolised palved ja taotlused tagajärjeta. Õpetajate seminaride likvideerimise eesmärgiks ju oligi muuta õpetajaskonna sotsiaalset koostist ja meelsust. Üksikud, ainult Tallinnas ja Tartus asuvad, gümnaasiumil baseeruvad pedagoogiumid pidid kindlustama valitseva kodanliku kliki huve paremini teeniva õpetajaskonna ettevalmistamise, kui seda tegid demokraatlikud, rahva elu ja tööga tihedamat kontakti omavad seminarid.

Koolireformi ettevalmistamine.

Majanduskriisi ja eesti kodanluse poliitilise kriisi aastail (1929—1933) sattus kriisiseisundisse ka kodanlik kool. Vastuolu koolisüsteemi ja kodanliku ühiskonna tegelike vajaduste vahel muutus äärmiselt teravaks.

Kuigi keskkooliõpilaste arv kodanlikus Eestis, võrreldes tänapäeva sotsialistliku Eesti vastavate arvudega, oli väike ja neistki lõpetas keskkooli täieliku kursuse umbes 58%, osutus keskkoolilõpetajail nende haridusele vastava töö leidmine väga raskeks. Kõrgemasse kooli astumine oli võimalik ainult keskkoolilõpetajate väiksemal osal, enamikul tuli siirduda tegelikku ellu. Ent kodanliku Eesti üldhariduslik, peamiselt humanitaarse suunaga keskkool ei valmistanud noori ette eluks, ei andnud neile mingit kutset. Nagu kapitalistlikus ühiskonnas üldse, valitses ka kodanliku Eesti koolis «... lõhe teooria ja praktika vahel, see vana lõhe, mis oli vana kodanliku ühiskonna kõige vastikumaks jooneks»⁵⁶. Ka kodanluse esindajad ise olid sunnitud tunnistama, et keskkool on ühekülgselt teoreetiline ja seisab elust kõrval.⁵⁷ Keskkoolilõpetaja oli võõrdunud tegelikust elust ja füüsilisest tööst ega pidanud klassiühiskonna tingimuste ja arusaamade tõttu füüsilise töö tegemist mingiks auasjaks. Teisest küljest ei pakkunud kodanlik ühiskond, eriti majanduskriisi aastail, võimalusi isegi selle töö leidmiseks. Ajalehed kubisesid tollal kuulutustest, kus noored inimesed palusid ükskõik misugust tööd, olles «nõus kõigega». Juba 1927. aastal registreeris end Tallinnas ja Tartus nn. hädaabitöödele suur hulk keskkoolilõpetanuid.⁵⁸ Seoses üldise tööpuuduse laienemisega ja koondamistega majanduskriisi aastail halvenes intelligentsi olukord veelgi, mida tõendab näiteks Töötute Haritlaste Ühingu asutamine Tartus ja Vaimlise Tööpuuduse vastu Võitlemise Ühingu tegevus Tallinnas.⁵⁹ Tekkisid mõisted «haritlasproletariaat», «ulaharitlane» jne.

⁵⁵ ORKA, fond 1108, nim. 4, s. ü. 8, l. 176.

⁵⁶ V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 254.

⁵⁷ ORKA, fond 1108, nim. 5, s. ü. 164, l. 262.

⁵⁸ «Rahva Sõna» nr. 224, 24. nov. 1927.

⁵⁹ ORKA, fond 3210, nim. 1, s. ü. 1, l. 5.

Kodanluse ideoloogid väitsid, et nn. koolikriisi põhjuseks olevat 1) haritlaste üleproduktsooni, s. t. keskkooliõpilaste ning üliõpilaste liiga suur arv, ja 2) kooliõpetuse elukaige iseloom. Nii väideti gümnaasiumiõpetajate I kongressil 1929. aastal, et kui gümnaasiumiõpetanu ellu astub, kõlbab ta ametiasutusse ainult algajaks või õpipoisiks.⁶⁰ Kooli süüdistati selles, et ta kasvatavat «idealistikke ilutsejaid» ja «kaunishingi», mitte praktilisi teoinimesi. Räägiti palju kooli kohandamise vajadusest «tegeliku elu nõuetele». Kodanliku korra tingimustes tähendas see taotlus eelkõige üldhariduse saamise võimaluste piiramist ja kutsekoolide võrgu väljaarendamist vastavalt kapitalistliku tootmise huvidele.

Kutsekoolide kasuks tehtav propaganda süvenes majanduskriisi aastail tunduvalt. Kutsekoolide asutamine võttis hoogu 1924/25. õppeaastal, millal nn. haritlaste üleproduktsooni küsimus muutus aktuaalseks. Kui 1922/23. õppeaastal õppis 31 kutsekoolis 1221 õpilast, siis 1929/30-ndal loendati 68 kutsekooli 4561 õpilasega.⁶¹ Nagu konstateerib «Eesti Kroonika», tõusis kutsekoolide õpilaste arv 1932. a. II poolel 7000 lähedale, kusjuures koolide arv ulatus 93-ni. Kõige enam oli põllumajanduslikke ja tööstuslikke kutsekoole (kumbagi umbes 35), vähem kaubanduslikke (12) jt. kutsekoole.⁶²

Õpilaste arvu tõus kutsekoolides paralleelselt üldhariduslike keskkoolide õpilaste arvu vähenemisega tõendab rahva poolehoidu kasvu kutsekoolile. Oli ju õpetus riigi ja omavalitsuse kutsekoolides enamasti maksuta ning need andsid tegelikus elus vajalikke praktilisi oskusi. Nimetatud asjaolud polnud töötavale rahvale kaugeltki mitte tähtsusetud. Kuid kutsekool jäi ekspluataatorliku korra tingimustes alamaks, teisejärguliseks kooliks, mis oli määratud töötava rahva lastele ja kuhu viimased suundusid peamiselt «paremate» võimaluste puudumise tõttu. Kutsehariduse võimaldamine, mille eesmärgiks oli kodanluse poolt ekspluateeritavate ja kodanlusele kuulekate kvalifitseeritud tööliste ja teenistujate kasvatamine, teenis kodanluse huve kahtlemata paremini kui silmaringi avardav, teoreetilise suunaga üldharidus. Viimane võis noorsugu kergesti tõugata elunähtuste analüüsimisele ja rahulolematusele kehtiva korraga, eriti majanduskriisi ja tööpuuduse tingimustes.

Kodanlus nägi oma klassi huvidel vastavat väljapääsu nn. koolikriisist üldhariduse saamise võimaluste otsustavas piiramises. Eeltõid tegelikuks koolireformiks alustati varakult. Seda küsimust arutati ajakirjanduses, koolitegelaste koosolekutel, riigikogus, poliitiliste parteide kongressidel jm. Üldse kujunes kodanlusel keskkooli reformi küsimuses kaks põhilist suunda: esimene nõudis, et keskkooli aluseks jäägu kohustuslik 6-klassiline algkool, teine — et keskkooli aluseks võetagu algkooli neli esimest klassi, kusjuures jääksid püsima ka algkooli viies ja kuues klass. Sellesuunalise kava esitas Tallinna I Gümnaasiumi direktor N. Kann juba 1929. aastal gümnaasiumiõpetajate I kongressil.

Põllumeestekogude partei esindajad nõudsid pidevalt kohustusliku alghariduse piiramist ainult nelja klassiga. 3. okt. 1933 esitasid põllumeestekogude esindajad riigikogule seaduseelnõu, mis nägi ette koolikohustuse kuni algkooli 4. klassi lõpetamiseni või 14. eluaastani. Vastavas seletuskirjas öeldi, et 6-klassiline koolikohustus koormab vaeseid

⁶⁰ «Kasvatus» nr. 5, 1929, lk. 195.

⁶¹ Eesti 1920—1930, lk. 336.

⁶² «Eesti Kroonika» 1932, lk. 84.

ja lasterikkaid perekondi. Ka omavalitsused, kes seaduse järgi pidid hoolitsema lapse kooliskäimise eest vanemate vaesuse korral, ei suutvat oma kohustusi muidu täita kui «kodanike maksustamisega lisaelarve korras». Seepärast olevatki tarvis koolisundust alandada.⁶³ Kuigi reaktioonäärid tegid näo, nagu kaitseksid nad «vaeste» huve, paistis seaduseelnõu tagant selgesti välja kulakluse taotlus mitte kanda rahvakooli ülalpidamisega ja koolikohustuse teostamisega seotud kulusid. Ühtlasi sooviti saada vabamaid käsi alaealise tööjõu eksploateerimisel karjastena ja teistel töodel, mida 6-klassiline koolikohustus teataval määral takistas. Eelnõu anti riigikogu hariduskomisjoni, kus läbirääkimistel ja hääletamistel selgus, et erakondade esindajate enamus pooldas siiski 6-klassilise koolikohustuse säilitamist.

Rahvuslikku keskerakonda kuuluv haridusminister H. Kukke⁶⁴ võttis koolireformi aluseks Tartu koolinõuniku J. Langi kava. Haridusministeeriumis väljatöötatud seaduseelnõu järgi jagunesid avalikud keskkoolid gümnaasiumideks (5—6 klassi) ja reaalkoolideks (3—4 klassi). Mõlema keskkoolitüübi aluseks oli 6-klassiline algkool.⁶⁵ Eelnõu seletuskirjas märgiti, et «kuigi mitmel maal algkool oma kogu ulatuses ei ole ühine kõigile lastele, siis on see endiste aegade pärandus, kus kool oli veel seisuslik... Keskkool ei järgne algkoolile, vaid töötab viimasega paralleelselt neis mais, kus püsivad vanad põlised traditsioonid, mida ei ole kerge muuta (Saksamaal, Prantsusmaal, Inglismaal, Rootsis)».⁶⁶

Hoolimata keskerakondlaste demokraatlikust fraseoloogiast, oli ka nende reformikava oma olemuselt reaktiooniline. Kuigi haridusministeeriumi eelnõu säilitas ühtluskooli põhimõtte koolisüsteemi esimese astme — algkooli osas, likvideeris ta selle põhimõtte teisel astmel — keskkooli osas. Ülikooli astumise õiguse andis ainult gümnaasiumi lõpetamine, kuna 3-klassiline reaalkool osutus ummiklikuks koolitüübiks, kust ei olnud edasipääsu. Seletuskirjas väideti, et lähtudes «elu nõuetest», s. t. kodanliku riigi vajadustest kõrgemate õppeasutuste lõpetajate järele, tuleb gümnaasiumide arvu vähendada. Neile, kes ei tahtvat astuda ülikooli, olevat küllaldane 3-aastase reaalkooli kursus. Reaalkool ei pidanud olema vahelüliks algkooli ja gümnaasiumi vahel, vaid pidi andma vajaliku hariduse «ellu astumiseks». Õppeainete käsitlemisel reaalkoolis tuli rõhutada eeskätt nende praktilist, rakenduslikku külge ja teoreetilise tähtsusega küsimused tagaplaanile jätta. Reaalkooli haridus pidi ette valmistama töötamiseks riigi ja omavalitsuse asutustes, eraettevõtteis ning koduses majapidamises. Endiste gümnaasiumide kohta väideti, et kuigi neis töötavad kutselaadilised eriharud, ei ole erinevus üksikute harude vahel nii suur, et see võimaldaks anda rahuldava ettevalmistuse ühel või teisel kutsealal. Eelnõu nägi tulevikus ette 31 gümnaasiumi umbes 5400 õpilasega ja 25 reaalkooli 2500 õpilasega.⁶⁷ Seega kavatseti keskkooliõpilaste arvu tunduvalt vähendada.

Maa- ja väikelinnade koolivalitsused asusid kavatsetava reformi suhtes eitavale seisukohale, sest seaduseelnõule lisatud keskkoolide võrgu kava seadis Tallinna ja Tartu gümnaasiumid eesõigustatud seisukorda

⁶³ V riigikogu protokollide lisad (65.—122. koosolek), lk. 133.

⁶⁴ H. Kukke oli haridusministriks K. Pätsi valitsuses 2. nov. 1932 — 26. apr. 1933.

⁶⁵ ORKA, fond 1108, nim. 3, s.-ü. 71, l. 66.

⁶⁶ Sealsamas, l. 69.

⁶⁷ Sealsamas, l. 70, 71.

(neile pidi jääma 53,5% gümnaasiumiklassidest). Maa- ja väikelinnade gümnaasiumid kavatseti muuta reaalkoolideks. Koolivalitsused protes- teerisid üksmeelselt sellise kavatsuse vastu, märkides õigustatult, et reform takistaks maalastel kesk- ja kõrgema hariduse saamist. Reaal- kooli tüüp sai täiesti eitava hinnangu osaliseks. Eesti Maaomavalitsuste Liidu märgukirjas 24. apr. 1933 teatati haridusministeeriumile, et maa- valitsuste esindajate ühisel nõupidamisel asuti reaalkooli suhtes põhi- mõtteliselt eitavale seisukohale, sest selline kool ei annaks õpilastele mingisuguseid õigusi edasiõppimiseks ega valmistaks neid kuigivõrd ka tegeliku elu vastu.⁶⁸ Põllutöökoja märgukirjas 26. apr. 1933 märgiti, et põllupidajad protesteerivad maal ja väikelinnades asuvate gümnaa- siumide sulgemise kavatsuse vastu, sest ainult jõukamad vanemad saaksid sel viisil oma lastele ülikooli pääsemise tee lahti hoida.⁶⁹ Vil- jandi Maaharidusnõukogu väitis, et õpilaste arvu vähenemine keskkoo- lides on põhjustatud põllumajanduslikust kriisist, kuid selle möödumi- sel on loota õpilaste arvu tõusu, mispärast keskhariduse saamise võima- lusi ei tohi piirata.⁷⁰ Tartu Maavalitsuse Haridusosakond märkis, et keskkoolide koondamine haritlaste üleproduktiooni kartusel pole koos- kõlas demokraatliku riigi ideoloogiaga.⁷¹ Reaalkooli võrreldi tsari- aegse kreiskooliga, kuid märgiti ühtlasi, et reaalkooli lõpetanuil pole väljavaateid koha saamiseks, sest igale vabale kohale kandideerib suurel arvul kesk- ja ülikooli lõpetanuid.⁷²

Need ja teised taolised mõtteavaldused tõendavad, et väikekodan- like parteide esindajad omavalitsustes ja demokraatlikud haridustege- lased koolivalitsustes olid kooliküsimuses sunnitud arvestama kohaliku rahva, s. t. oma valijate soove.

Uhtluskooli põhimõtte kaitsmise kõrval kritiseerisid koolivalitsused kavatsetavat reformi ka kooli tegelikule elule lähendamise aspektist. Näiteks märkis Tartu Maavalitsuse Haridusosakond oma kirjas haridus- ministeeriumile, et «muutmise seadus viib välja kutsesuunaliste kesk- koolide likvideerimisele, mis on suureks kaotuseks hariduse asjale. Sel- lele tuleb vaadata kui meie keskhariduse tagasiviimisele ja eraldamisele elust niihästi sisult kui ka suunalt».⁷³ Ka Põllutöökoja märgukirjas peeti gümnaasiumi kutsesuunaliste harude (nagu majapidamisharud tütar- laste gümnaasiumides, tehnilised ja majandusharud poeglaste gümnaa- siumides) sulgemist ja ainult humanitaarharude jätmist ebakohaseks põhjendusel, et siis muutuks gümnaasium teoreetiliseks, tema kont- akt eluga nõrgeneks.⁷⁴

Erilist pahameelt kohalikes haridusringkondades äratas maal ja väikelinnades asuvate majandusgümnaasiumide sulgemise ja reaalkoo- liga asendamise kavatsus. Väandra Rahvahariduse Seltsi algatusel kut- suti 18. apr. 1933. a. kokku Väandra haridus-, majandus- jt. organisat- sioonide koosolek, mis võttis vastu riigivanemale ja haridusministee- riumile esitamiseks rea resolutsioone. Koosolijad tulid üksmeelsele otsusele, et koolireform hävitaks maal keskhariduse saamise võima-

⁶⁸ ORKA, fond 1108, nim. 4, s. ü. 8, l. 312.

⁶⁹ Sealsamas, l. 336.

⁷⁰ Sealsamas, l. 308.

⁷¹ Sealsamas, l. 332.

⁷² Sealsamas, l. 291, 292.

⁷³ Sealsamas, l. 333.

⁷⁴ Sealsamas, l. 338.

luse, sest reaalkool ei anna keskkooli üldharidust ega ka vajalikku kutseharidust. Väideti, et maal asuva keskkooli tüübiks sobib kõige enam elulähedane majandusgümnaasium, mis ei võõruta maalapsi tööst ega maaelust. Gümnaasiumi majandusharus olid ju üldhariduslike ainete kõrval eriainetena õppeplaanis taimekasvatus, loomakasvatus ühes väikelooma- ja linnukasvatusega, aiandus koos mesindusega, aiatöö praktika, majandusteadus, põllumajanduslik käitisõpetus, käsitöö ja kodumajapidamine.⁷⁵ Vändra majandusgümnaasiumi kaitsjad väitsid, et nende kool polevat suurendanud töötähtahtluse arvu ühegi isikuga. Õpilaste arvu järjekindel kasv Vändra gümnaasiumis tõendavat, et rahvas hindab just keskkooliharidust koos oskusliku ettevalmistusega tegelikuks eluks.⁷⁶ Niisama otsustavalt astusid Türi linnavalitsus ja ümberkaudsed vallavalitsused välja Türi majandusgümnaasiumi kaitseks,⁷⁷ sest see andvat võimalusi edasiõppimiseks ja peale selle väga olulisi praktilisi teadmisi, õpetades töökust ja armastust töö vastu. Kutsesuunalised keskkoolid, mille õppeprogrammid arvestasid tegeliku elu vajadusi, olid Eesti hariduselus kahtlemata positiivseks nähtuseks ja nende kaitsmises avaldusid demokraatlike ringkondade progressiivsed taotlused.

Kohalike kooliringkondade vastupanu ja samuti järjekordse valitsuskriisi tõttu jäi koolireform seekord jõustumata. Ka järgnev J. Tõnissoni valitsus, kelle tähelepanu hõivasid «tähtsamad» küsimused, nagu kroonikursi langetamine, sõjaseaduse kehtestamine kogu riigis jne., ei asunud koolireformi ellu viima, kuigi selle valitsuse haridusminister K. Konik täielikult pooldas Langi-Kukke reformikava.⁷⁸

19. ja 20. aug. 1933 toimus sõjaseisukorra tingimustes õpetajate XI üldkongress, mis selgesti väljendas demokraatliku intelligentsi rahulolematust tekkinud olukorraga. Kongress, millest osavõtjaid oli üle 700, s. t. rohkem kui ühelgi eelmisel kongressil, pööras oma peatähelepanu õpetajate töötingimustele ja palgaküsimusele. Kongressil etendasid aktiivset osa noored õpetajad, seminaride kasvandikud. Mõisteteti hukka maaõpetajate palkade alandamine ajal, millal kroonikursi langetamise tõttu tõusis elukallidus, ja nõuti valitsuselt maaõpetajate palgaastme alandamise dekreedid tühistamist.

Hariduspoliitika küsimustes vastuvõetud resolutsioonid rääkisid 6-klassilise algkooli kui ühtluskooli põhiosa kaitsmise kohustusest õpetajate poolt. Nõuti, et keskhariduse saamise võimalused ei tohi reformi tagajärjel väheneda ning reformeerida, kui see paratamatuks osutub, tuleb ettevaatlikult ja järk-järgult. Tunnistati vajalikuks haridusvastaste isikute kõrvaldamine hariduslike organisatsioonide juhtimiselt. Õpetajaskonna tähtsana ülesandena fikseeriti võitlus kultuurireaktsiooni vastu ning laiematele hulkadele hariduse väärtuse ja demokraatliku koolikorralduse tähtsuse selgitamine.⁷⁹

Kuigi kongress mingil viisil ei ähvardanud kodanliku riigi põhialuseid ja piirdus poliitilises osas «demokraatliku korra» (mille all muidugi mõisteteti kodanlikku demokraatiat) kaitsmise vajaduse rõhutamisega, ärritasid kongressi resolutsioonid ja Eesti Õpetajate Liidu otsus

⁷⁵ «Riigi Teataja» nr. 50, 17. juunil 1932.

⁷⁶ ORKA, fond 1108, nim. 4, s. ü. 8, l. 285, 286.

⁷⁷ Sealsamas, l. 278—284.

⁷⁸ V riigikogu protokollid, II istungjärk, 51. koosolek, 28. märtsil 1933, lk. 600.

⁷⁹ «Kasvatus» nr. 5, 1933, lk. 232.

astuda Eestimaa Töölisühingute Keskliidu liikmeks kodanlikku valit-
sust. Haridusminister K. Kõnik hindas õpetajate kongressi kui «mii-
tingutaolist koosolekut», kus olevat võetud vastu «täiesti lubamatuid
resolutsioone», mis süvendavat ühiskonna kihtides vastuolusid. Töölis-
ühingute Keskliitu astumine tunnistati õpetajail lubamatuks,⁸⁰ kuigi
Keskliitu juhtisid kodanlusega koos töötavad parempoolsed sotsialistid.
Õpetajate XI kongressi materjalid konfiskeeriti ja kongressi juhatajad
allutati valjule juurdlusele.⁸¹

Kongressi otsus Eesti Õpetajate Liidu astumise kohta Eestimaa Töö-
lisühingute Keskliidu liikmeks tõendas, et õpetajaskond tunnetas ühis-
rinde loomise vajadust töelisklassiga võitluseks ähvardava fašismiohu
vastu. Kuid sotside partei parempoolse juhtkonna lõhestava tegevuse
ja revolutsioonilise tööliikumise nõrkuse tõttu (EKP oli sunnitud
tegutsema metsiku terrori tingimustes sügaval põrandal all) ei suutnud
õpetajaskond leida õiget teed.

1934. a. koolireform ja selle käik.

12. märtsil 1934. a. teostas peaminister K. Päts kokkuleppel sõja-
väelise kliki juhi J. Laidoneriga «demokraatia kaitsmise» sildi all riigi-
pöörde, mis näiliselt oli suunatud vapside fašistliku liikumise vastu.
Tegelikult oli üleminek fašistlikule diktatuurile kodanluse kõigi pea-
miste rühmituste ühine eesmärk ning vapside tegevuse keelamisega
taotles Pätsi-Laidoneri klikk üksnes konkurendi kõrvaldamist võimu
haaramisel.

Valitsus asus nüüd kõigi ühiskondliku elu külgede fašiseerimisele.
Anti välja rida määrusi, milledega järsult piirati kodanlik-demokraat-
likke vabadusi. Haridusalal anti nüüd otsustav löök ühtluskooli põhi-
mõttele rajatud koolisüsteemile.

K. Pätsi valitsuse haridusminister N. Kann heitis kõrvale haridus-
ministeeriumi poolt 1933. aastal esitatud reformikava ning hakkas
rakendama oma ammuseid plaane, mille aluseks oli 6-klassilise algkooli
lõhkumine. Valitsus teostas reaktsioonilise koolireformi 25. mail 1934
riigivanema poolt antud dekreetidega. Neist esimene alandas kooli-
kohustuse algkoolikursuse omandamisel seniselt 16. eluaastalt 14. elu-
aastani.⁸² Teine dekreet teatas, et keskkooli I klassi võetakse vastu alg-
kooli IV klassi lõpetanud ja keskkoolikursus kestab 5 õppeaastat.⁸³ Kol-
manda dekreediga, mis anti 29. mail, pandi alus 3-klassilisele gümnaa-
siumile, mille I klassi pidi võetama keskkoolikursuse lõpetanud. Güm-
naasium võis olla humanitaar- või reaaloõppeharudega.⁸⁴

Keskkooli I ja II klassiga paralleelselt jäi püsima algkooli V ja VI
klass. Erinevate õppeprogrammide tõttu eeldas aga algkooli VI klassist
keskkooli astumine põhjalikke lisaõpinguid keskkooli algklasside kur-
suse järgi. 1934. aastal avati uute keskkoolide I ja III klassid. Viimas-
tesse võisid astuda algkooli VI klassi lõpetanud. Kuid 3-klassilisi kesk-
kooli peeti ajutiseks üleminekuaja nähtuseks, tulevikus oli ette nähtud
üleminek puhtakujulisele 5-klassilisele keskkoolile, mis ähvardas alg-

⁸⁰ «Kasvatus» nr. 5, 1933, lk. 233.

⁸¹ Sealsamas, nr. 6/7, 1940, lk. 269.

⁸² «Riigi Teataja» nr. 45, 1. juunil 1934, lk. 891.

⁸³ Sealsamas, nr. 47, 2. juunil 1934, lk. 901—903.

⁸⁴ Sealsamas, lk. 907—909.

kooli VI klassi lõpetanuid edasiõppimise taotlemisel suurte raskustega. Dualistliku koolisüsteemi rajamises väljendus kodanluse taotlus võimalikult vara oma lapsi teistest eraldada ja viia kõrgemaksulistesse keskkoolidesse.

Väljapaistev eesti kommunist H. Pöogelmann, analüüsidest olukorda fašistlikus Eestis, andis koolireformile järgneva hinnangu: «Kool organiseeriti kindlasti klassiprintsiibi järele ümber: «alamrahvas» — tööliised, kehvikud — leppigu ainult algkooliga, mis nimeliselt kuueaastane on, kuid tegelikult enamasti neljale aastale kokku kuivab...»⁸⁵

Ühtlasi vähendati riigi osa õpetajaile palga maksmisel seniselt 80%-lt 70%-le, millega vastavalt tõusid kooli ülalpidaja — omavalitsuse kulud. Õppemaks avalikes keskkoolides kinnitati dekreediga enam-vähem selles suuruses, mis oli kujunenud majanduskriisi aastail (Tartus isegi tõsteti 70 kroonini aastas).⁸⁶ Erakeskkoolides ulatus õppemaks 70—90 kroonini aastas.⁸⁷

Valitsuse tagurlik koolireform äratas rahva ja demokraatliku intelligentsi seas suurt rahulolematust. Juba enne vastavate dekreetide avaldamist, kui sai teatavaks haridusministeeriumis teoksil olev reformikava, hakati selle vastu protesteerima. Eesti Õpetajate Liidu delegatsioon esitas riigivanemale märgukirja. Delegaadid protesteerisid selle vastu, et reformikava oli koostatud ilma õpetajaskonna teadmiseta ja tema arvamist ära kuulamata.⁸⁸ Märgukirjas juhiti tähelepanu sellele, et kavatsetava reformi alusel kujuneb algkool kehvema kihi ja keskkool jõukama kihi kooliks ning maa andekamail õpilastel on ees suured takistused hariduse jätkamisel.⁸⁹

Kohtadel hakkasid toimuma õpetajate koosolekud. Näiteks korraldas Tartu Õpetajate Selts reformiküsimuse arutamiseks erakorralise üldkoosoleku. Koosolekul ei leidunud ühtki õpetajat, kes oleks pooldanud uut koolireformi. Erakordselt rohkearvulise koosoleku elavad sõnavõttud tunnistasid, et reform niisugusel kujul tähendab suurt ohtu üldharidusele. Läbirääkimiste tulemusena võeti vastu resolutsioonid, mis nõudsid, et hariduse saamiseks ei tohi teha tõkkeid, ühtluskooli esimest astet ei tohi lõhkuda jne.⁹⁰ Tartumaa Õpetajate Liidu asemikkudekogu koosolek võttis samuti vastu resolutsiooni, milles täielikult eitati algkooli kahe viimase klassi liitmist keskkooliga ja nõuti 6-klassilise algkooli jätmist esimese astme ühtluskooliks.⁹¹ Ajakirjanduse veergudel märgiti, et kuna algkooli IV klassi lõpetajad on 11—12-aastased, millal veel küllaldaselt ei avaldu laste vaimsed võimed ja nende arenemine, toimub keskkooli astumine ilma laste andekuse eelduseta, s. t. ainult vanemate jõukuse järgi.

Ühtluskooli lammutamine ja dualistliku koolisüsteemi rajamine lähendas kodanliku Eesti koolikorraldust tsariaegsele süsteemile. Eesti Õpetajate Liidu asemikekogu koosolek 16. juunil 1934 võttis ühel häälel vastu resolutsiooni, kus öeldi, et uue koolidekreediga antud suund

⁸⁵ H. Pöogelmann, Kaks aastat fašistlikku diktatuuri Eestis, Moskva-Leningrad, 1936, lk. 33.

⁸⁶ «Riigi Teataja» nr. 66, 7. aug. 1934, lk. 1193.

⁸⁷ Sealsamas, nr. 70, 24. aug. 1934, lk. 1248.

⁸⁸ «Postimees» nr. 112, 26. apr. 1934.

⁸⁹ «Õpetajate Leht» nr. 19, 18. mai 1934.

⁹⁰ Sealsamas.

⁹¹ «Postimees» nr. 139, 25. mail 1934.

kooli- ja hariduselus ei tule kasuks rahvuskultuurilisele arenemisele. Märgiti, et uue dekreediga on antud surmav hoop ühtluskoolile. Nõuti, et rahvahariduse aluseks peab ka edaspidi jääma ühtlane 6-klassiline algkool.⁹² 29. juunil 1934 saatis Eesti Õpetajate Liit riigivanemale märgukirja, kus protestiti koolikohustuse vanusepiiri alandamise vastu ja ennustati haridusliku taseme tunduvalt langust.⁹³ Maakondades jm. toimuvad õpetajate koosolekud ehk nn. õpetajatepäevad ühinesid asemikekogu seisukohaga.

Paralleelselt reaktsiooniliste muudatustega koolisüsteemis süvenes poliitiline surve õpetajaskonnale. Et algkooliõpetajad olid oma koosolekutel, eriti õpetajatepäevadel suhtunud koolireformisse üsnagi kriitiliselt, pandi haridusministeeriumi poolt 1934. a. maksma kitsendavad määrused õpetajatepäevade kohta. Õpetajatepäevadel keelati valitsusasutuste tegevuse ja korralduste arvustamine. Resolutsioonide asemel võis võtta vastu ainult sooviavaldusi. Õpetajatepäevade korraldamine tehti koolivalitsuste ja koolinõunike ülesandeks, õpetajate organisatsioonid võisid neile teha vaid ettepanekuid.⁹⁴

25. aprillil 1934. a. anti riigivanema poolt õppejõudude teenistusseaduse muutmise dekreet, mis kitsendas õpetajate ja samuti ka omavalitsuste õigusi. Teatavasti valisid õpetajaid ja koolijuhatajaid kooli ülalpidajad, s. o. valla-, linna- või maavolikogud. Uue korra järgi võis haridusministeerium kohale valitud algkooliõpetaja ka ametisse kinnitamata jätta, kui kandidaat haridusministeeriumi arvates ei vastanud õppe- või kasvatustöö huvidele. Kinnitamata jätmise korral võis haridusministeerium õpetajaid vabalt ühest kohast teise ümber paigutada, seejuures ka madalamale kohale (näit. juhatajat õpetajaks) ning vallandada. Keskkoolide juhatajad nimetas haridusminister ja gümnaasiumide direktorid riigivanem.⁹⁵

Kasutades uue teenistusseadusega antud võimalust, paigutati terve rida õpetajaid ümber. Ümberpaigutamiste aktsioon kulmineerus aastail 1934—1936. Osa õpetajaid vallandati või paigutati ümber osavõtu pärast riigivastastest organisatsioonidest. Samuti võeti põhjalikum ümberpaigutus ette koolinõunikude peres.⁹⁶

Kuigi ümberpaigutamine tabas ka mõningaid vapside liikumisest osavõtnud õpetajaid, oli selle aktsiooni pealööks suunatud pahempoolse maailmavaataga õpetajate vastu. Iseloomulik on ses suhtes Läänemaa koolinõuniku M. Univeri 4. juunil 1934. a. haridusministeeriumile saadetud seletuskiri noorsotsialistliku õpetaja E. Gildemanni kohta. Seletuskirjas väidetakse, et Läänemaal olevat noorsotsialistlikke õpetajaid kaunis rohkesti, kuid kõiki neid koolist eemaldada ei olevat võimalik. Tarvis olevat aga neid eemaldada rakukeste juurest, viies nad üle «tervemasse» õhkkonda. Kes aja jooksul ei paranevat, pidavat muidugi valima endale teise elukutse. Veendunute ja aktiivsematega soovitakse talitada tõsisemalt, s. t. vallandada.⁹⁷

⁹² «Õpetajate Leht» nr. 24, 22. juunil 1934.

⁹³ «Kasvatus» nr. 5, 1934, lk. 251—252.

⁹⁴ «Eesti Kroonika» 1934, lk. 52.

⁹⁵ «Riigi Teataja» nr. 37, 4. mail 1934, lk. 753—755.

⁹⁶ «Eesti Kroonika» 1934, lk. 56.

⁹⁷ ORKA, fond 1108, nim. 3, s. ü. 304, l. 153.

Eesti Õpetajate Liidu tegevust püüti halvata Õpetajate Koja asutamise 1936. a., kuhu sunniviisiliselt pidid kuuluma kõik õpetajad. Õpetajate Koda kujunes sisuliselt haridusministeeriumi allasutuseks või osakonnaks — õpetajate ega kooli huve ta kaitsta ei suutnud. Oli ju kodade süsteem mõeldud vaid sisepoliitilist pinget vähendava abiventiilina. Toimus hariduselu organite tsentraliseerimine ja paisutamine ning võimuprintsiibi arendamine.

Seoses ühiskonnaelu kõigi külgede fašiseerimisega ja Eesti ülemineku hitlerliku Saksamaa mõjupiirkonda kasvas 1936.—37. aastal rahvalaiade hulkade rahulolematuse Pätsi-Laidoneri diktatuuri vastu. Eestimaa Kommunistlik Partei, kes 1935. aastal sõlmis ühisrinde lepingu pahempoolsete sotsialistidega, saavutas tunduva tõusu Eesti töölisliikumises. Toimus demokraatlike jõudude aktiveerumine ja koondumine tööliklassi ümber. Fašistlikule valitsusele suudeti anda tunduvaid hoope 1936. a. veebruari rahvahääletusel ja «rahvuskogu» valimistel, eriti aga 1938. a. riigivolikogu valimistel.

EKP KK istungil 6. oktoobril 1935, kus arutati Kommunistliku Internatsionaali VII kongressi otsuseid, märgiti ettekande teesides, et eriti tarvilik on sidemeid luua intelligentsiga (eeskätt kooliõpetajate, kirjanike, kunstnike jt.) ning tõmmata neid võitlusele fašismi vastu.⁹⁸

Kuigi õpetajaskonda terroriseeriti vallandamiste ja ümberpaigutustega ning püüti teda mitmesuguste muude mõjutamisvahenditega muuta kodanluse kindlaks toeks, võitlesid progressiivsed õpetajad fašistliku valitsuse reaktioonilise koolipoliitika vastu. «Õpetajate Lehe» veergudel nõuti koolikohustuse pikendamist, õppetöö taseme tõstmist jm. Iseloomustades eesti õpetajaskonda ütles Neeme Ruus õpetajate üldkongressil 27. aug. 1940: «Meie õpetajaskonna auks aga peab siiski väitma, et ta omas valdavas enamuses ei olnud äraostetav. Meie õpetajaskonnas leidis rohkesti kindla iseloomuga isikuid, kes vapralt üle elasid kaitseliidu ja «Isamaaliidu» katsumused, kes hambaid kokku surudes ümber kolisid uude asukohta, kui neid selleks sunniti, ja kes kõige kiuste endas edasi kandsid marksismi-leninismi kõrget aadet.»⁹⁹

Eesti progressiivseid õpetajaid innustasid nende võitluses rahvahariduse edusammud Nõukogude Liidus. Samal ajal kui kodanlikus Eestis alandati koolikohustuse vanusepiiri, mis vabastas paljud õpilased 6-klassilise koolikohustuse täitmise vajadusest ja lõi eeldused rahvaharidusliku taseme languseks, osutus Nõukogude Liidus tsaarirežiimilt pärandatud massilise kirjaoskamatuselike likvideerimise ja üldise 4-klassilise koolikohustuse tulemusena võimalikuks üleminek 7-klassilisele koolikohustusele (linnades ja tööstuskeskustes). Neis vastandlikes arengusuundades ilmnes selgesti sotsialistliku süsteemi üleolek ka hariduse alal. Rida õpetajaid ja haridustegelasi sõitis isiklikult tutvuma nõukogude kooliga ja avaldas tagasi tulles Nõukogude Liidus rahvahariduse alal tehtava suure töö kohta tunnustavaid artikleid (ajalehes «Õpetajate Leht», ajakirjas «Kasvatus» jm.). Tunti huvi ka õpetajate olukorra vastu Nõukogude Liidus. Sellega tutvumise tulemusena avaldatud informatsioon «Venemaa kindlustab õpetajate majanduslikku ja õiguslikku seisukorda»¹⁰⁰ oli omamoodi protestiks õpetajate õigusliku seisundi halvendamise vastu kodanlikus Eestis.

⁹⁸ EKP KK PA, fond 6495, nim. 1, s. ü. 328, l. 51—52.

⁹⁹ «Õpetajate Leht» nr. 35, 30. aug. 1940.

¹⁰⁰ «Kasvatus» nr. 3, 1937, lk. 189—190.

Vastupidiselt reformijate soovidele ei vähenenud õpilaste tung keskkooli. Uute õpilaste vastuvõtmisel selgus, et nii keskkooli I kui ka III klassi soovijaid on palju rohkem kui vabu kohti. Näiteks Tallinnas oli keskkoolide I ja III klassides kohti veidi üle 500, soovijaid aga kaugelt üle 1000. Neisse koolidesse Eestis, kuhu esialgu jäid püsima ka 3-klassilised keskkooliharud, soovis astuda 1942 õpilast, kuid sisse pääses vaid 1257, seega jäi tervelt 35% vastu võtmata.¹⁰¹

3-klassiliste keskkoolide küsimuse ümber arenes õpetajate koosolekuil ja ajakirjanduses terav poleemika. Keskkooliõpetajad, kes lähtusid oma kitsastest kutseühenditest (algkooli lõpuklasside ühendamine keskkooliga kindlustas nende teenistusvõimalusi), asusid reaktsioonilisele seisukohale. Nad nõudsid koolireformi «konsekventset, selget, sirgjoonelist» teostamist, s. t. 3-klassiliste keskkoolide võimalikult kiiret likvideerimist ja üleminekut puhtakujulisele 5-klassilisele, algkooli IV klassil baseeruvale keskkoolile. Sellise sisuga resolutsiooni võttis vastu keskkooli- ja gümnaasiumiõpetajate IV kongress 1935. a. sügisel Tallinnas.¹⁰² Lõppeesmärgina nõuti seal koguni nelja algkooliklassi juurdeliitmist eelklassidena 5-klassilisele keskkoolile. Seega oleks juba vastavasse algkooli astumine määratud kindlaks, kelle tee viib keskkooli. Reaktsionäärid väitsid, et 6-klassilise algkooli lõpetanuid 5-klassilise keskkooli III klassi juhtida pole üldse tarvis, sest keskkool saab küllalt õpilasi algkooli IV klassist. Algkooli V ja VI klass tulevat täiesti välja lülitada üldhariduslikust ühtluskoolist, nende ülesandeks polevat õpilaste ettevalmistamine keskkoolile, vaid kutsekoolile ja nad olevat vajalikud 6-klassilise koolikohustuse lõpuleviimiseks.¹⁰³

Haridusminister N. Kanni kava kohaselt pididki tulevikus püsima jääma ainult 5-klassilised keskkoolid, 3-klassilist keskkooli seadus ei tundnud. 3-klassilisteks keskkoolideks nimetati 5-klassilise keskkooli kolme kõrgemat klassi, mis seni pidid töötama eriprogrammiga, kuni 1934. aastal keskkooli I klassi astunud õpilased jõuavad III klassi, s. o. 1936/37. õ. a. algul.¹⁰⁴

Küsimus seisnes nüüd selles, kas 1936/37. õppeaastal avatavad 5-klassilise keskkooli III kl. paralleelklassid hakkavad töötama 5-klassilise keskkooli programmi või eriprogrammi järgi, s. t. kas avada 6-klassilisel algkoolil baseeruv 3-klassiline keskkool või 5-klassilise keskkooli III, IV ja V klassi paralleelklassid. Algkooli V ja VI klassi õppeprogrammid erinesid keskkooli I ja II klassi programmidest, sest algkooli V ja VI klassis viidi teatavad õppeained lõpule, keskkooli I ja II klassis aga algasid samade ainete süstemaatilised kursused. See pidi algkooli VI klassi lõpetanuile takistama keskkooli astumist.

Õpetajate XII üldkongress 24.—25. aug. 1935 asus seisukohale, et rahvahariduse üldise taseme tõstmiseks tuleb algkooli V ja VI klassi ning keskkooli I ja II klassi õppeprogrammid ühtlustada sel määral, et nende erinevusest ei tekiks 6-klassilise algkooli lõpetanuile raskusi edasiõppimiseks keskkooli III klassis.¹⁰⁵ Eesti Õpetajate Liidu asemikekogu koosolekul 31. okt. 1935 rõhutati, et tuleks tagasi pöörduda ühtluskooli süsteemi juurde. Nõuti, et Liidu juhatus astuks samme 3-klassi-

¹⁰¹ «Õpetajate Leht» nr. 45, 8. nov. 1935.

¹⁰² Sealsamas, nr. 44, 2. nov. 1935.

¹⁰³ ORKA, fond 1108, nim. 3, s. ü. 62, l. 5—7.

¹⁰⁴ Sealsamas, l. 42.

¹⁰⁵ «Kasvatus» nr. 7, 20. nov. 1935, lk. 350.

liste keskkoolide põhjendamiseks.¹⁰⁶ Artiklis «Kolmeklassiline keskkool ühtluskooli vajaliku lülina»¹⁰⁷ esitas J. Käis ühtluskooli kolm põhitunnust: 1) ühtlane algharidus (võimalikult kõrgemale ulatuv) kogu rahva lastele, 2) takistamatu edasimineku võimalused sundsliku alghariduse astmelt kõigi järgmise astme koolidesse, 3) üksikute koolitüüpide seos. Ta väitis, et koolisüsteemis peaks olema keskkooli tüüp, mis oleks kohandatud keskhariduse andmiseks 6-klassilise algkooli lõpetanuile.

Demokraatliku õpetajaskonna seisukohti toetasid rahvahulgad. Rahulolematus, eriti maal, paisus nii suureks, et kõikjal (näit. lastevanemate ja põllumeeste koosolekuil, naiste kongressidel jm.) hakati vastu võtma otsuseid 6-klassilise algkooli säilitamise kohta ja nõuti keskkooli rajamist sellele.

Üldise rahulolematuse tõttu tuli senisel haridusministril N. Kannil 11. mail 1936. a. ametist lahkuda, mis tõendas tema hariduspoliitilise suuna ummikusse jooksmist. Uueks haridusministriks kutsuti riigivanema otsusega kolonel A. Jaakson. Haridusministri vahetuse motiive ei varjanud isegi kodanlik ajakirjandus, märkides, et uus minister asub haridusministeeriumi juhtimisele raskes olukorras, mis olevat tingitud koolireformi senisest käigust ja mille tõttu nähtavasti osutuski vajalikuks vahetus haridusministeeriumi juhi kohal.¹⁰⁸ Uuel haridusministril tuli kohe deklareerida, et 5-klassilise keskkooli kõrval jäävad püsima ka 3-klassilised keskkoolid.

Et kalduti soodustusi andma 5-klassilistele keskkoolidele (neid oli 46) ja 3-klassilisi keskkooli oli väga vähe (14), ei rahunenud lastevanemate ringkonnad. Lastevanemate koosolekud ja enamik koolitegelasi asusid 5-klassiliste keskkoolide suhtes eitavale seisukohale. Tartu linna-koolivalitsus avaldas arvamust, et keskkool tuleks muuta üldse 3-klassiliseks ja rajada 6-klassilisele algkoolile, mis vastab rahvahulkade soovidele.¹⁰⁹ Tallinna lastevanemate koosolek võttis vastu resolutsiooni, milles nõuti 6-klassilise algkooli säilitamist ja algkooliklassidele vastavate paralleelklasside sulgemist keskkoolide juures. Selle resolutsiooni, mis nõudis 5-klassilise keskkooli likvideerimist ja ühtluskooli taastamist, esitas eridelegatsioon haridusministrile.¹¹⁰

Õpetajaskonna ja lastevanemate rohkearvuliste protestide tõttu oli valitsus sunnitud 1937. a. mais riigivanema dekreediga kehtestama «keskkoolide seaduse muutmise seaduse»¹¹¹, millega legaliseeriti algkooli VI klassile järgnev 3-klassiline keskkool ja anti talle nimetuseks reaalkool. Algkooli IV klassile järgnes 5-klassiline keskkool, mida nimetati progümnaasiumiks. Seaduse järgi olid mõlema keskkoolitüübi lõpetanuil ühesugused õigused. Keskkoolile järgnevas 3-klassilises gümnaasiumis oli ette nähtud humanitaar- ja reaalharu. Reaalharu võis olla kahetüübiline: üks tüüp rõhutas matemaatikat ja loodusteadust, teine võõrkeeli ja loodusteadust.

Uus seadus tähistas teatavat kompromissi ühtluskooli taotleva suuna ja 1934. aasta reformi pooldajate vahel. Ühtluskooli printsiip oli nüüd

¹⁰⁶ «Õpetajate Leht» nr. 44, 2. nov. 1935.

¹⁰⁷ Sealsamas, nr. 48, 29. nov. 1935.

¹⁰⁸ «Uus Eesti» nr. 128, 12. mail 1936.

¹⁰⁹ «Õpetajate Leht» nr. 31/32, 31. juulil 1936.

¹¹⁰ «Rahva Sõna» nr. 9, 5. märts 1937.

¹¹¹ «Riigi Teataja» nr. 42, 25. mail 1937, lk. 853—854.

osaliselt taastatud: üldharidusliku kooli astmed järgnesid üksteisele. Ent dualistliku koolisüsteemi rajamisega ja koolikohustuse vanusepiiri alandamisega õnnestus reaktioonääridel siiski anda rahvaharidusele tunduvalt hoop. «Õpetajate Lehe» andmeil langes 6-klassilise algkooli lõpetajate protsent (mida arvestati 6 aasta eest I klassi sisseastunute arvust) 57-lt 1933. aastal 47-le 1935. aastal, järgnevatel aastail lõpetajate protsent näitas siiski tõusutendentsi, ulatudes 1939. aastal 59-ni.¹¹² Keskmiselt moodustas algkoolilõpetajate arv I klassi sisseastunute arvust aastail 1936—1939 57,1%. Seega ei lõpetanud kodanliku diktatuuri lõpuaastail algkooli keskmiselt 43% sisseastunuist (linnakoolides 14%, maakoolides 50%). See protsent oli ebaharilikult suur isegi kodanlike statistikute arvates.¹¹³ Maal lahkusid õpilased koolist enamasti kohe peale koolikohustuse vanusepiiri ületamist, sest vanemad rakendasid neid põllutööle.

1934. aasta reformi negatiivne mõju keskhariduse osas selgub, kui keskkooliõpilaste arvust järgnevatel aastail arvestada maha keskkooli I ja II klassi õpilaskond, kes koosnes algkooliastme õpilastest (neid oli 1934/35 — 1405, 1935/36 — 3835, 1936/37 — 4331).¹¹⁴ Jättes võrdlemisel need õpilased välja keskkooliõpilaste üldarvust, selgub, et fašistlik diktatuurivõim suutis rea aastate jooksul hoida keskkooliõpilaste arvu majanduskriisi aastail väljakujunenud tasemel, s. t. 12 000 ümber. Üle 40% sisseastunuist lahkus keskkoolist seda lõpetamata.

1937. aasta seadus, mis andis võimaluse 3-klassiliste keskkoolide ehk reaalkoolide asutamiseks, lõi teatavad, ehkki minimaalsed eeldused olukorra parandamiseks. Võitlus käis nüüd selle ümber, missugune koolitüüp — kas reaalkool või progümnaasium — jääb domineerima. Haridusministeeriumi poolt koolidelt ja lastevanematelt saadud andmed näitasid, et reaalkoole sooviti saada 50, progümnaasiume 39 ja gümnaasiume 51. Lisaks sellele avaldasid 175 kooli soovi 54 erinimelise kutsekooli ellukutsumiseks.¹¹⁵

Loomulikult ei kavatsenud valitsus esitatud soove rahuldada, kuid lastevanemate ja demokraatlike koolitegelaste surve all sunniti progümnaasiumide osatähtsust vähendama. 1937/38. õ.-a. alates määrati klasside kaupa järkjärgulisele sulgemisele 10 avalikku progümnaasiumi ja avati nende asemele reaalkoolid. 1. nov. 1939 (pärast saksa vähemusrahvuse lahkumist) töötas Eestis 46 progümnaasiumi, 37 reaalkooli ja 45 gümnaasiumi kokku 16 673 õpilasega.¹¹⁶ Ka reaalkool ei suutnud rahuldada tungi keskhariduse järele, sest valitsus lubas avada klasse visalt. Sageli jäid sisseastumiseksameil pooled soovijaist ukse taha.

1938. aastal saavutati progressiivsete koolitegelaste võitluse tulemusena algkooli V ja VI ning progümnaasiumi I ja II klassi õppeprogrammide ühtlustamine. Samuti võeti ühtlustamisele reaalkooli ja progümnaasiumi õppeprogrammid.¹¹⁷

1937. aastal avati algkooliõpetajate ettevalmistamiseks uuesti õpetajate seminarid Tallinnas ja Tartus. Uutesse seminaridesse, mille õppeaeg oli 4 aastat, võeti keskkooli või keskkoolile vastava kutsekooli

¹¹² «Õpetajate Leht» nr. 14, 5. apr. 1940.

¹¹³ «Eesti Statistika» nr. 222, 1940, lk. 219.

¹¹⁴ Sealsamas, nr. 198, 1938, lk. 246.

¹¹⁵ ORKA, fond 1108, nim. 4, s. ü. 1485, l. 236—237.

¹¹⁶ «Eesti Kroonika» 1939, lk. 65.

¹¹⁷ «Õpetajate Leht» nr. 10, 11. märtsil 1938.

lõpetanuid. Seminarilõpetanu omandas gümnaasiumilõpetanu õigused.¹¹⁸ Uus seminaritüüp oli teatavaks kompromissiks endiste algkoolile rajatud õpetajate seminaride ja gümnaasiumile järgneva 2-aastase pedagoogiumi vahel. Pedagoogiumid, mis pidid kindlustama kodanlusele sobiva meelsusega õpetajate ettevalmistamise, ei suutnud tulevastele õpetajatele pakkuda küllaldaselt erialaseid teadmisi.

1937. a. kutsekoollide seaduse alusel hakati 4-aastase õppeajaga (maal ka 3-aastase õppeajaga) kutsekoole nimetama kutsekeskkoolideks (näit. tööstuskeskkoolid, kaubanduskeskkoolid), mille lõpetanuil oli õigus astuda kõrgema astme kutsekooli ja üksikute täienduseksamite õiendamisel ka gümnaasiumi. Kõrgema astme kutsekool baseerus keskkoolil või kutsekeskkoolil. 3-aastane kõrgema astme kutsekool vastas ulatuselt gümnaasiumile ja selle lõpetanu võis astuda ülikooli vastavasse teaduskondadesse ning üksikute täienduseksamite õiendamisel ülikooli igasse teaduskonda. Edasipääsu võimaluste andmises kutsekoollide õpilastele väljendusid progressiivsete koolitegelaste ühtluskooli põhimõtete eest peetava visa võitluse tulemused.

1939. aastal töötas 177 kutsekooli 13 000 õpilasega (neist oli tehniliste ja tööstuslike koolide õpilasi 6700, s. o. ca 50%).¹¹⁹ Seega ilmnes üldharidusliku keskkooli ja kutsekooli arengus kodanliku diktatuuri perioodil vastandlik tendents: kui üldharidusliku keskkooli õpilaste arv alates 1924/25. õppeaastast, millal oli 18 700 õpilast, pidevalt vähenes, siis kutsekooli õpilaste arv tõusis 3300-lt 1924/25. õ.-a. 13 000-ni 1939. aastal. Töötajate «edukama» ekspluateerimise huvides oli valitsev kodanlus, kes ajas taga maksimaalseid kasumeid, sunnitud arendama kvalifitseeritud tööliste ja teenistujate ettevalmistamist.

Hoolimata üldharidusliku keskkooli koondamisest ja kutsehariduse osatähtsuse tõstmisest, ei suutnud kodanlus lahendada vastuolu, mis valitses kooli ja kodanliku ühiskonna tegelike vajaduste vahel. Tööpuudus ja nn. haritlaste üleproduktiooni probleem püsis ka Pätsi diktatuuri perioodil teravalt päevakorras. Kutsekoollidegi lõpetanuile polnud nende haridusele vastava töö ja teenistuse leidmine millegagi kindlustatud. Seda vastuolu võis lahendada ainult ühiskondliku korra muutmise, s. t. iganenud kapitalistlike tootmissuhete kukutamise ja uute sotsialistlike tootmissuhete kehtestamisega. Selle töötava rahva huvidele vastava lahenduse eest võitles Eesti tööliklassi teadlikum osa Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel. EKP-le oli kooliküsimus üks neist küsimustest, mis pidi lahendatama nõukogude võimu taaskehtestamisel Eestis. Ent võideldes oma peaeesmärgi eest, kaitses EKP loomulikult ka töötava rahva nn. osalisi nõudmisi, nende hulgas kooli ja hariduse kättesaadavust töötava rahva lastele kodanlikus Eestis.

(Järgneb.)

¹¹⁸ «Riigi Teataja» nr. 46, 8. juunil 1937, lk. 953—955.

¹¹⁹ «Eesti Kroonika» 1939, lk. 64.

Noorema kooliea laste mõningatest psüühilistest iseärasustest.

A. TUROVSKAJA,

Ed. Vilde nim. Tallinna Pedagoogilise Instituudi vanemõpetaja.

Noorem kooli-iga on lapse elu ja psüühilise arengu seisukohalt tähtsaks etapiks. Alates esimestest koolipäevadest muutuvad lapse elukorraldus, päevarežiim ja tegevus, tema vahekord teiste laste ja täiskasvanutega, tema õigused ja kohustused.

Esimese klassi õpilane peab omandama teadliku käitumise põhimõtted ja vilumused ning intellektuaalse tegevuse alused. Sellega seoses muutuvad lapse välismaailmaga kontakti pidamise põhilised vormid: eelkooliealine laps astub esemete ja tegelikkusega vahetusse ühendusse mänguprotsessis, kuid kooliealine tutvub looduse ja ühiskonna seaduspärasustega kaudselt, omandades inimkonna poolt tunnetatud teadmisi jutustuste ja õppematerjalide kaudu (lugemispalad, matemaatika ülesanded jne.).

Eelkoolieas avaldub lapse aktiivsus tema välises tegevuses ja liikumises, mängus, joonistamises, voolimises, isegi kõrgemad psüühilised protsessid avalduvad välistes liigutustes.

Väikelapsel on mõtlemine ja tegevus vahetult seotud. Mingi välise ärritaja, ülesande mõjul asub laps kohe tegutsema. Alles pikkamööda jõuab laps nii kaugele, et ta enne kujutleb ja mõtleb, siis alles tegutseb. I. M. Setšenovi määratluse kohaselt ongi mõtlemine pidurdatud lõpuga refleks, milles välisärritaja üleminek tegevusele on edasi lükatud või hoopis ära jäänud.

Mitmesugustes laste psüühilisele arengule pühendatud uurimustes on kindlaks tehtud arengu peasuund: arenguprotsessis toimub üleminek väliselt tegevuselt — liigutustelt — mõtlemisele. Selles protsessis on võimalik eraldada mitmesuguseid etappe. Kõige väiksemate laste tegevus koosneb peamiselt liigutustest. Laps manipuleerib esemetega ja tutvub nõnda nende omadustega. See soodustab lihtsamate psüühiliste protsesside arenemist — liigutustest saadud aistingud liituvad terviklikeks esemete kujutlusteks.

Järgmisel etapil eelkoolieas vahelduvad lapse tegevuses tema liigutused kujutlustega. Need võivad tekkida tegevuse tagajärjel, selle käigus, vanematel lastel ka juba enne tegevuse algust.

Õpilane peab liigutusi pidurdama, tema tegevuses suureneb sisetunde, vaimsete protsesside tähtsus. Ta peab oskama tegevust kujutleda ja selle üksikuid etappe läbi mõelda. Selleks et üleminek liigutustelt mõtlemisele toimuks korrapäraselt, peab last tema loomulikus arenguprotsessis abistama.

Arvestades esimese klassi õpilase tarvidust liikuda ja tegutseda, tuleb õppetöös kasutada mitmesuguseid väliseid vahendeid, tugineda

lapse tähelepanu, mälu jt. protsesside arendamisel õpilase liigutustele ja praktilisele tegevusele.

Kõige lihtsamate oskuste (kirjutamis-, lugemis- ja arvutamisoskus) omandamiseks peab laps tähelepanelikult õpetaja seletust tajuma, üksikuid elemente tervikust eraldama ja pärast neid seostama, materjali meeles pidama ja reprodutseerima.

Väikesele esimese klassi õpilasele on see tõsiseks ülesandeks. Palju raskusi tekitab lapsele tavaliselt kooliea alguses kirjutamine, mis nõuab temalt püsivat tähelepanu, liigutuste keerulist koordinatsiooni ja nende seostamist nägemisega.

Meid huvitas küsimus nägemise ja liigutuste vahekorra tähtede kirjutamisel. Ed. Vilde nim. Tallinna Pedagoogilise Instituudi I kursuse üliõpilased A. Herbst ja E. Pärn tegid lasteaias ja esimeses klassis rea katseid tähtede matkimisoskusega tutvumiseks.

Katsete esimeses seerias kirjutati katsealusele lapsele täht ette, kästi see pliiatsiga või tindiga üle teha ja paluti siis lapsel endal täht kirjutada. Seega on antud seerias nägemine seostatud aktiivsete liigutustega, kusjuures liigutuste kontrollimine toimub otseselt šabloonil (eeskujul) ja iga kõrvalekaldumine eeskujust on selgesti näha. Teises seerias kirjutati täht lapse käega ja lasti siis lapsel endal see kirjutada. Siin on nägemine seostatud passiivsete liigutustega.

Kolmandas seerias kirjutati täht ette ja kästi see järgi teha. Sel juhul tugineb matkimine vaid nägemisele.

Et paljud esimese klassi õpilased juba tundsid tähti, siis katsetati gruusia tähtedega. Igast seeriast võttis osa keskmiselt 30 õpilast.

Kõige paremad tulemused saadi esimeses, mõnevõrra halvemad teises ja kõige halvemad kolmandas seerias. Ettetehtud tähte iseseisvalt üle tehes täitsid lapsed ülesande kiiremini ja õigemini kui teistes seeriates.

Lasteaias saadud andmete põhjal kirjutasiid kuue- ja seitsmeaastased lapsed esimeses seerias kogu tähe õigesti, viieaastased joonistasid tähe kuju üldjoontes õigesti, jätsid aga vahel mõne üksikosa tegemata. Isegi kolmeaastased maalisiid edukalt tähe üksikuid osi.

Teises seerias joonistasid 5—7-aastased lapsed tähe üldkuju enam-vähem õigesti, kuid tihti ebatäpselt. Kolmeaastased suutsid teha vaid ebamäärase joonise, mis pisut siiski sarnanes tähega.

Kolmandas seerias kirjutasiid 7-aastased ebatäpselt tähe üldise kuju, kuna 3—5-aastastele osutus ülesanne liiga raskeks: täht kas jäi tegemata või tekkis selle asemel paberile mingi ebamäärane kritseldis.

Esimese klassi õpilased suutsid täita kõigi kolme seeria ülesanded, kuid ka siin osutusid esimese seeria tulemused kõige paremaks ja kolmanda omad kõige halvemaks.

Esimeses seerias matkisiid õpilased õigesti tähe elementide omavaheolist seost, kujutades väga täpselt tähte tervikuna.

Kolmandas seerias, matkides täpselt silmapaistvamaid tähe osi, jätsid õpilased tihti üldise elementidevahelise seose tähele panemata, mistõttu tähe kuju anti edasi ebatäpselt (üksikud elemendid seostati valesti, täht kirjutati vastassuunas, osade proportsioonid olid ebaõiged jne.).

Andmetest selgub liigutuste, eriti õpilase iseseisvate aktiivsete liigutuste tähtsus tähe kuju omandamisel ja reprodutseerimisel. Kolmandas seerias peavad õiged liigutused kujunema vaid nägemistajude põhjal,

pealegi on tähe tajumine selle kirjutamisest teatud ajavahemikuga eraldatud: laps vaatab näidist, kirjutab tähe ühe osa, vaatab siis jälle tähte ja liidab esimesele osale teise, vahel unustab mõne osa tegemata jne., seega on tervikliku kujutluse tekkimine raskendatud.

Esimese seeria tingimused võimaldavad liigutuste vahetut kontrollimist, see tõstab tulemuste efektiivsust.

Seostades esimeses seerias tähe tajumise protsessi lapse aktiivsete liigutustega, soodustame ja kergendame tähe elementide ühinemist ühtseks tervikuks lapse teadvuses. Nähtavasti on lapsel liigutused ja liigutuskujutlus tähest nägemiskujutluste aluseks ja toeks.

Praktilisel tegevusel on ka selles eas suur tähtsus, sest seoses liigutustega on kerge õpilase tähelepanu äratada ja alal hoida, mis on materjali seostamise, omändamise ja meelespidamise oluliseks tingimuseks.

Noorema kooliea jooksul muutub oluliselt lapse tähelepanu iseloom. Väikesel lapsel on tähelepanu seotud liikumisega, tegevusega ning on suunatud välistele ärritajatele. Koolis õpib laps oma tähelepanu suunama sisemistele, vaimsetele protsessidele. Väikeste laste tähelepanu organiseerimine on võimalik ainult väliste vahendite — liigutuste, mänguasjade ning mitmesuguste piltide ja esemete abil. Vanemate laste tähelepanu organiseeritakse ka kõne abil.

Esimeste klasside õpilastel on tahteline tähelepanu teataval määral olemas, kuid alles nõrgalt arenenud. Üleminekul tahtmatutelt tähelepanu vormidelt tahtelistele tuleb arvestada esimese klassi õpilase tähelepanu iseärasusi ning, tuginedes neile, luua tingimusi tahtelise tähelepanu arenemiseks.

Esimese klassi õpilase tähelepanu sõltub esialgu välistest ärritajatest, kaldub kergesti kõrvale uute ärritajate mõjul ning on ebapüsiv ja tihti hajutatud. Just tähelepanu sellise labiilsuse tõttu on õpetajal seda väga kerge organiseerida, kui ta kasutab mitmekesiseid meetodeid ja õppevahendeid ning tugineb lapse tarvidusele liikuda ning tegutseda. Esimestel koolipäevadel on lastele tõsiseks mureks pikaajaline vaikimine, paigalistumine ja liigutuste pidurdamine. Mõned lapsed ei saagi sellega hakkama: nad kõnetavad üksteist ja õpetajat, hakkavad tunni ajal sööma, tahavad klassiruumis liikuda ja isegi joosta. Üks laps, kes oli esimesel koolipäeval pool tundi vaikselt istunud, tõusis püsti ja ütles: «Ma olen teil küllalt istunud, nüüd lähen koju.»

Tähelepanu pidev suunamine ühele tegevusele nõuab väikeselt õpilaselt suurt pingutust ja kutsub esile väsimuse. Tähelepanu kaldub kergesti kõrvale: õpilane vaatab seinal rippuvaid pilte, õpetaja riidetust ja välimust, mängib tindipotiga ega kuule õpetaja seletust.

Lugemise ajal kaldub tähelepanu loetavast reast tihti kõrvale, teistele teksti osadele, ja õpilane kaotab rea. Ta katsub seda vältida, pidades järke sõrmega, järjehoidjaga, kompvekipaberiga või mänguasjaga. Üks väike poiss näiteks hoidis järke pisikese mänguautoga. See sõitis lugemise ajal realt reale ja peatus siis, kui teine õpilane kutsuti vastama. Klassi ette minnes hoiti sõrme või autot kramplikult sõnal, millel peatuti, et mitte kaotada järke. Seega abistas õpilane ise oma tähelepanu väliste vahenditega.

Õppeülesannete täitmise ajal kaldub õpilase tähelepanu tihti pinginaabri tegevusele. Ta märkab kohe puudusi teise õpilase käitumises

ja teatab neist õpetajale. Esimese klassi õpilaste sagedastes kaebustes avaldub sisemise distsipliini kujunemise teatud etapp: otsitakse õige käitumise näidist väliskeskkonnas, teiste inimeste käitumises jms.

Seda õpilase iseärasust — tema vajadust tugineda vaimses tegevuses välistele ärritajatele ja liigutustele — tuleb tingimata arvestada õppetöö korraldamisel esimeses klassis. Arvutamine kepikeste abil, vastuste koputamine pliiatsiga, rõngaste ümberasetamine seoses liitmise ja lahutamisega aritmeetika tunnis, jutukeste instseneerimine emakeele tunnis — need kõik on väga vajalikud tähelepanu organiseerimise vahendid. Seostades õppeülesandeid liigutustega loome toetavate tähtsusele tähelepanule, see muutub püsivamaks. Õpilane, kes on omandanud arvutamisoskuse väliste vahendite abil, suudab mõne aja pärast, väliseid liigutusi pidurdades, arvutada vaikselt omaette.

Võimaldades mõningal määral liikumist abistame last ülearuste liigutuste pidurdamisel.

Meid huvitas küsimus tähelepanu mahust nooremas koolieas. Teadvuse piiratuse tõttu suudame tajuda korraga vaid teatud hulka objekte, seepärast on suur tähtsus küsimusel tähelepanu mahust, s. t. mitut objekti on laps võimeline samaaegselt tajuma ja millised tegurid soodustavad tähelepanu mahu suurenemist. On teada, et tähelepanu maht sõltub objektide seostest ja oskusest mõtestada tajutavat materjali. Erinevatest valdkondadest objekte suudame tajuda vaid 4—5, seostatud objekte aga suuremal hulgal — 8—10 elementi sarnaste esemete puhul ja isegi 12—16 tähte pikema sõna tajumisel.

Meid huvitas küsimus sellest, kuidas muutub tajutavate signaalide seostamine ja kujutluste reprodutseerimine eelkoolieas ja nooremas koolieas. Katsed korraldati lasteaia ja Tallinna 17. Keskkooli I, II, III ja IV klassis Tallinna Pedagoogilise Instituudi I kursuse üliõpilaste H. Lillemäe ja A. Pralla poolt.

Lastele näidati tabeleid piltidega ja paluti nimetada kujutatud esemeid. Lapsed pidid vaatlema piltidega tabelit ühe sekundi kestel ja siis sellel kujutatud esemeid nimetama. Kolmes seerias kasutati kolme erisugust tabelit.

Esimeses seerias näidati tabelit, millel oli kujutatud 10 erinevat objekti (kana, mesilane, kuldnokk, pilvikud, rukkilill jne.).

Teises seerias kasutati tabeleid, mis kujutasid ühte liiki kuuluvaid esemeid. Nii oli ühel tabelil 10 metslooma, teistel kodulinnud, koduloomad, lilled, riietusesemed, mägugasjad jne.

Kolmanda seeria tabelid kujutasid inimeste tegevust ja sellega seoses mitmesuguseid esemeid, linde ja loomi.

Esimeses seerias tajusid lasteaia lapsed keskmiselt 2—3 objekti. Näit. ütles Mati (5 a.), et tabelil olid lilled ja seened; Tiiu: seened, lilled, linnud.

Esimese ja teise klassi õpilased nimetasid keskmiselt 3 eset. Näit. Indrek (I kl.): kuldnokk, linnud, seened; Krista (I kl.): rukkilill, seened, linnud; Eva (II kl.): kana, seened, maikelluke.

Kolmanda ja neljanda klassi õpilased reprodutseerisid 3—4 eset. Näit. Heldur (III kl.): mesilane, maikelluke, lind; Krista (IV kl.): kana, maikelluke, rukkilill, mesilane.

Esimese seeria tulemused näitavad, et seostamata materjali tajumise puhul on tähelepanu maht noorema astme lastel väga kitsas — 2—4 objekti. Sealjuures saadi kõige üldisemaid vastuseid lasteaia vanema

rühma lastelt ja I klassi õpilastelt ning kõige konkreetsemaid IV klassi õpilastelt. See räägib väiksemate laste tähelepanu sisulisest kitsusest. Nad tajuvad teistest aeglasemalt, suudavad märgata vaid esemete vähe-seid, kõige üldisemaid omadusi — linnu nokka, lille õit või seene kuju, mistõttu teadvuses tekib nähtavasti üldine, kuid ebamäärane kujutlus esemest.

Esimese klassi õpilastelt saame tavaliselt kaks üldist ja ühe konkreetse vastuse (näit. rukkilill, seened, linnud). Teise ja kolmanda klassi õpilaste vastustes on kolmest nimetusest kaks konkreetset ja üks üldine (näit. mesilane, rukkilill, lill).

Neljanda klassi õpilastel on tavaliselt kõik vastused konkreetset (kana, maikelluke, rukkilill, mesilane).

Teises seerias nimetavad lasteaia lapsed keskmiselt 3—4 objekti. Et tabelitel kujutatud esemed kuuluvad ühte valdkonda, siis suudavad lapsed ka esemete konkreetseid omadusi tajuda, kuna esimeses seerias kulus see aeg mõttelisele üleminekule ühest valdkonnast teise (seeded, lilled, linnud). Vastused on õiged, kui esemete valdkond on lapsele igapäevasest elust hästi tuntud. Näit. koduloomade tabeli puhul ütlevad lapsed: Tiiu (4 a.): lammas, pörsas, lehm; Riina (4 a.): lammas, kiisu, koer; riietusesemete ja jalanõude tabeli puhul: Priit (5 a.): mantel, müts, sokid, kindad; Maret (4 a.): müts, sall, põll, mantel; mänguasjade tabeli puhul: Riina (4 a.): nukk, jänku, pall; Allan (4 a.): vanker, karu; Mati (5 a.): laev, karu, vanker, nukk.

Vähem tuttavate objektide tajumisel nimetatakse 5—6 eset, millest ainult 2—3 on tegelikult tajutud. Näit. metsloomade tabeli puhul ütles Mati (5 a.): part, elevant, metssass, tiiger, kurg, pääsuke. Nendest olid tabelil ainult elevant ja tiiger, nähtavasti oli kujutlus loomadest esile kutsunud kujutluse tuttavatest lindudest.

Kodulindude tabel: Mati (5 a.): kukk, tibu, hani, kanad, puud, söök. Puid ja sööki tabelil ei olnud, kujutlus nendest oli tekkinud lapse teadvuses seoses üldise kujutlusega lindude söötmisest.

Esimese klassi õpilased nimetavad keskmiselt 5 eset, millest osa on samuti juurde mõeldud. Nii ütles Sirje rändlindude tabeli puhul: pääsuke, luik, kuldnokk, toonekurg ja konn. Siin on ilmselt tekkinud kujutlus toonekurest, kes püüab ja sööb konna, kuigi seda tabelil ei olnud.

Koduloomade tabel. Helve: kalkun, kukk, kass, siga, lehm, hobune, lammas, kana. Siin on, nagu lasteaia lastelgi, kujutlus koduloomadest esile kutsunud kujutluse kodulindudest.

Teise klassi õpilased nimetavad 5—6 eset, nendest on enamasti kõik tajutud, vahel on 1—2 eset ka juurde mõeldud.

Putukate tabel. Ene: lepatriinu, ämblik, liblikas, kärbes, mesilane, sääsk.

Kodulindude tabel. Peep: kukk, kanad, kalkun, hani, luik, kurg. (Luik ja kurg tabelil ei olnud.)

Mänguasjade tabel: plokid, aurik, vedur, ämber, kühvel, hüppenõr, nukk (vedurit ei olnud).

Kolmanda klassi õpilased nimetavad 5—6 eset, millest osa on samast valdkonnast juurde mõeldud.

Lindude tabel. Kaljo: rähn, luik, kotkas, vares, harakas, kull, kurg, tihane (nendest olid tabelil luik, kurg ja vares). Mati: ööbik, peoleo, västrik, põldpüü, pääsuke (tabelil olid ööbik ja pääsuke).

Neljanda klassi õpilased nimetavad 6 objekti, sealjuures ainult tajutud esemeid.

Teise seeria andmed näitavad, et ühte valdkonda kuuluvate esemete tajumise puhul tähelepanu maht suureneb, kuid mitte palju.

Kui esimeses seerias nimetatakse 2—4 eset, siis teises seerias nimetatakse neid keskmiselt 3—6, sealjuures on vaid osa esemeist tegelikult tajutud.

Teise seeria materjal ei võimalda tajutavate esemete rühmitamist korrapärasteks gruppideks, seetõttu on ka siin tähelepanu maht võrdlemisi kitsas. Objektide ühendamine on võimalik vaid sarnaste omaduste alusel. Kuid selleks puuduvad väiksematel lastel konkreetsete teadmised, mispärast lapse teadvuses tekivad tihti assotsiatsioonid esemete naabruse alusel (linnud — loomad, kodulinnud — toit, kurg — konn).

Juhul, kui tabelil kujutatud esemed on lastele igapäevasest elust hästi tuntud, võimaldab materjal esemete teatud rühmitamist, näiteks tabelite puhul, millel olid kujutatud mänguasjad ja riietusesemed. Naabrusassotsiatsioonid tekivad siis kiiremini ja suuremal hulgal, isegi nooremad lapsed nimetavad 6—8 eset.

Kolmanda seeria piltidel olid kujutatud inimesed ja esemed seoses teatava tegevusega. Selle seeria tulemused olid järgmised.

Lasteaia lapsed nimetasid tegevust ja sellega seoses 5—6 eset.

Tabelil: lapsed mängivad liival. Mati (5 a.): «Hobune, pasun, poiss, vanker; lapsed mängisid hobusega, vankriga, palliga.»

Tabelil: sokukesed puksivad purdel. Riina (5 a.): «Seal oli sild. Kitsed puksivad. Jõgi oli, mets ja puud.»

Vahel nimetavad lapsed tegevust valesti, tõlgitsedes seda nendele tuttavaks tegevuseks. Tihti räägitakse juurde muud, peamiselt isiklikke kogemusi.

Esimese ja teise klassi õpilased nimetavad tegevust ja sellega seoses 6—10 eset.

Tabelil: poisid meisterdavad linnupuure. Sirje (I kl.): «Poisid tegid karjamaal linnupuuri. Pink, vasar, naelad. Seal oli niisugune aed, mis loomad elab, et nad välja ei saa.»

Tabelil: lapsed kelgutamas, lapsed seeni korjamas. Margus (I kl.): «Talvest ja suvest. Lapsed tegid lumememme. Sõitsid kelguga. Puud olid talvepildi peal. Tüdruk korjas lilli. Puud ja rohi oli, koer.»

Tabelil: sokukesed puksivad purdel. Laine (II kl.): «Kitsed pörkasid puu peal vastu. Kukkusid vette. Kask oli roheline. Jõgi oli all.»

Kolmanda ja neljanda klassi õpilased nimetavad 8—10 eset. Tegevust nimetatakse tavaliselt lõpus.

Tabelil: lasteaia lapsed söömas. August: «Vaas, lapsed, laud, toolid, kasvataja, tuba. Lapsed sõid suppi, leiba, toidunõud, lina.»

Tabelil: karu peseb jõe ääres poegi. Rein: «Karu, karupoeg, jõgi, kivid, oja, puud olid vees, karud pesid ennast. Ema pesi poegi. Turjast võtab kinni ja kastab vette.»

Neljanda klassi õpilased annavad tihti lühidalt pildi üldise kirjelduse ja nimetavad paar tähtsat eset. Nii ütles eespool nimetatud tabeli puhul Silvi: «Karu pesi oma poegi jõe ääres.»

Tabelil: poisid meisterdavad linnupuuri. Toivo: «Lapsed tegid lindudele puure.»

Tabelil: sokukesed puksivad purdel. Jüri: «Purre. Purde peal on kaks sikku, puksivad. Tahavad üle minna.»

Võrreldes esimeste seeriade andmeid selle seeria andmetega, kus esemed olid kujutatud seoses tegevusega, võime öelda, et viimases on tulemused mitu korda paremad. Lapsed suutsid tähele panna 5—10 eset seoses pildil kujutatud tegevusega, kusjuures kõik nimetatud esemed olid ka tegelikult tajutud. Vastustest näeme, et üksikud tabelil tajutud elemendid kutsuvad esile üldise tervikliku kujutluse tegevusest, ja see võimaldab isegi väheste ebamääraselt tajutud signaalide põhjal reprodutseerida mitmesuguseid kujutatud tegevusega seoses olevaid esemeid, mis on lapsele igapäevasest elust tuttavad. Sellega on seletatav tähelepanu mahu oluline suurenemine kolmanda seeria katsetes. Juhul, kui laps tegevust ei taju, nimetab ta ainult 4—5 eset, nagu teises seerias. Näiteks, tabelil: karu peseb jõe ääres poegi: Avo (II kl.): «Karud ja jõgi. Kõrged puud. Kivid olid ka seal.»

Järelilikult toimuvad nooremate õpilaste tähelepanu ulatuses olulised muutused siis, kui materjali üheks ja võib-olla keskseks osaks on teatud tegevus. Tegevusega seotud objekte tajutakse kiiresti, neid on kerge reprodutseerida. Nähtavasti on psüühiliste protsesside sel arenemisetapil materjali mõtestamine ja selle elementide seostamine võimalik vaid lihtsamal kujul — üldiste kujutluste kaudu tegevusest.

Esimeste klasside õpilaste tähelepanu organiseerimiseks tuleb tugineda õpilaste konkreetsele tegevusele, nende liigutustele, kuid ka kujutlustele liikumisest. On ju teada, et õpilane õpib suure huvi ja heameelega just neid palu, mis räägivad konkreetsest tegevusest mitmesuguste esemetega, nende valmistamisest, loomade käitumisest ja inimeste tegudest. Sellistes tekstides on lapse teadvuses tekkivad kujutlused tegevusest toeks tähelepanule ja mälule. Vastupidi — loodust kirjeldavate, üksikuid sündmusi ja inimeste omadusi loetlevate tekstide suhtes tunneb õpilane end abituna ega suuda niisugusele palale tähelepanu koondada. Ta ei oska teksti reprodutseerida, sest kui selle algus on ununenud, siis on ka kogu tekst meelest läinud.

Katsete tulemustes avalduvad samuti mõningad noorema kooliea õpilaste mõtlemise iseärasused. Mitmesugustes laste mõtlemisele pühendatud uurimustes on kindlaks tehtud, et loogiline mõtlemine — oluliste omaduste eraldamine ja nende seostamine mõisteteks, järelduste tuleamine jt. protsessid — kujuneb peamiselt keskmises koolieas. Noorema kooliea alguses on mõtlemisel konkreetne iseloom, see tugineb üldistele kujutlustele esemetest ja nende olulistest osadest.

Koolis püstitab õppimine juba esimeste klasside õpilastele tõsise ülesande — üldistada olulisi elemente ja abstraherida neid ebaolulistest. Selles suunas tulebki arendada laste mõtlemist, kusjuures on vaja arvestada lapse mõtlemise konkreetset ja praktilist. Ülesandega seoses tekivad tavaliselt konkreetset kujutluste esemetest.

Aritmeetika tunnis kasutas õpetaja «redeleid» — arvutustega tabeleid. Õpilased pidid ütlema, kes võistlejatest on esimesele kohale tulnud ja mitmendalt pulgalt on kaotaja alla kukkunud (mitmes arvutus on ebaõige). Vastates küsimusele Sirje kohta, kellel ülemine arvutus oli väär, ütles õpilane K.: «Sirje kukkus kõik kondid segamini.»

Lahendades aritmeetika ülesandeid kujutleb esimese klassi õpilane ülesande tingimustes kirjeldatud konkreetset tegevust ja lähtub arutluses sellest, mitte aga arvudest.

Esimeses klassis oli tarvis lahendada ülesanne: perenaisel oli kotis 6 kg jahu, ta kasutas sellest 4 kg pirukate valmistamiseks. Kui palju jahu jäi kotti? Selle peale muutus õpilane A. pahaseks ja ütles: «Küll on rumal perenaine, miks ta ometi kõike jahu ära ei kasutanud, siis poleks mul tarvis olnud ülesannet lahendada.»

Selles avaldub õpilase oskamatus eraldada arvutamiseks vajalikke elemente konkreetsest olukorrast või, nagu näeme järgmisest näitest, konkreetsest objektist. Küsisime. äsja kooli astunud tütarlapselt, mitu käppa on kolmel oraval. Õpilane, arvanud tükk aega, teatas, et neid on 15. Me küsisime, miks neid nii palju on, mille peale õpilane seletas: «Ühel oraval on neli käppa, kolmel on 12 ja sellele tuleb liita veel 3 oravat, kuna käppasid ju ilma oravateta ei ole olemas.»

Kujutluste osa on eriti suur siis, kui õpilase mõtlemine on asetatud raskendatud olukorda, nagu näiteks mõtlemisülesannete lahendamise puhul. Katseid, kus esimese klassi õpilased pidid lihtsamaid mõtlemisülesandeid lahendama, tegid Instituudi I kursuse üliõpilased A. Pralla ja H. Siimu. Õpilasi paluti lahendada ülesanne inimesest, kes pidi kapsa, kitse ja hundi ühe paadiga üle jõe viima. Et ülesandes oli juttu tuttavatest objektidest, meeldis see lastele ja nad hakkasid seda aktiivselt lahendama. Esimese klassi õpilasele on selline mitmekäiguline ülesanne loomulikult liiga raske, ühtegi õiget vastust ega ka õiget mõttekäiku ei saadud. Selle-est pakuti aga mitmesuguseid, praktilisest seisukohast väga väärtuslikke lahendusi. Õpilane Ü. arvas, et õige oleks siduda kits ühe aeru ja hunt teise aeru külge, siis võib onu paadis sõita ja kapsast süles hoida; õpilane T. pidas otstarbekaks hunti ja kitse nõoriga paadi külge siduda — las ujuvad paadile järele, onu aga istub kapsaga paadis; õpilase S. oletuse järgi on kõige kindlam hunt puu külge siduda, siis ta kitse ei puutu, ja kapsas puu otsa visata, et kits ära süüa ei saaks.

Nagu näha õpilaste vastustest, liituvad lahendamise käigus üksikud elemendid ühtseks terviklikuks pildiks, mille keskseks osaks on kujutlus tegevusest — kapsa, kitse ja hundi samaaegselt üleviimisest.

Me ei peatu pikemalt õpilase mõtlemise iseärasustel, sest see on omaette küsimus. Rõhutame vaid seda, et ka keerulisemad kaudsed ja abstraktsed psüühilised protsessid on esialgu seotud konkreetsete kujutlustega tegevusest ja sellega seotud esemetega.

Need kujutlused moodustavad tihti ühtse terviku, millest laps ei oskagi eraldada üksikuid elemente, kuigi ta oskab tähele panna selle terviku olulisi osi.

Seda arvestades tuleb õppeprotsessi organiseerimisel tugineda neile kujutlustele, samaaegselt aga suunata mõistete kujunemist kujutluste baasil, abistades last oluliste elementide eraldamises ja seostamises.

Niisiis on õpilase psüühilised iseärasused nooremas koolieas tingitud selles vanuses toimuvast üleminekust lapse väliselt tegevusele sisenemisele, vaimsele tegevusele. Mida noorem on laps, seda tihedamalt on seotud sisemine tegevus välisega. Seda on oluline arvestada lapse arengu suunamisel ja õppeprotsessi organiseerimisel. Kasutades mitmekesiseid näitlikke õppevahendeid, õpilase praktilist tegevust ja liikumist, kergendame üleminekut vaimse tegevuse juurde, luues tähelepanule, mälu, mõtlemisele jt. psüühilistele protsessidele välise vahendite abil teatavaid tugipunkte. Pikapeale kujuneb sisemine, vaimne tegevus. Õpilane tajub, säilitab ja meenutab materjali tahteliselt, tuginedes sealjuures sisemistele, mõtestatud protsessidele.

Noorema kooliea õpilaste psüühilises arenemises on väliste vahendite õigel kasutamisel otsustav tähtsus. See nõuab õpetajalt loomingulist tööd — uusi vahendeid tuleb leiutada, luua, neid tuleb katsetada, uuesti muuta ja täiendada. Mõnikord tuleb omaloodud vahendeid koguni kõlbmatuks tunnistada kui vanusele mittevastavaid. Selline töö on kahtlemata raske, kuid tasub end ära, sest see annab õpetajale kätte vahendi õpilase psüühilise arengu suunamiseks.

Tööst klassi komsomoligrupiga.

J. MITT,

Tartu 2. Keskkooli õpetaja.

Kommunistlik noorsooühing on üles ehitatud kindla struktuuri järgi, mille esimeseks ja väiksemaks lüliks on komsomoligrupp. Eriline koht on koolis töötaval klassi komsomoligrupil, sest siit käivad õpilastena läbi peaaegu kõik selle organisatsiooni liikmed, siin saavad nad oma poliitilise karastuse, esimesed organisatsioonilised kogemused ja vaimustuse töötada oma kodumaa heaks. Seetõttu ei ole kaugeltki ükskõik, kuidas töötavad meie koolides klasside komsomoligrupid, mida nad teevad ja kuidas neid juhendatakse. Ülesanne lasta koolist välja poliitiliselt teadlikke, töökaid, haritud ja meie ühiskonnale ustavaid kodanikke kohustab meid senisest enam jälgima ja abistama koolide komsomoliorganisatsioone, eelkõige klasside komsomoligruppe.

Mida tugevamad on klasside komsomoligrupid, seda tugevam on ka kooli komsomoli-algorganisatsioon tervikuna. Kui selliseid koole ühes linnas või rajoonis on palju, siis võime juba rääkida noorsoo heast kasvatuslikust tasemest antud piirkonnas. Koolist lahkudes aga viivad kommunistlikud noored kaasa hulgaliselt kogemusi ja mõtteid, mida nad saavad rakendada oma töökohtadel või kõrgemates koolides, hoo-gustades komsomolitööd ka seal.

Allpool vaadeldakse Tartu 2. Keskkooli ühe klassi komsomoligrupi arenemist ja tegevust nelja aasta jooksul, jutustatakse tema elust ja püütakse lõpuks teha mõningaid järeldusi selle kohta, kuidas klassi komsomoligrupi on võimalik panna hoogsalt tegutsema.

Komsomoligrupi kujunemine klassi juhtivaks osaks.

Kaheksandas klassis koosnes meie komsomoligrupp 3 õpilasest, kes olid astunud organisatsiooni juba VII klassis. Nad valisid endile grupiorganisatori, kes oli väga vaikne ja tagasihoidlik ning raskustes ka õppetööga. Sel ajal ei teinud grupp nimetamisväärset kom-

somolitööd. Klassile ei olnud sellel grupil kuigi suurt mõju. Klassijuhataja kontakt grupiga oli lõtv, kogu energia kulus nende paljude probleemide lahendamiseks, mis klassi töös iga päev üles kerkisid. Selle aasta jooksul ei astunud gruppi juurde ühtegi liiget. Kevadel lakkas grupp isegi olemast, sest üks liige lahkus koolist, grupiorganisaator jäi aga klassikursust kordama. Nõnda jäi klassi ainult üks kommunistlik noor — Evi Kuus. Aga see üks oli tähtsam kui teinekord mitu. (Märgin ära, et sama õpilane valiti XI klassis kooli komsomolikomitee sekretäriks.)

Üheksandas klassis oli meil algul ainult üks kommunistlik noor. Juba esimesel koolipäeval valiti ta klassiorganisaatoriks. Mõne nädala jooksul liitusid temaga veel 3 õpilast. Nüüd oli grupp juba 4-liikmeline. Huvitusin nende tegevusest. Takerduvatest vastustest kõlas sagegi läbi sõna «koosolek». Avaldasin soovi, et nad ka mind kord oma koosolekule kutsuksid. Paar kuud läks mööda, ilma et mulle oleks midagi teatatud. Kuulsin, et grupp on mõne koosoleku pidanud, aga minu kutsumist sinna on ilmselt välditud. Tegin sellest siis uuesti juttu. Organisaator läks näost punaseks, lõi silmad maha ja ütles: «Õpetaja, meie ei tihanud teid kutsuda, sest me ei osanud seal midagi teha, rääkisime ainult veidi omavahel.» Ilma et õpilane nii oleks mõelnud, tundsin selles pihtimuses tugevat etteheidet endale kui klassijuhatajale. Oligi käes see, mida nimetatakse õpilaste omapead jätmiseks. Mõistsin oma viga ja läksin järgmisele koosolekule. Grupiorganisaator avas koosoleku, teatas päevakorra ja küsis siis: «Kes soovib sõna?» Ühtegi kätt ei tõusnud. Ainuke, kes lõpuks «julges» tõsta käe, oli klassijuhataja. Nägin kohe, et ametliku koosolekuga ei jõua siin kaugele. Istusin lastele lähemale ja hakkasin nendega lihtsalt juttu ajama. See oli tunduvalt parem suhtlemisvorm. Mõte äratas teise ja pikkamisi hakati isegi vaidlema. Pakkusin noortele töö planeerimisel ja ürituste ettevalmistamisel oma abi, mille lapsed suure rõõmuga vastu võtsid.

Nii tekkis mul grupiga kontakt ja hakkas hoogu võtma tema töö. Mõne nädala pärast teatasid õpilased, et veel kaks nendest soovivad komsomoli astuda. Nii oli õppeaasta lõpuks grupis 6 liiget. Nendest ei olnud keegi halva käitumisega ega puuduliku edasijõudmisega, vaid mitmed kuulusid klassi paremiku hulka. Kommunistlike noorte osatähtsus klassis oli tunduvalt tõusnud. Kevadel tunnistas kooli komsomoli-
algorganisatsiooni üldkoosolek kõnesoleva grupi liikmete aastase juurdekasvu osas kooli parimaks ja talle anti õigus terves koosseisus osa võtta 10-päevasesest telklaagrist Taevaskojas. Suvel tuli neist laagri ajaks kohale ainult grupiorganisaator. See näitas, et kasvatus ei olnud neisse kuigi sügavalt mõjunud ja grupi kollektiivsustunne oli nõrk.

Kümnes klassis algas komsomoligrupi töö täie hooga juba esimesel koolinädalal. Grupi organisaatoriks valiti aktiivne õpilane V. Laurits. Koos klassijuhatajaga kavandati sügisel suuremad üritused kogu aastaks, detailne plaan aga koostati üheks õppeveerandiks. Oli selgesti näha, et õpilastel on juba küllalt algatusvõimet ja kriitikameelt, koosolekul ei olnud sõnavõttudest enam puudu ja klassijuhataja juuresolek ei mõjunud sugugi häirivalt.

Klassis tõmbas komsomoligrupi ürituste plaan endale tähelepanu. Sealt leiti uudseid mõtteid, nagu kultuurilooliste paikade tähistamine jm., millega ei tegelnud kogu linnas sel ajal ükski asutus ega ring.

Mõned huvitavamad ja ulatuslikumad üritused korraldas komsomoli-grupp koos kogu klassiga. Nii tekkis klassil grupi vastu siiras ning tõsine lugupidamine. Üksteise järel astusid meie klassist lühikese aja jooksul komsomoliorganisatsiooni veel 6 õpilast, nende hulgas ka klassi parim õpilane. Teised ajasid oma asjad korda grupiorganisaatoriga, kaks aga pöördusid kõigepealt minu poole. Kui siis nagu muu seas küsimuse poetasin, miks nad tahavad klassi komsomoligrupi kuuluda, vastati kõhklemata: «Seal on huvitav.» Olime jõudnud ammutunud tõeni — töö on kõige parem agitaator, faktidel on kõige suurem veenmisjõud. Kevadeks oli grupis 12 liiget, grupi tegevus aga sisukas ja mitmekesine. Oli juba nagu raske rääkida eraldi klassist ja komsomoligrupist, sest kogu klassi elus olid nüüd eesotsas kommunistlikud noored. Komsomoligrupp oli saavutanud klassis vajaliku positsiooni. Ka sel aastal anti talle kooli parima komsomoligrupi nimetus.

Uheteistkümne klassis kulges komsomoligrupi tegevus aina tõusuteed. Juba esimesel õppepäeval valiti klassi aktiiv, eesotsas kommunistlike noortega (klassiorganisaator, tema abi, laekur ja sekretär). Komsomoligrupi aktiivsem osa hakkas juhtima kooli komsomolitööd: komiteesse valiti 4 õpilast sellest grupist, nende hulgas ka komitee sekretär E. Kuus. Veidi hiljem sai selle grupi liige Lea Saar kooli raadiokomitee esimeheks. Kooli komsomolikomitee häälekandja «Valk» peatoimetajaks oli samuti mainitud grupi liige. Seega pärinesid siit õpilased, kes juhtisid koolis mõjukaid sektoreid: komsomoliorganisationsiooni, seinalehte ja raadiot. Grupp aga täienes järjest uute liikmetega.

Nii oli nelja aasta jooksul kujunenud välja klassi komsomoligrupp, kes oli saanud tõeliseks avangardiks oma klassile ja osalt kogu koolilegi. Allpool vaadeldakse lähemalt mõnda lõiku komsomoligrupi tegevuses, eriti tööd mitmesugustel kultuurilistel aladel.

Töö oli huvitav ja kasulik.

Oma tööd planeerides püüdis komsomoligrupp võimalikult vähem kasutada sõnalise koosoleku vormi ja rohkem rõhku panna praktilisele tegevusele.

Riiklike pühade ja kooli aastapäeva eel on klassi komsomoligrupi initsiatiivil alati dekoreeritud klassiruumi ja igaks õppeaastaks valmistatud uue tekstiga loosung.

Paljude ekskursioonide tulemusena on peaaegu kõik komsomoligrupi liikmed tutvunud võrdlemisi põhjalikult Eesti NSV eri paikadega, nii et võiksid oma vabariigi piirides tegutseda isegi keskpäraste ekskursioonijuhtidena.

Peaaegu kõik grupi liikmed on ajalehtede kirjasaatjateks, neist 3—4 isegi aktiivsed kaastöölised, kes on kirjutanud korduvalt sõnumeid vabariigi mitmetele ajalehtedele. Mõned tegid läbi kirjasaatjate mitmekuise seminarini kohaliku ajalehe juures. Sellel tööl on suur mõte. Kirjutades ajalehele informatsiooni harjub autor väljenduma lühidalt ja täpselt ning materjalist leidma kõige olulisemat ja uudset, mis võiks huvitada paljusid lugejaid. Kõik ilmunud kaastööd säilitatakse eraldi albumis.

Mõned on saatnud sõnumeid ka Eesti Raadiotele ja käinud ise raadios esinemas, jutustades kuulajatele oma komsomoligrupi üritustest.

Aktiivselt on tegutsenud ka fotohuvilised. Grupi üks liige, kes seda ala hästi tunneb, tutvustas kaasläsi mitme aparaaditüübiga, andes algaile põhiteadmisi säritusaja, objektivi ava ja kauguse määramisest ning nende vastastikusest sõltuvusest võtte tegemisel. Tänapäeva keskkoolist ei tohiks väljuda enam ükski õpilane, kes kohmetuks fotoaparaadi ees, oskamata sellega midagi peale hakata.

Ühel koosolekul tutvuti kirjutusmasinaga. Selleks paluti koosolekule kooli raamatukoguhoidja, kes näitas, mis otstarve on masina mitmetel kangidel ja nuppudel. Igaüks proovis masinal kirjutada. Esialgne vigade rohkus valmistas palju nalja. Loomulikult ei saa paari tunniga 15 õpilasele masinal kirjutamist selgeks õpetada, kuid tähtis on, et keskkoolilõpetajal oleksid sellest vähemalt algteadmised.

Tänapäeval nii tavaliseks muutunud raadio kõrval hakkab üha enam esinema magnetofon. Neid aparaate on juba paljudel asutustel. Oleks piinlik, kui keskkoolilõpetanule öeldaks tema töökohal, et asutuse helitehnik jäi haigeks, ja palutaks teda saata võrku raadiosaadet, tema aga ei tuleks sellega toime. Seepärast on klassi komsomoligrupp üsna põhjalikult tutvunud mitme magnetofoniga.

Grupi mitmed liikmed on pika aja jooksul töötanud pioneerirühmade juhtidena, õppinud lapsi kohtlema ja reageerima õigesti nende erisugusele käitumisele. Nad on oma väikeste sõpradega korraldanud hulga meeldivaid üritusi. Ühe aktiivsema pioneerirühma möödunud õppeaasta päevikusse on kantud järgmiste koonduste kirjeldused: 1. Matk Tähtvere parki taimede kogumiseks. 2. Herbariumi koostamine. 3. Instruktori- ja pioneeritarkuste õppimine. 4. Võistlusmäng õpitu kohta. 5. Kokakoondus. 6. Kirjanduslik viktoriin. 7. Melbourne'i olümpiamängud. 8. Suusamatk. 9. Nõukogude Liidu kangelased. 10. Kontsert pioneerorganisatsiooni aastapäeval. 11. Vanasõnad ja mõistatused. Seda pioneerirühma juhtis kommunistlik noor Lea Saar. Sisukas on olnud ka teiste selle klassi kommunistlike noorte poolt juhitud pioneerirühmade tegevus.

Viis kommunistlikku noort klassi komsomoligrupist võtsid endale ülesandeks koostada Tartu 2. Keskkooli komsomoli-algorganisatsiooni kroonika, mis jutustaks kooli komsomolitööst selle algusest peale. Viimaste aastate sündmusi, mida ise nähtud, oli kerge üles kirjutada, aga hoopis raskem oli teada saada, mis toimus koolis 15 aastat tagasi. Selleks otsiti linnas isiklikult üles hulk endisi kommunistlikke noori, kirjad aga rändasid ka Tallinna, Leningradi ja Moskva vahet, kuhu osa noori oli juba õppima või tööle siirdunud. Suure vaevaga taastati olulisemad osad kooli algorganisatsiooni varasemast tegevusest ja ÜLKNÜ 40. aastapäevaks oli kroonika juba kaante vahele kokku köidetud. Seda jätkata on nüüd märksa kergem: tarvitseb ainult oleviku sündmusi üles kirjutada.

Kaks kommunistlikku noort meie grupist loevad juba teist aastat kohusetruult Tartu Pimedate Ühingu pimedatele ette ilukirjanduslikke teoseid. Seda tehakse 2—3 korda nädalas à 2 tundi. See on väsitav ja aega nõudev töö, aga noored ei jäta maha oma kuulajaid, kellel ei ole võimalik näha maailma oma silmadega. Kord läksid nad pimedate juurde kogu grupiga, andes külakostina sisuka kontserdi.

Nimetatud klassi komsomoligrupist sai alguse mõte korrastada ÜLKNÜ 40. aastapäevaks fašistide veretöö ohvrite mälestusmärgi ümbrus Tartu lähedal Ropka tankitõrjekraavis. Et see oli ühe grupi jaoks

liiga ulatuslik ja palju jõudu nõudev ettevõtte, siis tehti see ettepanek ELKNU koolikomiteele, kes saigi asja tegelikuks läbiviijaks. Kuid rida meie grupi liikmeid võttis sellest tööst osa, kaevates murukamarat, vedades kruusa ja ehitades aeda.

Meie kooli algorganisatsioonil on tihe side teiste vabariikide kommunistlike noortega. Kevadisel õppevaheajal käis arvukas delegatsioon külas Leedu sõpradel. Selleks puhuks valmistas ka meie komsomoligrupp kingitusi. Kõnesolevast komsomoligrupist kuulus delegatsiooni koosseisu 6 õpilast. Peale Leedu sõprade kohtuti seal veel kommunistlike noortega Leningradist, Ukrainast, Valgevenest ja Lätist. See eri rahvustest noorte sõbralik koosviibimine jättis osavõtjate hinge sügavad jäljed: sõlmiti tugevaid sõprussidemeid ja loodi kestev kirjavahetus mitme liiduvabariigi kommunistlike noortega.

Eelmise aasta mai keskel ühel päeval istus kogu grupp jalgratastele ja sõitis kaunile Vapramäele, mis asub Elva jõe ääres, Tartust 18 km kaugusel. See päev on jäänud kauaks meelde. Kui me koolimaja õuelt ära sõitsime, oli ilm väga ilus. Varsti aga tõusid pilved ja vihma hakkas sadama. Matkajatele puhus vastu tugev tuul. Aga keegi ei mõelnud pöörduda tagasi. Väsinutena ja läbimärgadena jõudsime Vapramäe vägevate kuuskede alla. Mantlitest katte all puhuti märgadest okstest lõkkele vaevaline tuluke, mis väga pikkamisi korralikuks leegiks paisus. Praeti linnast kaasavõetud kalad ja Vapramäe samblasel murul ringis maas istudes maitstes omavalmistatud toit hästi. Pärast aga korraldati paaritunniline maastikumäng. See matkapäev oma ebameeldivuste ja rõõmudega liitis veelgi tugevamini väikest sõbralikku kollektiivi — klassi komsomoligrupi.

Möödunud kevadel korraldas selle klassi komsomoligrupp koos paralleelklassi grupiga kahepäevase jalgrattamatka, mille põhieesmärgiks oli tutvuda revolutsioonilise võitluse paikadega Tartu ümbruses ja külasiada põllumajandusliku tootmise mõnda ala. Pikem peatus tehti Ropka tankitõrjekraavis hukatud nõukogude inimeste mälestusmärgi juures, mille ümbruse korrastamisest mitmed matkagrupi liikmed ise olid osa võtnud. Siit mindi lähematesse peredesse, kus kuulati kohalike elanike jutustusi nendest õudustest, mille tunnistajaks nad fašistliku okupatsiooni hirmsatel päevadel ise olid. Järgmine peatus toimus Ropka rahvamaja juures, mille kõrval asub fašistide kätte sattunud Nõukogude sõjavangide ühishaud ja mälestussammas. Rahvamaja lähedal elunevad kolhoosnikud jutustasid, et fašistid pidasid rahvamaja ruumides Nõukogude sõjavange, kelledest paljud ebainimlike elutingimuste tagajärjel surid, paljud aga mitmesuguste süütegude ettekäändel maha lasti ja rahvamaja taga olevasse võssa heideti, kus nad ainult õhukese mullakorraga kaeti. Alles pärast Nõukogude Eesti vabastamist maeti hukkunud rahvamaja kõrvale ühishauda. Edasi suundus matkagrupp Elva lähedale Illi metsa, kus 1941. a. suvel kohalik «omakaitse» laskis maha mitukümmend Elva ja selle ümbruse noort patriooti, kes esimesel nõukogude aastal olid aktiivselt töötanud nõukogude võimu heaks.

Põllumajanduslikku tootmist vaadeldi Lenini-nimelises kolhoosis ja Nõgiaru sovhoosis.

Üritused koos klassiga.

Uudsete tegutsemisvõimaluste otsingul avastas klassi komsomoli-grupp üsna söötis tööpõllu — kultuuriloolise tähtsusega kohtade välja-selgitamise ja tähistamise. See mõte tekkis õieti pärast mitmeid ekskursionsioone, kus nii raske oli otsitavaid paiku üles leida, sest nende juurde ei juhatanud ükski teeviit. Sellele tööle kutsuti kaasa kogu klass, kes vaimustusega nõustus.

Küsimuse põhjalikumaks arutamiseks sai komsomoligrupp enda käsutusse ühe klassijuhatajatunni. Sel arutlusel otsustati tähistada eesti luuletaja Karl Eduard Söödi elu ja tegevusega seotud kolm paika Tartu rajoonis ja linnas.

Veski talu Raadil. Tartust kolm kilomeetrit Räpina poole asub kunagine Tuki tuuleveski koht, hilisem Veski talu. Aastakümneid tagasi asus siin tõepoolest tuuleveski, mille asetki praegu enam leida ei osata, kuid mis on siiski jätnud endast jälje talu nimele — Veski. Siin sündis 26. dets. 1862. a. luuletaja K. E. Sööt. Maja, milles ta sündis ja oma esimesed eluaastad veetis, oli püsinud veel kuni viimase ajani. Alles mõni aasta tagasi lammutati see. Siia otsustati üles seada vastava tekstiga tahvel. Nagu kohaga tutvumisel selgus, ei olnud tahvlit kuhugi paigutada. Endise elumaja asukoha läheduses kasvavad aga mõned põlised paplid, millede iga on kindlasti enam kui 100 aastat ja mis kasvasid seal ilmselt juba siis, kui tulevane kirjanik alles lapsena ringi jooksis. Seetõttu kirjutati tahvlile järgmine tekst: «Selles õues asus maja, kus 26. dets. 1862. a. sündis eesti luuletaja Karl Eduard Sööt.» Tartu—Räpina maantee äärde aga pandi teeviit sõnadega: «K. E. Söödi sünnikoht 0,5 km.» Tähiseid kohale viimas oli peaaegu kogu klass, kes need ise oli valmistanud.

Kurviitsa talu Ilmatsalus. Selle kohaga oli K. E. Söödil seotud juba palju enam mälestusi, sest siin asus tema noorpõlvekodu. Tema isa pidas seda talu 44 aastat ja siia tuli luuletaja vahetevahel veel täismehenagi. Ilmatsalus kohisevad metsad on inspireerinud teda kirjutama paljusid luuletusi, nendeks on aga ainet andnud ka rahvalt rohkesti higi ja vaeva nõudnud siinse koha vesised nurmed. Siia paigutatavale tahvlile kirjutati: «Siin elas eesti luuletaja K. E. Sööt aastail 1868—1886.» Tartu—Viljandi maantee äärde seati aga teeviit: «K. E. Söödi kodukoht 3 km.»

Et Ilmatsalusse on Tartust enam kui 10 kilomeetrit, siis kujunes tähiste kohaleviimine ühtlasi ka jalgrattamatkaks. Pärast koostasid sellest osavõtjad koolile vastavateemalise sõnalis-muusikalise raadio-saate.

Maja Tähtvere tänavas. Selle maja tähistamiseks tehti ettepanek Tartu Linna TSN Täitevkomiteele, millest muu hulgas võime lugeda järgmist: «K. E. Söödi mälestusega on seotud ka tema maja Tartu Tähtvere t. nr. 5, kus luuletaja elas ja töötas ligi kakskümmend aastat ning kus ta suri 1950. a. Me leiame, et ka see maja vääriks tähistamist. Aga sellele kui linnas asuvale majale ei sobi panna omavalmistatud puutahvlit, vaid see tahvel peaks olema püsiv ja hinnaline. Seetõttu ei ole sellise tahvli asetamine ühele klassile ega koolile materiaalselt jõukohane.

Arvesse võttes K. E. Söödi osatähtsust eesti realistliku luule arenda-

misel ja tema kui klassiku püsivat kohta eesti kirjanduses, teeme meie, Tartu 2. Keskkooli 10-c klassi õpilased ja klassijuhataja, Tartu Linna TSN Täitevkomiteele ettepaneku leida võimalusi selleks, et asetada K. E. Söödi majale Tähtvere t. nr. 5 tahvel järgmise tekstiga: «Selles majas elas eesti luuletaja Karl Eduard Soot aastail 1932—1950.» Tahvli ülespanekuga võiks tähistada K. E. Söödi 95-ndat sünnipäeva 26. detsembril 1957. a.»

Täitevkomitee pooldas ettepanekut ja andis kohe tellimuse marmortahvli valmistamiseks. Kunstifond ei suutnud aga tellimust tähtjaks täita, mistõttu tahvel avati alles 1958. a. kevadel enne õppetöö lõppu. Avamise pidulikul miitingul viibis kogu meie klass ja meie õpilased võtsid seal sõna.

Üleskutsed. Viinud lõpule ühe kirjaniku elu ja tegevusega seotud kolme koha tähistamise ja kavatsedes veel kaht paika varustada tahvlitega, tundis klassi komsomoligrupp koos klassiga endal küllalt moraalset õigust olevat esitada vabariigi koolidele üleskutsed taolise tegevuse laiendamiseks ja hoogustamiseks kõikjal. Eesti Raadio avaldas üleskutsed koostajate poolt saadetud kujul, ajaleht «Noorte Hää» aga järgneva artiklina:

«Meile kirjutatakse

Miks õpilased sellega ei tegele?

Igal aastal sõidavad meie maa teedel arvukad autoekskursioonid, liiguvad matkagrupid ratastel ja jalgsi, püüdes üles otsida ning oma silmaga näha tähtsaid ajaloolisi, kultuuriloolisi ja geograafilisi paiku.

Kolme keskkooliaasta jooksul on meie klass läbi sõitnud kogu Eesti NSV. Seetõttu teame, kui raske on huvitavaid kohti üles leida, kui nende juurde ei juhata ükski teevit ning kui neid ei märgi ükski tähis.

Käesoleva ajani on vabariigi üksikute koolide poolt sel alal juba üht-teist ära tehtud. Väike-Maarja Keskkool pani oma endise kihelkonnakooli seinale tahvli Jakob Tamme mälestuseks ning seadis üles teeviida tema haua leidmiseks. Rakke 7-kl. Kooli õpilased vedasid suure maakivi Fr. R. Faehlmanni sünnimaja asemele, Pala 7-kl. Kooli õpilased on korrastanud Anna Haava sünnikoha, Tallinna 16. Keskkooli õpilased varustasid tahvli ja teeviidaga Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu I kongressi toimumise koha, Võisilma talu, Vändra Keskkool ja Lydia Koidula nimeline Pärnu 2. Keskkool hoolitsevad Koidula sünnikoha eest. Juuru Keskkool tegi palju kasulikku Mahtra sõja 100. aastapäeva tähistamiseks. Tartu 2. Keskkooli üks klass märgistas tahvli ja teeviidaga Juhan Sütiste sünnikoha, kooli suvelaager Hellenurmes tegi korda ja varustas teeviidaga akadeemik A. Middendorfi matusepaiga ning asetas kohale tahvli ja viida Kirepi endise vallakooli tähistamiseks Jakob Tamme auks. Sama kooli komsomoliorganisatsioon rajab iluplatsi Ropka tankitõrjekraavis fašistide poolt mõrvatud Nõukogude kodanike mälestussamba nurgakivi ümber.

Arvatavasti on vabariigis olnud teisigi taolisi üritusi, mida selles loetelus pole nimetatud. Kuid ikkagi on seda vähe, väga vähe. Kuhu on jäänud meie vabariigi sajad koolid, miks on unustanud selle vajaliku tööloigu nende koolide komsomoliorganisatsioonid ja klasside komsomoligrupid?

Oma komsomoligrupi juhtimisel ja kogu klassi kaasabil tähistas meie klass möödunud õppeaastal luuletaja K. E. Söödi elu ja tegevusega seotud kolm kohta. Omatehtud tahvli ja teeviida panime tema sünnikohta Veski tallu ning kauaaegsesse elukohta Kurvitsa tallu Ilmatalus. Koostöös linna täitevkomiteega panime marmortahvli tema viimasele elukohale Tartus Tähtvere t. 5. Käesoleval õppeaastal tähistab meie klass Miina Härma sünnikoha Kõrvekülas ja Jakob Tamme sünnikoha Mõtskülas.

Selline tegevus ei nõua suuri materiaalseid kulutusi: paar lauätükki, saag, hõõvel, mõni pintslitais värvi, märksa rohkem aga ettevõtlikkust ning tahet — ja üks vaatamisväärt koht rajoonis on saanud jälle tähised, mille iga võib võrduda umbes ühe inim-põlvega.

Selleks et kiirendada Eesti NSV territooriumil leiduvate sadade kultuurialaste paikade varustamist tähistega, kutsume meie, Tartu 2. Keskkooli 11-b klassi õpilased, vabariigi kõigi koolide õpilasi koos õpetajatega välja selgitama ümbruses asuvaid objekte, oma kätega meisterdama tahvleid ja teeviite ning neid üles panema.

Tartu 2. Keskkooli 11-b klassi
kollektiiv.»

Kõrveküla koolimaja. Vastavalt üleskutses antud lubadustele valmistati tahvel ja teeviit ka Kõrveküla endise koolimaja jaoks (7 km Tartust), kus sündis eesti helilooja Miina Härma. Tähisted pandi kohale helilooja 17. surma-aastapäeval 1958. aasta novembris. Sinna sõitis kogu klass autoga, kaasas oli ka klassi auõpetaja sm. Arnold Liiv, kes pärast tahvli ülespanekut kõneles õpilastele Miina Härma elust ja tööst ning isiklikest kokkupuudetest temaga. Lõpuks lauldi üheskoos helilooja mitmeid tuntumaid laule.

Moona kamaja Mõtsküla s. Nõo lähedal Mõtsküla karjamõisa vanas teenijatemajas sündis 7. mail 1861. a. eesti kirjanik Jakob Tamm. Maja on praegu alles ja ka sellele pandi kevadel tahvel, nagu oli lubatud vabariigi koolidele esitatud üleskutses.

Auõpetaja. Saanud teada, et Tartus elab pensionärina eesti kirjaniku ja ühiskonnategelase Jakob Liivi poeg ja luuletaja Juhan Liivi vennapoeg Arnold Liiv, otsustas klassi komsomoligrupp ta üles otsida ja vestlema kutsuda. Kokkuleppe kohaselt pidi kohtumine toimuma pärast 6. tundi, aga oodatud külaline, kes ise on töötanud ligi 50 aastat koolipõllul, tuli kohale juba esimeseks tunniks, viibis õpilaste keskel kogu õppepäeva ja võitis kiiresti nende poolehoidu. Pärast kohtumist ei tahtnud õpilased külalisest kuidagi lahkuda: veel kaua aeti juttu ja tehti ülesvõtteid.

Oma uue meeldiva sõbraga ei tahtnud klass kaotada kontakti ja pöördus tema poole südamliku kirjaga, paludes teda jääda klassi auõpetajaks. Omapoolse kohustusena võttis klass endale ülesande hoida auõpetajat kursis tähtsamate sündmustega klassis ja paluda alati ka tema osavõttu nendest. Eakas pedagoog võttis klassi palve heameelega vastu.

Jakob Liivi 100. sünnipäev. Oma auõpetaja isa kui tuntud eesti kirjaniku sajandaks sünni-aastapäevaks valmistas klassi komsomoligrupp ette piduliku klassijuhatajatunni, millest paluti osa võtma ka auõpetaja. Sellel klassisisisel aktusel esinesid õpilased referaadiga Jakob Liivi elust, kandsid ette tema luuletusi ja tema sõnadele loodud laule ning kuulasid külalise mälestusi oma isast.

Auto teenimine ekskursioonideks. Meie klass on korraldanud peaaegu iga aasta kaks pikemat ekskursiooni: ühe kevadel, teise sügisel. Kommunistlike noorte algatusel käis kogu klass igal sügisel 2—3 päeva kolhoosis kartuleid võtmas ja aedvilja koristamas. Selle töö eest andis Tartu rajooni Lenini-nimeline kolhoos kasutada autot mitmepäevasteks ekskursioonideks.

«Vanemuise» varemets. Möödunud sügisel, kui Tartu Aparaaditehase komsomoliorganisatsioon esitas kogu linna noorsoole üleskutse aidata kaasa «Vanemuise» varemete lammutamisel, otsustas ka meie klass selles aktsioonis kaasa lüüa. Ühel õhtupoolikul kogunsidki õpilased vana teatrimaja kokkuvarisenud müüride juurde ja hakkasid nendest eraldama kasutamiskõlblikke telliseid, mis puhastati kroh-

vist ja kanti eemale korralikesse virnadesse. Mõne tunniga oli riita laotud juba mitu tuhat tellist.

Distsipliinivõistluses rändvimpel. Mõni aasta tagasi hakati Tartu 2. Keskkoolis korraldama iga-aastasi distsipliinivõistlusi, mille võitjale anti rändvimpel nimetusega «Parimale klassile». Kõik seni toimunud distsipliinivõistlused on võitnud meie klass. Kuigi kolme pika ja raske võistluse võitmine on olnud kogu klassi ühise pingutuse tulemus, on selles hinnatav osa olnud siiski kommunistlikel noortel. Ei ole sugugi lihtne mitme kuu jooksul täita kõiki võistluse tingimustes ettenähtud nõudeid maksimaalsele hindele. Vahel kippus maad võtma tüdimus ja nii mõnigi oli valmis käega lööma, aga kommunistlikud noored olid need, kes võistluseks alati uut hoogu andsid. Kolm edukalt võidetud distsipliinivõistlust on kasvatanud õpilastes küllaldaselt enesevalitsemist ja tahte jõudu.

Kooli lipp. Tartu 2. Keskkooli 50. juubeliaastapäevaks kinkis lastevanemate komitee koolile lipu, mis pidulike aktuste ajal tuuakse saali. Selle lipu kandmise õigus on antud klassile, kelle õppeedukuse eelmise õppeveerandi tulemuste põhjal on kõige kõrgem. Alates viimase õppeaasta (XI klass) esimesest veerandist tõusis sellele tasemele kõnesolev klass ja säilitas õiguse kanda kooli lippu kogu õppeaasta jooksul. Selles on suuri teeneid klassi parimal õpilasel kommunistlikul noorel Lea Saarel, kes, säästmata aega ja vaeva, on pidevalt nõrgematele õpilastele teinud etteütlist eesti ja vene keeles ning korraldanud järeleaitamist matemaatikas.

Peale siin kirjeldatud ürituste on peetud koosolekuid, korraldatud ekskursioone tehastesse ja muuseumidesse, kohtumisi (sm. Tiidoga, kes võttis osa Suurest Isamaasõjast, ja sm. Taeviga, kes viibis Leningradi blokaadirõngas) ning kino ja teatri ühiskülastusi, on osa võetud kooli mitmesugustest algatustest jpm. Kõike seda ei kajasta isegi komsomoligrupi päevik. Ei ole raske mõista, kui palju tuli enne vaeva näha, kuni tehti kindlaks tähistatavate objektide asukohad, nende kaugus suurtest teedest, kuni lauaukkidest said ilusad tahvlid ja kuni need viidi kohale ning paigutati seinale. Palju energiat on nõudnud teisedki üritused. Üli-suurt vastupidavust ja alistumatust on nõudnud ka see, et kolme aasta jooksul hoida enda käes distsipliinivõistluse rändvimplit ja ühe aasta jooksul kogu kollektiivi uhkust — kooli lippu. Lühidalt öeldes — siin oli tahet, liikumist ja hoogu. Aga kõike seda ongi elus nii hädasti vaja!

Mõtteid pärast nelja-aastast tööd.

Muidugi oleks võinud klassi komsomoligrupi tegevus olla hoogsam, üritusi oleks võinud olla rohkem ja huvitavamaid. Ei ole alati õige jääda uudseid algatusi ootama ainult õpilastelt. Vahel tuleb ideesid tegutsemiseks anda ka klassijuhatajal. Kogemused näitavad, et õpilased haaravad neist alati kinni ja rakendavad neid sageli loovalt.

Kui klassi komsomoligrupil on endal küllalt otsustusvõimet, võib klassijuhataja jääda rohkem nõuandjaks, et mitte halvata õpilaste iseisvust. Kui aga grupp on oma iseloomult tagasihoidlik, siis peaks klassijuhataja ise, ilma kutsumata minema tema juurde ja aitama alustada tööd. See on nõukogude õpetaja esimene riiklik ja moraalne kohus. Hetkekski ei tohi unustada, et noored tahavad tegutseda. Klassi komso-

moligrupp meie noorsoo massiorganisatsiooni väiksema lülina pakub selleks palju võimalusi.

Seda arvesse võttes olen nelja aasta jooksul oma klassi juhatades ja komsomoligruppi abistades pidanud silmas eelkõige seda, et noored saaksid võimalikult mitmekülgseid kogemusi, et nende silmaring oleks hästi avar ja et nad tunneksid praktilise töö neid alasid, millega tegelikus elus tuleb kõige sagedamini kokku puutuda. Selle klassi komsomoligrupist ellu astuvad noored tunnevad põhjalikult oma kodumaa revolutsioonilise minevikuga seotud paiku ja kultuuriloolisi vaatamisväärsusi, tunnevad tema geograafiat ja majandust. Neile ei ole võõras töö tehases ega kolhoosipõllul: suurem osa komsomoligrupist ja kogu klassist on igal suvel töötanud oma kodukolhoosis ning enamik nendest siirdub tootvale tööle ka pärast keskkooli lõpetamist. Need noored ei satu segadusse, kui neil tuleb käsitseda fotoaparaati, kirjutusmasinat või magnetofoni. Neil ei teki raskusi, kui nad peavad organiseerima koosoleku või puhkeõhtu, toimetama seinalehte või juhatama rahvamaja. Nendele on tuttavad ka ametliku kirjavahetuse ja asjaajamise nõuded.

Et klassi komsomoligrupi töö võtaks kiiresti hoogu, peaks klassi juhataja oma klassi kommunistlikele noortele lähenema juba VIII klassis esimestel koolipäevadel, jääma neile kogu kooliaja kestel lähedaseks nõuandjaks ja viibima võimalikult palju nende seas, võttes osa nende üritustest, muredest ja rõõmudest. Nii kasvab õpetaja ja õpilaste vahel usaldus ning tõuseb ausse õpetaja isiklik eeskuju. Selles aga peitubki edu pant ka komsomolitöös.

Oma kogemuste põhjal olen jõudnud järeldusele, et klassi komsomoligrupis on võimalik peale ideelis-poliitilise kasvatuse, mis on ja peabki olema tulipunktis, teha küllaltki ulatuslikku ja haaravat tööd ka muudel aladel.

Klassi komsomoligruppi on võimalik panna elama nii, et ta kujuneks kogu klassi tõeliseks tuumikuks ja astuks koolist ellu väesalgana, kes kannab võitlusvaimu päevast päeva kaasas iseendaga ja levitab seda oma ümbruses.

Selleks aga tuleks komsomolitööle veelgi südimalt käed külge lüüa ja astuda edasi märksa julgemate sammudega, kui on astunud seal, kust pärinevad minu kogemused.

Ühe haridusnõukogu tööst.

A. TUHKRU,

Tallinna Mererajooni haridusosakonna juhataja.

Uue kooliseaduse edukal ellurakendamisel on haridusorganite abilisena kahtlemata suur tähtsus ühiskondlikul aktiivil. Suurt osa etendavad siin alaline hariduskomisjon ja haridusnõukogu.

Käesolevas artiklis peatun põhiliselt haridusnõukogu töö, mille juhtimisega olen tegelnud peaaegu 5 aastat.

Haridusnõukogu funktsioonid määrab kindlaks Eesti NSV haridusministri vastav käskkiri, millega kinnitati rajooni (linna) haridusosakonna juures asuva haridusnõukogu põhimäärus (vt. «Abiks haridusalal töötajaile», lk. 37). Põhimääruses on üksikasjaliselt märgitud haridusnõukogu koosseis, ülesanded, liikmete õigused ja kohustused ning töö- ja aruandluse kord.

1954. aastal, kui asusin tööle Tallinna Mererajooni haridusosakonnas, ei olnud seal säilinud mingisuguseid andmeid eelmiste haridusnõukogude koosseisude ega töö kohta. Komplekteerimisega oli algul teatud raskusi, sest ma ei tundnud veel rajooni parimaid õpetajaid ega nende aktiivsust ja võimeid ühiskondlikus töös. Ka haridusnõukogu ülesanded haridusosakonna töö abistamisel polnud mulle veel täiesti selged.

Astusin ühendusse koolidirektoritega, et rääkida, kes õpetajaist oleksid suutelised haridusnõukogus töötama. Et kõigil õpetajail oli juba mingi ühiskondlik ülesanne, püüdsid direktorid neid haridusnõukogu tööst eemale hoida. Tundus isegi, et direktoritel ei näinud haridusnõukogusse usku olevat. Lõpuks oli haridusnõukogu koosseis siiski komplekteeritud. Sellesse kuulusid: 23. keskkooli algklasside õpetaja sm. Titova, kultuurharidusala kooli direktor ja Mererajooni alalise hariduskomisjoni esimees sm. Amtus, miilitsa lastetoa inspektor sm. Mihhailova, EKP Tallinna Linna Mererajooni Komitee sekretär sm. Valkonen, 21. keskkooli õppealajuhataja sm. Liim, 11. keskkooli õppealajuhataja sm. Longinova, 16. keskkooli algklasside õpetaja sm. Varvik jt., kokku 15 inimest, nende hulgas 3 algklasside õpetajat, kuid aineõpetajad olid täiesti kõrvale jäänud.

Tööd alustasime 13. detsembril. Esimese koosoleku päevakord oli järgmine: 1) Õppeedukus Tallinna 11. Keskkoolis I õppeveerandil ning abinõud selle parandamiseks ja 2) üldlaulupeoks ettevalmistumisest Tallinna 21. Keskkoolis. Need küsimused võtsime päevakorda seetõttu, et 11. keskkoolis oli õppeedukus madal ja 1955. a. seisis ees üldlaulupidu, kuid haridusosakonnal polnud veel ülevaadet, kuidas koolid valmistuvad sellest osa võtma.

Esimese päevakorrapunkti kohta tegi ettekande mainitud kooli õppealajuhataja sm. Longinova. Haridusnõukogu liikmed andsid ettekande põhjal nõu õppeedukuse parandamiseks. Järgmisena kuulati ära

21. keskkooli direktori sm. Morgeni ettekanne kooli ettevalmistumisest üldlaulupeoks. Seda kuulati informatsiooni korras.

Et selline ühe kooli informatsioon ei andnud loodetud tulemusi, siis võeti järgmisel koosolekul vaatluse alla üks parem ja teine nõrgem kool sel alal ning ühtlasi võeti vastu konkreetseid otsused.

Järgmisel õppeaastal alustasime haridusnõukogu tööd rohkem läbi mõeldult, sest meil oli juba mõningaid kogemusi. Eelmise aasta haridusnõukogu tegevusest selgus, et parem on jaotada koolid haridusnõukogu liikmete vahel, kusjuures igal liikmel tuli kontrollida ühe, temale kinnistatud kooli õppe- ja kasvatustööd. Ühiselt töötasime välja ka tööplaanid kvartalite kaupa. Toome siin töö alguseks kavandatud küsimused: septembris — järelkontroll koolide valmisolekust uueks õppeaastaks ja esimese õppepäeva pidulik korraldamine; oktoobris — metoodilise töö organiseerimine töölisnoorte koolides ja koolikohustuse täitmise kontrollimine ning Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäevaks valmistumine; novembris — praktiliste tööde tundide kontrollimine ning tööruumide sisustamine šeffide jt. abiga, I veerandi õppeedukus ja koolikohustuse täitmine, Mererajooni kooliraamatukogude tööst õppeedukuse tõstmisel; detsembris — talvise koolivaheaja veetmise organiseerimine, õpetajate nõupidamiseks ettevalmistumine (tol ajal olid õpetajate nõupidamised ka jaanuaris), pioneeri- ja komsomoliorganisatsiooni kasvust koolides ja 10. lasteaia töö kontrollimine. Vajaduse korral võtsime plaani ka teisi aktuaalseid küsimusi, näit. Eesti NSV tervishoiuministri ja haridusministri ühise käskkirja nr. 44/73 täitmise koolides. Kõikides neis küsimustes said haridusnõukogu liikmed endale vastavad ülesanded kas neile kinnistatud või selleks ühekordselt määratud koolis või lasteasutuses.

Kuidas antud küsimusi lahendati?

Haridusnõukogu 1955. a. oktoobrikuu protokollis on märkmeid koolikohustuse täitmise kohta, kusjuures on ära näidatud õpilaste nimekirjade ja kartoteegi olukord. Tähelepanu on osutatud ka lastevanemate komiteede tööle ning koolitöötajate osale koolikohustuse eduka täitmise tagamisel. Samas konstateeritakse, et Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva ettevalmistamiseks olid kõikidel koolidel vastavad komisjonid moodustatud, kes olid asunud oma ülesannete täitmisele. Koolides ilmusid vastavasisulised seinalehed. Oli planeeritud pioneeride rühma- ja malevakoondusi, aktusi ja pidulikke hommikuid ning valmistuti töötajate ülelinnalisest demonstratsioonist osavõtuks.

Eesti NSV haridusministri ja tervishoiuministri ühise käskkirja nr. 44/73 31. 03. 1955. a. täitmist kontrollis iga haridusnõukogu liige temale kinnistatud koolis. Toodi esile rida puudusi, peamiselt koolipinkide mittevastavust õpilaste eale ning duširuumide puudumist. Võeti vastu otsused, mis puudutasid kõiki rajooni koole. 36. 7-klassilise kooli direktorile tehti ettepanek duši- ja teiste kõrvalruumide otstarbekamaks kasutamiseks.

Järgneval haridusnõukogu koosolekul kuulati haridusnõukogu liikmete arvamus ja ettepanekuid polütehnikiseerimise, õppeedukuse ja koolikohustuse täitmise kohta.

Haridusnõukogu liikmed aitasid igati kaasa rajooni hariduselu taseme tõstmiseks. Ja kuigi ei nähtud alati kõiki puudusi ühes või teises küsimuses, aidati siiski haridusosakonnal väärnähtusi kiiremini lik-

videerida. Aktiivi kaasabil asuti parandama rajooni koolide õppetöö taset, likvideerima koolikohustuse täitmata jätmist, sisustama senisest paremini õppekabinette, tegelema polütehnikiseerimise küsimustega jms. Muidugi ei saa öelda, et see oleks läinud raskusteta. Nii oli ja on õppeedukuse küsimuses edasiminekuks väga vaevaline. Sellepärast muutsime haridusosakonna töös tavaks saanud korda, kus inspektor inspekteeris tavaliselt üksinda koole, kulutades ühele koolile 1—1,5 kuud.

Kahe viimase aasta kestel oleme rakendanud frontaalsel inspekteerimisel abilisteks nii alalise hariduskomisjoni kui ka haridusnõukogu liikmeid, vajaduse korral oleme aktiivi veelgi täiendanud Ed. Vilde nim. Tallinna Pedagoogilise Instituudi õppejõudude või oma rajooni parimate pedagoogidega. Nii oleme viimaseil aastail märksa rohkem kasutanud ühiskondlikku abi. Tänu sellele oleme suutnud üksikasjalisemalt tungida kasvatamise ja aineõpetamise küsimustesse ning osutada õpetajatele ja koolijuhtkondadele tõhusamat abi. Aasta kestel oleme inspekteerinud rajooni kõiki koole, tehes seda peamiselt frontaalselt. Peale selle oleme korraldanud järelkontrollimist ja temaatilist inspekteerimist nii koolides kui ka lasteaedades ja spordikoolis. Ka ainealase metoodilise töö juhendamine ei tekita praegu enam meie rajooni koolide töötajatele raskusi, sest selles abistab meie õpetajaid pedagoogiline instituut.

Suureks abiks metoodilises töös on olnud selle hea juhtimine üksikute direktorite poolt. Nii on 16. keskkoolis õpetajate kvalifikatsiooni tõstmise hästi korraldatud. Töötavad ainekomisjonid ja metoodiline kabinet, antakse lahtisi tunde ja külastatakse tunde vastastikku, on korraldatud metoodilisi konverentse ja õppevahendite näitusi. Samasuguseid konverentse ja näitusi on hiljem organiseeritud teisteski koolides.

Õppeedukuse parandamiseks oleme korraldanud direktorite nõupidamisi, kus õppeedukuselt paremate koolide direktorid on oma kogemusi edasi andnud. Näiteks eelmise õppeaasta I õppeveerandi kokkuvõtete tegemisel rääkis 25. keskkooli direktor sm. Šestakov ainekomisjonide abist õppe- ja kasvatustöös. Selle kooli kogemused võttis üle 16. keskkool ning saavutas juba järgneval õppeveerandil oma töös paremaid näitajaid. Haridusosakond on ka omalt poolt inspekteerimisel saadud tähelepanekute varal püüdnud ühe või teise kooli parimaid saavutusi levitada.

Rohkesti tööd nõudis nii haridusosakonnalt kui ka ühiskondlikult aktiivilt võitlus koolikohustuse täitmise eest. Seepärast figureeriski haridusnõukogu koosolekute päevakorras ikka ja jälle koolikohustuse küsimus. Selle tööõhuga palusime tegelda nii rahvasaadikutel kui ka lastevanemate komiteedel ning ühiskondlikel organisatsioonidel koolides, tehastes ja käitistes. Nimelt oli 1954. a. meie rajoonis noorukeid, kes arvasid, et õppimata võib väga hästi elus läbi saada. Nendega tuligi ühiskondlikul aktiivil pidevalt tegelda. Muidugi kasutati siinjuures ka administratiivkomisjoni abi. Peamisena kasutasime siiski veenmismetodit. Seda ka nende lastevanemate suhtes, kes ei soovinud oma 7-aastaseks saanud lapsi kooli saata. Pidev selgitus koolitööst eemalejäänud noorukite ja nende vanemate hulgas kodus ja töökohtadel kandis vilja: suutsime kooli suunata peaaegu kõik koolikohustuse mittetäitjad. Isegi laps, kes esimese pool aastat oli puudunud I klassist, saadeti kooli

ning kooli ja kodu ühisel jõupingutusel lõpetas ta klassikursuse. Kuid 100-protsendilist koolikohustuse täitmist me ikkagi ei saavutanud. Selle küsimusega on tulnud tegelda ka järgmistel aastatel.

1954/55. õppeaastal oli koolide polütehnikiseerimine alles uudne küsimus. Mitmes koolis polnud veel selleks vajalikke ruume, need tuli leida ja sisustada. Esialgu olid isegi koolidirektorid passiivsed ruumide leidmisel. Haridusosakonna töötajail ja ühiskondlikul aktiivil tuli hakata neid «tutvustama» nende oma koolimaja võimalustega. Ruumi leidmise järel kerkis esile sisustamismure. Et polütehnikiseerimise küsimus oli alles uus, siis oli käitiste abi koolidele üsna tagasihoidlik.

Raskusi oli asjatundlike praktikumijuhendajate saamisel ning tööriistade hankimisel ja säilitamisel. Jällegi oli vaja ühiskondlikku abi, sest ka haridusosakonna töötajad ise polnud kuigi kompetentsed neis küsimustes. Siin tulid meile oma nõu ja kogemustega appi rahvasaadikud.

Rahvasaadikute abi kasutamine haridusosakonna töös oli meile algses uus ning võõras. Seepärast seisime küsimuse ees, kuidas jaotada ülesanded alalise hariduskomisjoni ja haridusnõukogu vahel. Eesmärk on neil ühine, ka ülesanded kippusid ühiseks kujunema. Sellegi küsimuse lahendasime: rahvasaadikud oma kohtumistel valijatega selgitavad neile partei ja valitsuse hariduspoliitikat ning aitavad töörahva saadikute nõukogul mobiliseerida rahvahulki selle poliitika elluviimiseks. Nii tutvustasid rahvasaadikud — alalise hariduskomisjoni liikmed — oma valijaid, eriti lastevanemaid, Eesti NSV hariduselu saavutustega, koolidirektoreist rahvasaadikud aga konkreetselt oma kooli õppe- ja kasvatustööga. Haridusnõukogu liikmed piirduvad oma töös peamiselt haridusalaste asutustega — Mererajooni koolide, lasteaedade ja spordikooliga.

Täitevkomiteele arutamiseks esitatud küsimuste ettevalmistamisest võtavad põhiliselt osa rahvasaadikud. Täitevkomitee istungil esitavad nad neis küsimustes oma arvamusi ja ettepanekuid. Näiteks Mererajooni majavalitsuste töö kohta lastega tegi ettekande täitevkomitee elamute valitsuse juhataja, kaasaruande esitas alalise hariduskomisjoni esimees, kusjuures küsimusega olid eelnevalt tutvunud mõned teisedki rahvasaadikud.

Alalises hariduskomisjonis on arutatud mitmesuguseid küsimusi, näit. 25. keskkooli hoone ehitustööde käiku. Komisjon aitas kaasa selleks, et uutes ruumides võidi õppetööga alustada 1. septembril 1958. aastal. Peale selle on saadikute kaasabil inspekteeritud koolide õppe- ja kasvatustööd, ainealast ja meetoodilist tööd, koolikohustuse täitmist, lastevanemate komiteede tööd, lasteaedade tegevust, õpilaste toitlustamist koolides jne. Osalt samasuguste küsimustega võisime juba varem tutvuda haridusnõukogu töö kaudu. Alalisele hariduskomisjonile andsime need küsimused lahendamiseks siis, kui oli tarvis tõhusamat ühiskondlikku arvamust. Näit. koolikohustuslase kooli suunamisel on rahvasaadikul lapsevanema ees mõjuvam positsioon kui õpetajast haridusnõukogu liikmel, niisamuti on see lapse lasteaeda suunamisel, internaatkooli või lasteaia kasvandiku maksust vabastamisel jne. Sellest lähtudes kooskõlastasimegi alalise hariduskomisjoni ja haridusnõukogu tööplaani.

Et alaline hariduskomisjon tegeleb mitmesuguste küsimuste lahendamisega ulatuslikumalt kui haridusnõukogu, siis tõmbab ta oma töösse

kaasa ka mitmesuguste erialade töötajaid ning spetsialiste. Ta püüab tõmmata muude alaliste komisjonide liikmeid ülesannete lahendamisse, mis nõuavad teiste erialade spetsialistide osavõttu. Selleks on vastavate komisjonidega sidemed loodud. Näiteks koosolekule, kus arutati õpilaste toitlustamise küsimust, oli kutsutud kaubandusosakonna juhataja, kellele alalise hariduskomisjoni ja kaubanduskomisjoni liikmed esitasid pretensioone oma tähelepanekute põhjal kontrollkäigult koolidesse. Majandusküsimuste lahendamisel on alalist hariduskomisjoni abistanud tööstuskomisjon ja kommunaal-elamukomisjon. Mererajooni koolide õpilaste isetegevuse žüriis on korduvalt olnud alalise kultuurikomisjoni liikmeid ja Ed. Vilde nim. Tallinna Pedagoogilise Instituudi kehakultuuri ja muusika kateedri õppejõude. Ka koolide inspekteerimisel on instituudi õppejõud abistanud alalist hariduskomisjoni. Seega näeme nii alalise hariduskomisjoni kui ka haridusnõukogu plaanides küsimusi, mis seisavad pakiliselt haridusosakonna ees ja ootavad lahendamist. Toome allpool näite alalise hariduskomisjoni ja haridusnõukogu tööplaani.

ALALISE HARIDUSKOMISJONI TÕOPLAAN 1959. A. I KVARTALIS.

Aeg	Üritus	Vastutaja	Läbiviijad
jaanuar	3. keskkooli inspekteerimine	sm. Tuhkru	komisjon
21. jaan.	koosolek päevakorraga: 1) õpilaste toitlustamisest rajooni koolides 2) 11. keskkooli inspekteerimisest 3) tööplaani koostamine	sm. Vihalem	sm. Vihalem
veebruar	15. lasteaia kontrollimine	sm. Tuhkru	komisjon
17. veebr.	koosolek päevakorraga: 1) 3. keskkooli inspekteerimise tulemused 2) 15. lasteaia kontrollimise tulemused	sm. Vihalem	komisjon

HARIDUSNÕUKOGU TÕOPLAAN 1959. A. I KVARTALIS.

Aeg	Koosoleku päevakord	Läbiviijad
26. jaan.	1) klassijuhatajate töö kontrollimine 16. ja 23. keskkoolis 2) ettevõtete side koolidega: a) «Punane Ret» b) V. Kingissepa nim. Tselluloosi- ja Paberitööstuse Kombinaat	kõik haridusnõukogu liikmed sm. Ett sm. Lesnoi, kaasaruanne 16. ja 23. kk. direktoreilt
23. veebr.	1) õpetajate enesetäiendamine 6. ja 36. koolis 2) töö oktoobrilastega 16. ja 13. koolis	direktorid, kaasaruanne sm. Petermannilt v.-pioneerijuhid, kaasaruanne sm. Pajumaalt
23. märtsil	1) kehakultuuritöö 13. ja 25. koolis 2) lastevanemate komitee tööst	direktorid, kaasaruanne sm. Kasemaalt kõik haridusnõukogu liikmed

Tööplaanide vaatlemisel võtsime aluseks aasta alguse seepärast, et siit nähtub mõlema aktiivi kõige pingelisem töö. Suvekuud on vähem aktiivsed. Alaline hariduskomisjon töötab küll ka suvel, kuid puhkuste tõttu väiksema pingega. Haridusnõukogu aga lõpetab tavaliselt oma töö juunis. Haridusnõukogu uus koosseis on kinnitatud senini igal aastal septembris.

1959. a. I kvartali tööplaanide täitmise kohta leiame andmeid hariduskomisjoni protokollidest, milles öeldakse, et 11. keskkooli töö on rahuldav. Toitlustamise kohta on andmeid lasteaedadest ja koolidest, mille põhjal tehti ettepanek Tallinna Linna TSN Täitevkomiteele veel kord läbi vaadata õpilaste toitlustamise olukord ja seda parandada.

15. lasteaia kontrollimise tulemusena leidub protokollis ettepanek lasteaia juhatajale suurema tähelepanu osutamiseks metoodilisele tööle lasteaias. Tehti ka kokkuvõtte 3. keskkooli inspekteerimise tulemustest, mis polnud eriti rõõmustavad. Lõpuks tegi komisjoni esimees kokkuvõtte alalise hariduskomisjoni kaheaastasest tööst (enne kohalike nõukogude valimisi), tuues esile järgmist: koosolekuid on peetud 18 (s. o. kuni 16. II 1959. a.). Kahe aasta jooksul on inspekteeritud 3., 6., 16., 2. töölisnoorte jt. koole, samuti kõiki lasteaedu. Paljude lastevanemate kodust olukorda on kontrollitud kohapeal nende laste ööpäevasesse lasteaeda suunamiseks. Peale selle on tegeldud laste suvevaheaja veetmise küsimusega, Mererajooni koolide sotsialistliku võistluse tulemustega ja üksikute õpetajate tööga. Seega on tööplaan üldjoontes täidetud.

Kui kõnelda 1958/59. õ.-a. I kvartali töö tulemustest, peaksime eelkõige rõhutama töölisnoorte koolide töö paranemist. Kui 1958. a. rajooni töölisnoorte koolide töös esines veel suuri puudusi komplekteerimisel, õppeedukuse ja väljalangevuse osas, käitiste suhtumises töölisnoorte õppimisse, koolitöötajate eneste töö alal jne., siis inspekteerimine laialdase ühiskondliku aktiivi kaasabil on aidanud kõrvaldada neid puudusi. Näiteks oli õpilaste väljalangevus 1958/59. õ.-a. 8. töölisnoorte koolis märksa väiksem kui varem aastatel. Komplekteerimisel püüdsid nii haridusosakond kui ka ühiskondlike organisatsioonide esindajad kooli abistada. 8. töölisnoorte kooli õpetajaskond ise näitas head initsiatiivi ja võimeid, mistõttu 1958/59. õppeaastal astus sellesse kooli juba rohkem õpilasi kui eelmisel aastal. Tuli isegi üleplaaniliselt avada üks klassikomplekt. Õppeedukus nimetatud koolis tõusis tublisti. Paljud õpetajad, nagu sm-d Skitjova, Talfeld, Toming jt. on alles noored töötajad, kuid nad kõik püüdsid anda oma panuse nende ülesannete lahendamiseks, mida esitas õpetajatele NLKP XXI kongress. 8. töölisnoorte kool jõudis õppeedukuses järele üldhariduslikele koolidele, saavutades 1958/59. õ.-a. häid näitajaid (299-st õpilasest lõpetas klassikursuse 265).

Seoses NLKP XXI kongressi ja NSV Liidu ning Eesti NSV seadustega kooli ja elu sidemete tugevdamisest ning haridussüsteemi edasiarendamisest on ka tunduvalt muutunud tehaste esindajate suhtumine töölisnoorte koolidesse. Juba möödunud kevadel premeerisid vastavad käitised kõikide meie rajooni töölisnoorte koolide (2., 6., 8. kooli) lõpetajaid.

Positiivselt tuleb rääkida ka 15. lasteaia töö kontrollimisest ja selle tulemuste arutamisest hariduskomisjonis. Tõsi, murrangut ei saavutatud ka siin korraga, kuid murrang on selle lasteaia töös aja jooksul siiski toimunud. Lasteaia ruumid on nüüd täiesti korras, puhtad ja

esteetiliselt kasvatavad. Kasvatustöö taseme kohta nimetatud lasteaias on kaebused lakanud.

Metoodilise töö küsimustel peatusime juba eespool. Lisaksime veel, et Tallinna pedagoogilise kabineti töötajail tuleks meid sellel alal rohkem abistada. Neil tuleks õppida Viljandi kolleegidelt ning käesoleval õppeaastal osutada tõhusat metoodilist abi aineõpetajatele uue kooliseaduse elluviimisel. Ühiskondliku aktiivi abiga oleme saavutanud siin mõndagi ja püüame teha veelgi rohkem sellel õppeaastal.

Haridusnõukogu tegevusest kõneldes võime eespool räägitule lisada veel seda, et haridusnõukogu on huvi tundnud pedagoogide ja noorsoo poliitilise kasvatamise vastu. Näiteks kontrolliti ja arutati pioneeritööd koolides ja võeti vastu konkreetne otsus. Selle otsuse täitmise kontrollimisel selgus, et igas koolis on intensiivistunud töö pioneeride ja oktoobrilastega, tihedamad on koolide sidemed vanade revolutsionääridega, on hakatud juurutama revolutsioonilisi traditsioone, tihendatud sidemeid šeflusettevõtetega ja vennasvabariikide koolide õpilastega, koolides valmistatakse koostama pioneerorganisatsiooni ajalugu.

Jälgiti ka õpetajate ideelis-poliitilise ja kutsealase enesetäiendamise olukorda. Kahjuks selgus, et ikka veel on õpetajaid, kes lubavad endale selles töös lohakust ja ebatäpsust. Positiivse töövormina toodi esile koolides levinud teoreetilisi seminare seoses õppimisega Marksismi-Leninismi Õhtuülikoolis. Haridusnõukogu otsuses peeti vajalikuks tõhustada kontrolli õppijate töö üle koolidirektorite ja ametiühingorganisatsioonide poolt ja neid selles abistada. Soovitati õppimise olukorda süstemaatiliselt arutada ühiskondlikes organisatsioonides. Samuti soovitati organiseerida koolides teoreetilisi seminare kindla temaatika alusel. Metoodilise töö osas paluti Vabariiklikul Õpetajate Täiendusinstituudil ja Tallinna pedagoogilisel kabinetil organiseerida paremate õpetajate töökogemuste vahetamist, koolidirektoritel aga leida võimalusi õpetajate suunamiseks teistesse koolidesse paremate metoodiliste kogemuste omandamiseks. Selle otsuse täitmiseks on jõutud juba mõndagi ära teha, nagu selgus koolide partei- ja ametiühingorganisatsioonide kokkuvõttest teoreetiliste seminaride kohta. Propagandistide töö on paranenud. Ülerajooniliselt viisime läbi teoreetilise seminari õpetajatele NLKP XXI kongressi otsuste ellurakendamise küsimuses.

Paremate õpetajate töökogemuste vahetamise eesmärgil on osa võetud Tallinna pedagoogilise kabineti ja Vabariikliku Õpetajate Täiendusinstituudi poolt korraldatud pedagoogilistest lugemistest. Peamine tähtsus töökogemuste levitajana on olnud rajooni haridusosakonnal, kes teeb seda koolide inspektori ja ka haridusnõukogu liikmete kaudu.

Polütehnilise õpetuse tõhustamiseks rajooni koolides kuulati tehase «Punane Ret» direktori sm. Etti ja V. Kingissepa nim. Tselluloosi- ja Paberitööstuse Kombinaadi direktori sm. Lesnoi ettekandeid šeflustööst koolidega ning šefluskoolide noortele töökohtade muretsemisest neis käitistes. Nagu selgus, on «Punane Ret» aidanud 23. keskkooli uueks õppeaastaks ettevalmistumisel. Möödunud õppeaastal viidi läbi praktikum 12 õpilasele treialitöö erialal, saadeti lektoreid kooli rääkima tööpraktikast jms. Käesoleval õppeaastal lubas tehase «Punane Ret» leida võimalusi 23. keskkooli katseklassi (IX kl.) õpilaste tööpraktikale võtmiseks. V. Kingissepa nim. Tselluloosi- ja Paberitööstuse Kombinaadiga saime otsekohe kokkuleppele õpetada käesoleva õppeaasta jooksul

30-le 16. keskkooli õpilasele kombinaadis treiali, mehaaniku või elekt-riku eriala.

«Punase Reti» ja V. Kingissepa nim. Tselluloosi- ja Paberitööstuse Kombinaadi šefluse kohta koolitöö polütehnikiseerimise eesmärgil pidas haridusnõukogu oma otsuses vajalikuks järgmist: tehastes koostada konkreetne plaan õpilastele tööala õpetamiseks, valmistada ette töö- kohad, eraldada juhendajad, tagada ohutustehnika nõuete täitmine ning tugevdada sidemeid koolide ja šefluskäitiste vahel (õppekabinettide sisustamine ja kasvuhuone ehitamine, kommunistlike noorte suunamine rühmajuhtideks, abi koolide tehnilistele ringidele, pikendatud päeva gruppide ülalpidamine jne.).

Käesolevas artiklis vaatlesime haridusnõukogu ja alalise haridus- komisjoni tegevust lühema aja kestel. Koostöö haridusosakonna ja ühis- kondliku aktiivi vahel on toimunud ja toimub aga pidevalt. Ühiste pin- gutuste tulemusena on meie töös ka saavutusi. Muidugi ei ole need veel eriti silmapaistvad, kuid on siiski paremad 1954. a. vastavaist näitajaist.

Tänu haridusnõukogu ja alalise hariduskomisjoni abile on paranenud kasvatus- töökoolides. Rajooni koolide õppeedukus on tõusnud, seda nii üldhariduslikes kui ka töölisnoorte koolides. Esteetilises kasvatuses on märgata edu nii klassivälise töö hoogustumise osas kui ka õpilaste käi- tumise, esinemiskultuuri, riietumise jm. alal.

Polütehniliseks õpetuseks vajaliku materiaalse baasi tugevdamiseks ja töökasvatuse eesmärgil on loodud kontakt šefluskäitistega, kus käes- oleval aastal alustasid õppetöö kõrval eriala õppimist 3., 6., 11., 16., 23. ja 25. kooli õpilased. Koolides on hakatud korraldama iseteenindamist.

Polütehniline õpetus tähendab kooli ja elu sidemete tugevdamist. Selle ellurakendamiseks on asunud tegelema nii haridusosakond, õpe- tajad, käitised kui ka ühiskondlik aktiiv. K. a. juulis toimus meie rajooni nõukogu istungjärg, kus arutati kooli ja elu sidemete tugevda- mise ning haridussüsteemi edasiarendamise ülesandeid ja ellurakenda- mist Mererajoonis. Istungjärg võttis vastu konkreetse otsuse uue kooli- seaduse edukaks elluviimiseks. Selleks et tagada uue kooliseaduse rakendamine meie koolides, on tarvilik tõhustada kõigepealt kasvatus- tööd, täiendada õpetajate ideelis-poliitilist teadlikkust, senisest rohkem ja mitmekesisemate töövõtetega siduda õpetamine praktiliste ülesanne- tega. Selles töös tuleb lähtuda NLKP XXI kongressi ja Keskkomitee juunipleenumi materjalidest.

Käesoleval õppeaastal tuleb haridusosakonnal koos haridusnõukogu ja kogu ühiskondliku aktiiviga rakendada kõik jõud uue kooliseaduse edukaks elluviimiseks, partei XXI kongressi juhendite täitmiseks.

Ajaloo õpetamisest uues koolis.

L. ANNUS,

Eesti NSV Haridusministeeriumi koolide inspektor.

Kooli ja elu sidemete tugevdamise ning haridussüsteemi edasiarendamise kohta vastuvõetud seadus ütleb, et kool peab ette valmistama haritud inimesi, kes tunnevad hästi teaduse aluseid ja on ka võimelised süstemaatiliselt füüsilist tööd tegema. See tähendab ühtlasi, et on vaja õpilaste ideelis-poliitiline kasvatus tõsta uuele, senisest kõrgemale astmele. Pole ka õige mõelda, et polütehniline õpetus tähendab ainult polütehnilist laadi õppedistsipliinide rõhutamist.

Ideelis-poliitiline kasvatus oli ja jääb kooli keskseks ülesandeks, eriti ajaloo õpetamise ülesandeks. Sellest tulenevalt kasvab uues koolis ajaloo õpetamise tähtsus. Ajalugu kujundab noortes marksistlikku maailmavaadet, valmistab noorsugu ette aktiivseks osavõtuks kommunismi ülesehitamisest ja õpetab loovalt suhtuma sellesse ülesandesse. Uus, polütehniline tootmisõpetusega töökeskkool võimaldab ajaloo õpetajal kergemini selgitada õpilastele tootmise ajaloo üksikuid elemente. Kui õpilane on seotud tootmisprotsessiga, siis on talle kergem selgitada üldise progressi sõltuvust tootlike jõudude arengu tasemest. Polütehniline õpetus ja praktiline töö tootmises aitavad ajaloo kursuses paremini avada selliseid mõisteid, nagu tööjaotus, tootootlikkus, tootlikud jõud ja tootmissuhted, sotsialistlik võistlus jm.

Ajaloo õpetajale tähendab õpetuse tihedam seostamine eluga kõigepealt seda, et on tarvis kasutusele võtta õpetamismeetodeid, mis soodustavad õpilase aktiivset tegutsemist tunnis. On tarvis hinnata õpilase tegevust ja teadmiste omandamise astet tunni käigus. Samal ajal on vaja piirata õpilaste kodust töökoormust. Kõik see nõuab senise šabloonilise tunnikäigu muutmist mitmekesisemaks. Mõistagi ei saa tunni käigust täielikult välja lülitada küsitlust ega ka õpetaja jutustust. Kuid need tuleb muuta kogu klassi haaravaks. Juba mõnda aega on meie koolide paremad ajaloo õpetajad kasutanud frontaalset küsitlust, mis aktiveerib kõiki õpilasi ja annab ülevaate teadmiste omandamise astmest antud tunnis. Seejuures on aga paljud juba kogenud, et piirdumine ainult frontaalse küsitlusega ajaloo tunnis jätab õpilase teadmised pinnaliseks, ei arenda küllaldaselt tema loogilist mõtlemist ega väljendusoskust. Siit järeldus: frontaalne küsitlus on vaja seostada individuaalse küsitlusega ja vastavalt vajadusele kasutada mõlemaid, liialdamata kummagi.

Kõneldes küsitlusest ajaloo tunnis, tuleks mõne sõnaga peatuda ka kirjalikul küsitlusmeetodil. Tõsi, kirjalik küsitlus on aeg-ajalt vajalik, kuid pole õige rajada kirjalikku küsitlust ajaloo tunnis nn. kontrolltöödele. Kirjalik küsitlus võib tulla kõige enam arvesse kordamise juures. Kui teatav teema või selle alalõik on korratud, siis huvitab õpetajat, kui

sügavalt on õpilased üht või teist probleemi mõistnud. Korraldades õpilastele ette teatamata kirjaliku küsitluse, saab õpetaja põgusa ülevaate tehtud tööst. Ühtlasi sunnib kirjalik vastamine õpilasi märksa rohkem mõtlema väljendusviisile. Kuid mingil juhul ei tohi kirjaliku küsitlusega liialdada. Seda võiks kasutada 1—3 korda poolaastas, eriti vanemates klassides.

Uus kool nõuab õpetajalt suurt meisterlikkust uue materjali läbitöötamisel klassis. Sellest oleneb õpilase kodune töökoormus. Et ajalugu on oma olemuselt jutustav õppeaine, siis domineerib siin paratamatult teoreetiline aine omandamise viis, mis omakorda annab suure kaalu õpetaja jutustusele. Siit tuleneb nõue, et õpetaja jutustus peab olema tingimata huvitav ja kaasakiskuv. Jutustusele peavad lisanduma metoodilised võtted, mis aitavad kindlustada aine omandamist tunni käigus (vestlus, töö kaardiga, pildid, skeemid, tsitaadid allikmaterjalidest, tahvlijoonised jm.). Paralleelselt õpetaja jutustusega tuleb ikka rohkem ja rohkem kasutada õpilaste iseseisvat tööd. Õpilaste iseseisva töö tunnis seisneb tööülesande individuaalses sooritamises. Õpilaste iseseisva töö hõlbustamiseks V klassi ajaloo tunnis uue programmi alusel on käesoleval õppeaastal Eesti NSV Haridusministeeriumi poolt lisaks õpikule välja antud ajaloo töövihik koos metoodilise juhendiga. Töövihik näeb ette tunnis kontuurkaartide täitmist, jooniste tegemist, vastuste koostamist mitme komponendi alusel jne. Siinjuures jääb õpetaja jutustusele juhendav osa.

Ajaloo õpetamise muutmine elulähedasemaks on väga tihedalt seotud näitlikkuse nõudega tunnis. Esimene tähtsaim vahend ajaloo tunni näitlikustamisel on kaart. Tuleb märkida, et meil nii mitmeski koolis on alahinnatud tööd ajaloo kaardiga. On isegi koole, kus üldse ei viida kaarti ajaloo tundi (Sompa Keskkooli eesti õppekeele klassid). Ajaloo atlaste kasutamist ei näe ajaloo tundides peaaegu üldse. Väga vähe kasutatakse tunnis ka õpikutega kaasasolevaid kaarte. Kui klassis igal laual on kaart, siis on võimalik huvitavalt organiseerida õpilaste iseseisvat tööd. V klassis näiteks on õpilastele eakohane Mesopotaamia käsitlemisel kasutada reisimise võtet. Nii mõnigi kord on nooremates klassides (IV, V, VI) ajaloo kaardi asemel parem kasutada geograafilist kaarti, mis näitab käsitletava ala maastikulisi iseärasusi. Viimaste abil on võimalik juhtida õpilasi iseseisvalt tuletama elanikkonna tegevusalasid, anda visuaalse mälu kaudu pilt maast ja loodusest. Keskkooliklassides on aga vahel otsene vajadus tunni kestel kasutada korraga rohkem kui ühte kaarti (näiteks teemad koloniaalvaldustest).

Ajaloo õpetamine nõuab senisest hoopis laiemat ja sügavamat võrdlusmeetodi kasutamist. Võrdlusmeetodi rakendamine peab toimuma nii pedagoogiliselt kui ka metoodiliselt õigesti. Võrdlust kasutame, kui käsitleme teatud nähtuste tekkimist ja arenemist kas üldiselt või mõnel üksikul maal (näiteks kapitalismi areng, imperialismi tekkimine ja areng, töölisklassi areng jne.), samuti teatud nähtuste sarnasuse või erinevuse puhul erinevates maades ja erinevatel perioodidel. Laseme näiteks õpilastel võrrelda vene talupoegade olukorda XVIII sajandi lõpul prantsuse talupoegade olukorraga enne kodanlikku revolutsiooni. Võrdlusülesannete abil saavad nooremad õpilased konkreetse kujutluse sellest, mis toimus kauges minevikus. Egiptuse püramiididest ja nende ehitamisest saab anda konkreetse kujutluse näiteks järgmiste ülesannetega:

1) Cheopsi püramiid on 140 m kõrge. Mitu korda on see kõrgem meie koolimajast, mille kõrgus on 10 m (18 m)? 2) Püramiid on ehitatud 2 000 000 kivist, iga kivi raskus on 2,5 tonni. Mitme autokoormaga transpordime selle materjali kohale, kui veoauto võtab peale 5 tonni? Mitu rongi läheks selleks tarvis, kui kaubarong võtab peale keskmiselt 1000 tonni? Nende ülesannete eesmärgiks pole õpilaste arutamisoskuse tõstmine (õpetaja võib arvutuse teha ise tahvlil), vaid tulemus, mis loob konkreetse kujutluse nii püramiidide suurusest kui ka tööst, mille orjad nende ehitamisel ära tegid. Samal ajal kasutame F. Korovkini õpiku¹ joonist nr. 1 lk-l 16, mis näitab, kuidas ehitati püramiidi. Sellele lisab õpetaja ilmeka lühikese jutustuse orjade üle jõu käivast tööst kivimurdudes, kaevandustes ja ehitustel.

Metoodiliselt kõige raskem, kuid oma tulemustelt kõige efektiivsem on ajalooliste nähtuste kõrvutamine kaasajaga. Prantsuse kodanliku revolutsiooni käsitlemist ei saa lõpetada, kõrvutamata seda Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooniga ja Pariisi Kommuuniga. Võrdlemisega viime õpilased arusaamisele Prantsuse kodanliku revolutsiooni suurest progressiivsusest, võrreldes eelneva perioodiga, aga ka selle ajaloolisest piiratusest. Võrdlemine kaasajaga peab orgaaniliselt seostuma teema üldise käsitlusega tunnis. Vastasel juhul võime saavutada kasvatuslikult täiesti negatiivseid tulemusi: kui õpilased tajuvad, et võrdlemine on kunstlik või kui see ületab tunni eesmärgi raamid ning varjutab täielikult tunni teema. Toon näitena ühe 1958/59. õ.-a. kuulatud ajaloo tunni teemal «Kapitalismi areng ja tööliste olukord Inglismaal XIX saj. esimesel poolel». Õpetaja alustas materjali käsitlust sellega, et jutustas VIII klassi õpilastele väga emotsionaalselt ja hästi maa kunstlike kaaslaste väljalaskmisest Nõukogude Liidus. (Tõsi, see on sotsialismimaa tehnika suur saavutus, kuid on absurdne arvata, et sama oleks võidud saavutada XIX saj. esimesel poolel, millal selleks puudusid igasugused eeldused.) Edasi jutustati fosforiiditööstuse arengust Maardus sotsialismi tingimustes. (Selgusetu jäi, mis seos sellel oli kapitalismi arenguga Inglismaal XIX saj. alguses.) Samas püstitati õpilastele küll probleem: miks meil ei ole tööpuudust, kuna seda Inglismaal juba tol ajal hakkas esinema? Probleem jäi sisuliselt lahendamata. Jõuti küll selleni, et kapitalistlikus tootmises esineb majanduskriise, meil aga mitte. Kuid küsimusele «Miks meil ei esine majanduskriise, kus peitub selle alus?» jäi õpilastel vastus saamata. Edasi fikseeriti: «Tootmisse tuli Inglismaal masin juurde — inimese elu läks viletsamaks; meil tuleb uus masin juurde — inimese elu läheb paremaks.» Klassis kerkis aga küsimus «Miks?» Vastus jäi andmata. Vastandamine oli põhiliselt õigesti valitud, kuid selle lahtimõtestamine jäi puudulikuks. Seletamata jäi seegi, et mitte kõikide inimeste elu Inglismaal ei läinud viletsamaks seoses kapitalismi arenemise ja masinate leiutamisega.

Siin polnud õpetaja võrdlusmeetodi kasutamist eelnevalt hoolega läbi mõelnud, vaid oli nähtavasti arvamusel, et tund on kasvatav, kui sellesse kuidagiviisi sisse põimida saavutusi kaasajal ja sotsialismi-maal.

Tunni seostamist kaasajaga ei tohi alahinnata ega võtta pinnapealselt ning mehaaniliselt, vaid see tuleb sügavalt läbi mõelda ja täieliku veenvusega esitada. Siin kajastub kõige enam õpetaja loov vaim teema lahtimõtestamisel.

¹ F. Korovkin, Vana-aeg, Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn, 1959.

Võrdlemine kaasajaga ei ole ühtlaselt kõikide ajaloo osade juures võimalik. Vana-aja kursuses on see näiteks märksa raskem ja iga teema juures pole mõeldavgi. Kõige parem on siin võrdlevalt esile tuua tehnika ja kultuuri arengu probleeme. V klassis, kus uude programmi kuulub vana-aja kursus tervikuna, arendab õpetaja oma jutustusega progressi-ideed ja näitab, et orjapidamiskord on laguneva ürgkogukondliku korra tingimustes täiesti seaduspärane nähtus. See on samm edasi. Kaas-aegsetes tingimustes oleks aga orjapidamiskord täiesti mõttetu ja võimatu.

V klassi õpilastes äratub suurt huvi sõjatehnika kirjeldamine. Siin on hea võimalus piltlikult selgitada, et orjanduslikus korras oli majanduse ja tehnika üldine tase madal, mistõttu ka sõjatehnika arenes väga aeglaselt, võrreldes näiteks kaasajaga. Ometi avaldas sõjandus tol ajal mõju tehnika üldisele arenemisele. Nii võeti ratas ja sõjavanker Egiptuses kasutusele seoses sõdadega. Ratast kasutati vanas Egiptuses liikuvate piiramisredelite konstrueerimiseks. Sõjavanker laenati teatavasti hüksoslastelt koos hobusega. Sõjanduse areng kutsus esile edu ka ehitustehnika ja metallurgia alal.

Vana-aja kultuuri käsitlemisel toome võrdlevalt välja kultuuri tähtsuse muistsete rahvaste elus. Seejuures selgitame ka, kui suurt osa etendab kultuuripärandi säilimine inimsoo progressiivses arengus. (Vana-Idamaa kultuuri mõju antiikmaailmale ja antiikaegse kultuuri mõju Euroopa hilisemale kultuurile.)

Ajaloo õpetamise tihe side eluga saavutatakse ka koduloolise materjali ulatusliku kasutamisega õppetöös. Ajaloo õpetamise üheks eesmärgiks on nõukogude patriotismi ja internatsionalismi kasvatamine õpilastes. Nõukogude patriotismi kasvatamise esimeseks lüliks ongi kodulooline element õpetuses. Kuid koduloolise materjali pakkumisel peab tingimata silmas pidama ühiskonna ajaloolise arengu protsessi, võrreldes minevikku ja olevikku omavahel õigesti. Uus ajaloo programm arvestabki seetõttu vajadust õpetada kodukoha ajalugu. Süstemaatilist ajalookursust ettevalmistav käsitlus IV klassis tutvustab ajaloolisi sündmusi ja fakte kodumaa minevikust koos kaasaegse sotsialistliku ülesehitustööga. Siin on vaja toetuda koduloolisele materjalile, mis omakorda nõuab mineviku ja kaasaja pidevat võrdlemist. Sel teel on võimalik näidata sündmusi ja nähtusi arenemisprotsessis. Ka nendes klassides, kus õppimine toimub veel vana programmi alusel, tuleb õppetööd senisest märksa rohkem siduda koduloolise materjaliga. Rääkides vanimast asustusest NSV Liidu territooriumil, ei saa mööda minna vanima asustuse märkimisest eestlaste alal ja ka vastava kooli lähemas ümbruses.

Nõukogude patriotismi kasvatamiseks on meil häid võimalusi tundides, kus käsitleme vene ja eesti rahva võitlust saksa ja skandinaavia röövvalutajate vastu XIII sajandil. Siin toome Läti Henriku kroonikast näiteid, mis iseloomustavad ristisõdijate poolt «jumala nimel» tehtud hävitustööd. Paavst oli kuulutanud ristisõja Ida-Baltikumile, et päästa seda paganlusest. Teise maailmasõja meeldetuletamine annab siin võimaluse kasvatuslikult hinnatavate paralleelide tõmbamiseks. Ka Hitler kuulutas sõja Nõukogude Liidu rahvaste vastu ristisõjaks ja laastas maad ning hävitas füüsiliselt nõukogude inimesi «jumala nimel». Devis «Gott mit uns!» («jumal meiega») iga Hitleri sõduri vööpandlal otsekui õigustas inimeste tapmist, veretöid, mille tunnustajaiks on meile pühad

vennaskalmistud kõigis rajoonides. (Oleks loomulik, kui kool suunaks ajaloo ringi või komsomoliorganisatsiooni hooldama lähedal asetsevat vennaskalmistut.) Teema selline käsitlus teenib ka ateistliku kasvatuse eesmärki.

Lõpuks on ajaloo õpetamise elulähedasemaks muutmisel väga tähtsad õppekäigud ja ekskursioonid. Kooli lähikonnas asuvaid ajaloolisi mälestusmärke tuleb kasutada konkreetse näidismaterjalina sobiva teema käsitlemisel. Selleks on vajalikud õppekäigud vanadele linnustele, kalmedele, losside ja kindluste varemetele, lahingupaikadele, linnamüüridele jne. Senisest märksa suurema kaalu peavad omandama nn. muuseumitunnid neis kohtades, kus koduloolised muuseumid on kooli vahetus läheduses. Muuseumitundideks on vaja, et õpetaja oleks täiesti tuttav muuseumi eksponaatidega ja kindlasti ise annaks õpilastele seletusi selleks tunniks planeeritud teema ulatuses. On tarvis, et kool ise, kui ruumid võimaldavad, organiseeriks endale koduloonurga. Õpilaste poolt sinna kogutud ja eksponeeritud materjalid tuleb võtta kooli inventari nimestikku ja kindlustada nende säilitamine. Need materjalid on suure väärtusega õppe- ja kasvatustöös: need mitte ainult ei aita tundi elavamaks muuta, vaid on ühtlasi konkreetseiks tunnistajaks meie kodumaa rahvaste omapärasest arenemisest, sellistena aga omavad suurt tähtsust NSV Liidu rahvaste ajaloo uurimisel ja nõukogude patriotismi kasvatamisel.

Ajaloo edukas õpetamine uues koolis eeldab õpilaste aktiivsuse suuremat tõusu, mille kaudu harjutame õpilasi ka iseseisvalt mõtlema. Ajaloo õpetamisse on vaja tuua rohkem konkreetset, organiseerida õpilaste iseseisvat tööd klassis, millega vähendame nende kodust töökoormust. Uues koolis on vaja tõsta ajaloo tunni ideelist taset. Kõik see nõuab õpetajalt senisest märksa konkreetsemate tööjuhataste andmist õpilastele. Õpetajal on tarvis täpselt fikseerida küsimused, millele õpilased peavad leidma vastused; on vaja formuleerida teemad, millele õpilased peavad kirjeldusi koostama. Senisest rohkem tuleks praktiseerida kontuurkaartide täitmist, juhendada õpilasi plaanide ning skeemide koostamisel jne. See kõik aitab õpilastes luua konkreetse kujutluse ajaloo tundides. Õpetajad peaksid loobuma ka faktide liigsest kuhjamisest ajaloo tundides. Meil on vaja meeles pidada, et koolieas me võime inimeses kas äratada sügavat huvi ajaloo vastu või selle huvi hoopis surmata. Viimast aga ei tohi ega taha ükski õpetaja.

Õppeainete omavahelisest seostamisest algklassides.

L. MOKS,

C. R. Jakobsoni nim. Viljandi 1. Keskkooli õpetaja.

Käesolev õppeaasta tõi suuri muudatusi algkooli programmidesse ja õpetamise algklassides. Noorema astme õpilaste töö on muutunud kergemaks, lastepärasemaks ja elulähedasemaks. Eriti hinnatav on koduloo võtmine algklasside õppeplaani. Kodulugu aitab kõik algkooli ained liita ühtseks tervikuks, aitab õppeaineid seostada. Õppeainete seostamine aga muudab tunnid huvitavamaks.

Juba enne koduloo sisseviimist õppeplaani kasutasid C. R. Jakobsoni nim. Viljandi 1. Keskkooli algklasside õpetajad nn. koduloolist teemat. Koostades tööplaan poolaastaks, märkisid õpetajad eesti keele tööplaani üheks punktiks ka koduloolise teema. Sellele teemale vastavalt valiti siis sobivad lugemispalad, kirjandite ja ümberjutustuste teemad, klassiväline lektüür jne. Selline lugemispaladid ja kogu nädala tööd ühendav teema kergendas tunduvalt ka õpetaja ettevalmistumist tundideks.

Nädalateemaga seoses kerkis üles vajadus ka päeva jooksul kõik tunnid omavahel temaatiliselt ühendada. Alklasside õpilased rõõmutsevad, kui leiavad igas järgmises tunnis eest juba midagi tuttavat, varem kuulnud, kui nad saavad eelmistes tundides omandatud teadmisi kasutada. Alklassiõpetajatel on suurepäraseid võimalusi õppeainete seostamiseks, sest peaaegu kõiki aineid õpetab samas klassis üks õpetaja. Tunde ette valmistades on võimalik jälgida, et kõik päevased tunnid oleksid suuremal või vähemal määral seotud vastava koduloolise teemaga.

Toon mõned näited õppeainete seostamisest algklassides. Kuigi näited on eelmistest õppeaastatest, saab neid kasutada ka käesoleval õppeaastal konkreetsetele tingimustele kohandatult. Et olen senini töötanud peamiselt I—III klassiga, toon näiteid neist klassidest.

I klassis võtan vaatluse alla jaanuarikuu teise õppenädala teema «Seltsimehelikkus koolis ja kodus». Ühel selle nädala päeval oli neli tundi: kaks eesti keelt, aritmeetika ja tööõpetus.

Esimeses eesti keele tunnis kontrollisin lugemispala «Igal asjal oma koht». Seejärel tegime õpitud palast lühikese kokkuvõtte, tuues välja, missugune laps on korralik, missugune korratu. Väikese õppejutuga juhtisin õpilased uuele teemale — abivalmiduse ja seltsimehelikkuse teemale. Uueks lugemispalaks oli «Kolm klassikaaslast», kus räägitakse Mikust ja tema kolmest seltsimehest. Pärast pala sisuga tutvumist ja lugemise harjutamist kirjutasime vanasõna «Kus viga näed laita, seal

tule ja aita». Nimetatud vanasõna oli sisult sobiv uue lugemispala juurde.

Järgmises eesti keele tunnis vestlesime veel lugemispala sisust ja tutvusime keeleõpetuse harjutusega, mis oli lugemispala lühikeseks kokkuvõtteks. Täitsime lünkharjutuse. Antud harjutus jätkas seltsimehelikkuse mõtte arendamist, klassil endal polnud vaja samateemalisi lauseid koostada. Tunni lõpus harjutasime õigekirja. Laused olid järgmised: «Ebe on meie hea sõber. Alati on ta valmis kaaslas aitama. Me armastame teda.» Et Ebe oli meie klassis kõikide poolt tõepoolest hea seltsimehena armastatud, meeldisid need laused kõigile.

Aritmeetika tunni teemaks oli «Lahutamine üleminekuga ühest kümnest teise». Tunni alguses oli ette nähtud liitmise kordamine. Alustasin tundi ülesannetega:

«Eesti keele tunnis lugesime Ennust, kes oli Mikule heaks seltsimeheks. Enn pole hea seltsimees mitte ainult koolis, vaid ka kodus. Ennul on väike õde Evi. Evi kogus ilusaid kompvekipabereid. Tal oli neid juba 9. Enn andis talle veel 6 paberit. Mitu kompvekipaberit on nüüd Evil?»

«Ka Tiinal oli väga hea vend. Pärast lõunat aitas Tiina emal nõusid pesta. Väike Tõnu tahtis Tiinat abistada. Nii asusidki nad koos nõusid pesema. Tiina pesi 8 taldrikut, Tõnu 2 taldrikut vähem. Mitu taldrikut pesid lapsed?» Leiti vastus ka sellele ülesandele. Nüüd andsin lahendada veel mõned harjutused ja sain frontaalse küsitluse põhjal hinnata kolme õpilast.

Edasi tegime kokkuvõtte, kuidas me liidame üleminekuga ühest kümnest teise. Teatasin õpilastele uue teema «Lahutamine».

Uue osa käsitlemisel lähtusin eelnenust. «Me oleme täna tundides rääkinud seltsimehelikust, abivalmis käitumisest nii koolis kui ka kodus. Ühest niisugusest juhust räägime veel. Kuulake: «Astal oli 10 õuna, Annel oli 11 õuna. Anne tahtis, et temal oleks niisama palju õunu kui Astal. Ta otsustas need õunad, mis tal oli rohkem kui Astal, anda vanaemale. Mitu õuna pidi Anne vanaemale andma, et tal oleks Astaga võrdne arv õunu?» Selle ülesande lahendamise järel andsin uue ülesande: «Unol oli 11 pähkliit. Ta andis 3 pähkliit oma sõbrale. Mitu pähkliit jäi Unole?» Et selles ülesandes esines lahutamine üleminekuga ühest kümnest teise, selgitasin nuppude abil, kuidas saame üheteistkümnest lahutada kolm. Seejärel õpiti ja kinnistati uut arvutusvõtet.

Viimases tunnis, s. o. tööõpetuse tunnis, kasutasin sõpruse ja seltsimehelikkuse teemat sissejuhatava vestlusena. Tunni teemaks oli «Kartongist hüpiknukk». Alustasin tundi järgmiselt: «Lapsed, täna me õppisime lugemise tunnis tundma Mikku ja tema seltsimehi. Missugune poistest oli Mikule kõige parem seltsimees?» Õpilased vastasid. Mina: «Aritmeetika tunnis oli meil juttu sellest, et ka õde ja vend peavad olema head seltsimehed. Kellel teist on kodus õde või vend?» Jälle vastasid õpilased. Räägiti, kui hästi nemad oma õe või vennaga läbi saavad. Siis teatasin tunni teema: «Täna alustame tunnis hüpiknuku valmistamist. Selle valmistame kingituseks oma nooremale õele või vennale, kui aga õde või venda pole, siis mõnele oma väiksemale sõbrale.»

Näitasin ette valmis töö, ja laste vaimustusel polnud piire. Nuku valmistamiseks jagasin välja šabloonid ja lõiked. Nüüd tuli kogu klassil töötada üksmeelse ja sõbraliku perena, laenutades üksteisele sobi-

vaid lõikeid. Paar nädalat hiljem, kui töö oli lõpetatud, rääkisid lapsed koolis, kuidas nende väikesed õed-vennad olid vaimustatud kingitusest. See näitas, et esimese klassi õpilased olid tõepoolest püüdnud oma pisikestele õdedele-vendadele rõõmu valmistada. Üldse hakati vestlustes rohkem rääkima oma õdedest-vendadest ja nende kohtlemisest. Ka oma klassikaaslaste kohta osati öelda, kes on hea seltsimees ja miks ta seda on.

Aprillikuus oli üheks kodulooliseks teemaks «Lenini päevad». Sellele teemale pühendatud nädal langes kokku Lenini sünniaastapäevaga. Vaatlen üht päeva, kus tunniplaanis olid aritmeetika, eesti keel ja joonistamine.

Aritmeetika tunnis oli ette nähtud tekstülesannete lahendamine. Tunni alguses kontrollisin täiskümnete liitmist ja lahutamist. Selleks kasutasin vastavat huvikujundit ja tulpülesannet õpikust. Pärast hindamist alustasime ülesannetega. Et eelmise päeva lugemistunnis oli juba juttu V. I. Leninist, kordasime veel: Mis kuu meil on? Kelle sünnipäev läheneb? Millisel kuupäeval on Lenini sünnipäev? Mitu päeva on veel Lenini sünnipäevani?

«Lenini sünnikuu on aprill. Nüüd aga annan ülesande selle kuu kohta. Kuulake!» Esitasin ülesande nr. 786 aritmeetika õpikust: «Aprillis oli 16 selget ilma, pilves ilmu oli 4, ülejäänud päevadel aga sadas vihma. Mitmel päeval sadas aprillis vihma?» Rääkisin edasi: «Kes oli Lenin? Te kõik teate, et Lenin oli meie riigi looja. Lenin armastas väga lapsi. Kui pandi maksma nõukogude kord, hakkas Lenin hoolitsema ka laste eest. Loodi lastekodud, pioneerilaagrid. Suviti puhkavad lapsed Lenini soovil pioneerilaagrites. Kuulake ülesannet ja lahendage see!» Esitasin ülesanded pioneeridest: «Ühest koolist saadeti pioneerilaagrisse 60 pioneeri, teisest 30 pioneeri võrra rohkem. Mitu pioneeri saadeti laagrisse teisest koolist? — Pioneerilaagritele osteti 90 rbl. eest jalgpall ja võrkpall. Jalgpall maksis 50 rubla. Kui palju maksis võrkpall?»

Vestlesime veel sellest, et pioneerid on tublid lapsed, nad on töökad ja kannavad auga leninlase nime. Otsisime õpikust ülesande, milles on juttu pioneeride töökusest. Kirjutasin tahvlile ülesande nr. 794, milles räägitakse pioneeridest, kes istutasid puid. Selle ülesande lahendasime ka kirjalikult. Tolles tunnis oli Lenini nimi õppejutu kaudu tihedalt seotud läbivõetud ülesannetega.

Eesti keele lugemise tunnis oli käsitlemisel «Volodja Uljanov». Õppida oli olnud luuletus Leninist. Samaks päevaks pidid õpilased läbi lugema Kononovi raamatu «Nääripuu Sokolnikis». Igale õpilasele, kes luges luuletust, esitasin ka lisaküsimusi klassivälisest lektüürist. Õpilased olid raamatu läbi lugenud ja oskasid anda vastuseid. Tegin kokkuvõtte: «Nagu te raamatust «Nääripuu Sokolnikis» lugesite, armastas Lenin väga lapsi. Täna aga loeme sellest, kuidas elas Lenin ise lapsena.» Vaatasime pilte Lenini perekonnast ja lapsepõlvest, lugesime katkendeid A. Uljanova raamatust «Iljitsi lapsepõlv ja kooliaastad». Lugesime lugemikupala ning vestlesime Lenini lapsepõlvest ja kooliaastaist. Kogu tund oli pühendatud Leninile.

Teises eesti keele tunnis töötasime läbi harjutuse 196, kus räägitakse õnnelikust elust meie riigis. Leidsime, et selle õnneliku elu rajajaks oli Lenin. Harjutused töötasime läbi ainult suuliselt. Kirjaliku tööna tegime õpetavat laadi etteütluse. Etteütluse tekst oli järgmine:

Lenin.

Lenin oli meie juht. Ta õppis koolis hästi. Lenin armastas lapsi. Õpime ka meie nii, nagu õppis Lenin.

Ka see eesti keele tund oli pühendatud peamiselt Leninile.

Joonistamise tunni teemaks oli «Piltide vaatlemine. Pajuurbade joonistamine». Vaadeldavateks piltideks valisin A. Savrassovi «Künnivaresed saabusid» ja A. Varlamovi «Lenin laste keskel».

Vaadeldes kevadist pilti künnivareste saabumisest ja vesteldes kevade kujutamisest kunstniku poolt, ei unustanud me seda sidumast ka käesoleva aastaajaga. Võrdlesime õues olevat kevadet pildil kujutatuga ja jõudsime otsusele, et kevad pildil oli veidi varasem kui aprilli lõpp. Toonitasin, et see kujutab aega enne Lenini sünnipäeva. Kui olime vestlusega jõudnud Leninini, asetasin tahvlile uue pildi ja õpilased tundsid sellel ära Lenini. Vaatlesime, kuidas kunstnik on edasi andnud meie juhi näoilmet. Pilt haaras lapsi väga.

Minnes vaatluselt üle joonistamisele natuuri järgi, vestlesime kevade tunnustest ja asusime joonistama üht neist, nimelt pajuurba.

Esitasin näiteid õppeainete omavahelisest seostamisest esimeses klassis. Nüüd natuke ka tööst teise klassiga.

II klassis oli novembri alguses üheks kodulooliseks teemaks «Pioneerid on meie tublimad». Selle teema käsitlemist vaatlen päeval, millal olid järgmised tunnid: eesti keelt kaks tundi, aritmeetika, vene keel ja joonistamine. Vene keelt oskasid lapsed sel ajal veel vähe, seepärast jäi vene keele tund ülalmainitud teemaga seostamata.

Eesti keele lugemise tunnis käsitlesime pala «Kadjaste küla pioneerid». Et lugemispala kõneleb pioneeridest ja nende tööst, oli tund seotud pioneeritöölase vestlusega. Tutvusime maleva, rühma ja salga mõistega, vestlesime pioneeridest kui abivalmis ja töökatest lastest. Selle tunniga püüdsin õpilastes huvi äratada tulevase pioneeritöö vastu.

Teises eesti keele tunnis oli teemaks «Pikk kaashäälik». Tunni algul kirjutasin tahvlile lause: «Tublid pioneerid ruttasid appi kolhoosipõllule.» Kirjutatud lausest leidsid õpilased esiteks kaashäälikud, siis pikad kaashäälikud. Töötasime läbi kodus õpitud harjutuse ja asusime süvendama teadmisi pikast kaashäälikust. Kirjutasin tahvlile üksikud sõnad: *kaelarätt, sammub, lippu, trummi, rivvi, õppida*. Neid sõnu kasutades koostasid õpilased õpetaja abiga jutukese, mille pealkirjaks oli «Pioneer». Jutukese kirjutasin lausete kaupa tahvlile.

Pioneer.

Enno kannab punast kaelarätti. Täna sammub ta koos teistega rivis. Rivi ees kannab Vello punast lippu. Harri lööb trummi. Ka Anne tahab minna rivvi. Ta püüab hästi õppida, siis saab temastki pioneer.

Sellest ühiselt koostatud jutukesest leidsime kõik pika kaashäälikuga sõnad, kriipsutasime need alla ja kirjutasime vihikusse.

Aritmeetika tunnis oli teemaks «Mahutusjagamise kordamine». Tundi alustasin tekstülesandega, millele eelnes selgitav vestlus: «Lugesime täna pioneeridest, nende töökusest ja abivalmidusest. Pioneerid püüavad oma abiga täiskasvanuile tasuda hoolitsust, mida nende ja kõikidele lastele meie maal osutatakse. Hoolitsus laste eest väljendub eriti suve- ja pioneerilaagrite korraldamises. Annan teile lahendamiseks ülesande pioneeridest. Kuulake!» Esitasin ülesande nr. 287, milles räägitakse pioneeride laagrisse saatmisest.

«Laagrielu on väga lõbus. Laagris mängitakse. Õhtuti süüdatakse lõke. Pioneerid läksid lõkke jaoks hagu korjama. Igaüks korjas kolm kimpu. Kokku saadi 18 kimpu. Mitu õpilast käis hagu korjamas? — Õhtul mängiti lõkke ümber. Mänguks jagunesid 50 pioneeri rühmadesse. Igas rühmas oli 10 pioneeri. Mitu rühma võttis mängust osa?»

Siis lasksin õpilastel endil koostada mõne taolise ülesande pioneeridest. Sellega said lapsed hästi hakkama. Tunni lõpus lahendasime veel ülesande: «Pioneerid läksid matkama. Matka sihtkohta oli 12 km. Pioneerid läbisid igas tunnis 4 km. Mitme tunni pärast jõudsid pioneerid sihtkohta?»

Lahendasime ülesandeid ka kirjalikult. Tunni lõpus tegime pioneeride tegevusest lühikese kokkuvõtte ja õpilased olid veendunud, et ka neist saavad kord kindlasti pioneerid.

Joonistamise tunnis oli teemaks «Kirve joonistamine natuuri järgi».

Tundi alustasime vestlusega, mida juhtisin järgmiselt: «Täna oleme palju kuulnud pioneeridest ja nende töökest. Eelmises tunnis te rääkisite, et tahate saada pioneerideks. Et pioneerid on alati abivalmis lapsed, siis peate teiegi neist eeskju võtma. Kes teist abistavad kodus oma vanemaid? Kuidas?» Vastuseid oli mitmesuguseid. Poisid vastasid enamikus, et nende abi seisneb puude tuppakandmises, saagimises, lõhkumises. Neist vastustest läksingi vestlusega edasi: «Milliseid tööriistu kasutatakse puude saagimisel? Lõhkumisel?» Näitasin kirvest: «See siin on ka üks teie tööriistu. Näete, kui terav see on. Sellega peate olema ettevaatlikud, muidu teete emale kasu asemel hoopis muret. Täna püüamegi joonistada kirve.» Andsin seletusi edasiseks tööks. Tund jätkus nüüd juba joonistamise tehnika õppimisena. Sissejuhatav vestlus aga ühendas selle teiste tundidega ühtseks tervikuks.

Jaanuarikuu lõpus oli ühe nädala kodulooliseks teemaks «Koduloomad». See teema andis avarad võimalused õppeainete seostamiseks, sest vestlus koduloomadest on lastele ikka südamelähedane. Vaadeldava päeva tunnid olid: 2 tundi eesti keelt, aritmeetika ja kehaline kasvatus.

Lugemise tunnis käsitlesime pala «Miks hobune alati sööb?». Enne nimetatud lugemispala oli juba tutvutud mitmete koduloomadega. Tunni alguses tegime kokkuvõtte koduloomade kasulikkusest. Lugemise eelmises tunnis õpitud pala «Kuidas koer enesele sõpra otsis». Uue pala juurde asusime vestlusega hobusest ja tema kasulikkusest. Vestlesime sellest, milliseid veokeid hobune veab (vanker, regi). Esitasin õpilastele mõistatuse:

Üks ütleb: «Suvi pikk.»

Teine ütleb: «Talv on pikk.»

Kolmas ütleb: «Üks mul kõik.»

Lugesime muinasjuttu hobusest ja härjast. Tunni lõpus kinnistasime läbivõetud osa küsimustega.

Teiseks eesti keele tunniks valmistasin kodus didaktilist materjali. Trükkisin iga õpilase jaoks paberilehtedele rahvasõnad koduloomadest. Iga rahvasõna oli trükitud erinevat värvi paberile. Võtsin iga õpilase jaoks ümbriku, lõikasin trükitud laused üksikuteks sõnadeks ja paigutasin ümbriku. Keeleõpetuse tunnis jagasin ümbrikud õpilastele. Lapsed puistasid nende sisu lauale ja hakkasid pärast vastavat juhendamist lauseid koostama. Niisugune töö meeldis lastele. Kontrollisime ühiselt laused ja kirjutasime need harjutuste vihikuisse.

Samas tunnis käsitlesime ka sõnade ainsust ja mitmust. Asetasin tahvlile mõnede koduloomade aplikatsioonid (koer, kass, lammas, kits). Kirjutasime piltide juurde loomade nimetused nii ainsuses kui ka mitmuses. Mitmuse kohta moodustasime lauseid. Kirjutasime laused tahvlile ja vihikutesse.

Aritmeetika tunnis oli teemaks «Jagamine seitsmega». Tunni alguses kordasime jaotamist seitsmekaup. Alustasin kordamist ülesandega: «Koostasime eelmises tunnis rahvasõna «Ära aja hobust piitsaga, vaid kaertega». Kolhoosi tallimees peab sellest nõudest kinni. Ta toob talli 36 kg kaeru. Ühele hobusele annab ta 4 kg kaeru päevas. Mitmele hobusele jätkub toodud kaertest?» Pärast õpilaste teadmiste kontrollimist tegime mõned lihtsad arvutused. «Härg võib elada 30 aastat, hobune 10 aasta võrra rohkem. Kui vanaks võib elada hobune?»; «Koer elab hobusest umbes 18 aastat vähem. Kui vanaks elab koer?»; «Kass elab koerast 6 aasta võrra vähem. Kui vanaks elab kass?»; «Kes koduloomadest elab kõige vanemaks?»

Sellised peastarvutamise ülesanded muutsid tunni elavaks, lapsed aga omandasid seejuures teadmisi koduloomade eluea pikkusest. Uue osa käsitlemisel andsin ülesande: «Hobusele antakse nädalas 28 kg kaeru. Mitu kg kaeru antakse hobusele päevas?» Järgnes harjutuste tegemine 7-ga jagamise õppimiseks. Tunni lõpus lahendasime kirjallikult õpikust ülesande nr. 574, kus on juttu hobusest. Selles aritmeetika tunnis püüdsin tekstülesanded anda koduloomadest.

Kehalise kasvatuse tundi lülitasin mängud «Koerakuut», «Kass ja hiir» ning matkimisharjutuse «Sõit hobusega». Need mängud sobisid kehalise kasvatuse seostamiseks päevateemaga.

Maikus oli üheks kodulooliseks teemaks «Loodus — meie sõber».

Eesti keele tunnis käsitlesime lugemispala Mitsurinist — «Kõige tähtsam» I ja II osa. Sissejuhatajuseks kontrollisin eelmises tunnis õpitud rahvalaulu. Pärast kontrollimist vestlesime inimeste töökusest ja nende rõõmust oma töösaavutuste üle. Juhtisin vestluse looduse ümberkujundamisele. Kõnelesime puude ja lillede istutamisest, parkide rajamisest. Esitasin õpilastele küsimuse: «Kus asuvad meie linnas ilusad pargid?» Lapsed jutustasid parkidest, kus nad oma vanematega on jalutamas käinud. Küsisin veel: «Mida ilusat te pargis nägite?» Lapsed nimetasid enamasti lilli, mõned ka puid ja põõsaid. Mitmed jutustasid järve ääres õitsevatest sirelitest, osa lapsi polnud neid aga näinudki. Rääkisin lastele: «Järve ääres on tõepoolest palju kauneid sireleid. Mõned teie hulgast on neid näinud, osa aga ei teagi, et nad seal õitsevad. Tean ka seda, miks paljud lapsed pole neid sireleid õitsemas näinud: sellepärast, et on veel inimesi, kes õitsevat põõsast nähes sellelt kohe suure kimbu oksid murravad ja need koju viivad. Kodus saavad nad üksi neid õisi vaadelda, meie aga näeme murtud oksid, purustatud põõsaid. Seda ei tohi olla! Usun, et teie hulgas pole küll ainustki õpilast, kes rüüstaks parkides ja väljakutel puid ning põõsaid.» Kõik õpilased nõustusid sellega, et loodust on tarvis kaitsta.

Asetasin tahvlile pildi Mitsurinist ja jutustasin, kuidas Ivan Vladimirovitš armastas loodust. Näitasin pilte Mitsurini aretatud puuviljadest ja lilledest. Õpilased veendusid, kui suur looduse ümberkujundaja oli Mitsurin. Järgnes pala lugemine. Tunni lõpus kirjutasime kirjateh-

nika vihikutesse: «Me ei või oodata armuande looduselt. Meie ülesanne on neid temalt võtta.» (V. I. Mitšurin.)

Aritmeetika tunni teemaks oli «Nelja tehte kordamine». See teema andis võimaluse kasutada tunnis looduskaitse- ja üldse looduse-alaseid tekstülesandeid. Nii arutasime ja lahendasime selles tunnis ülesanded 186, 189, 554, 562 ja 932. Kõigis neis on tegemist kas puude ja põõsaste istutamisega või puuviljade kaalu arvutamisega. Kasutades selgitavat vestlust muutsin aritmeetika tunnigi koduloolisele teemale vastavaks.

Tööõpetuse tunnis voolisime plastiliinist mitmesuguseid puuvilju. Enne töö juurde asumist meenusime Mitšurini tööd ja vestlesime mitšuurinlastest. Juhtisin õpilased töö juurde sõnadega: «Täna oleme ka meie noored mitšuurinlased, kuid meie kasutame oma puuviljasortide aretamiseks plastiliini.» Selle ettepanekuga nõustusid lapsed rõõmuga ja tunni lõpus oli iga õpilase laual taldrik «isuäratavate» puuviljade ja marjadega.

Õppeainete seostamist III klassis vaatleme teema «Oktoobripühad» kaudu.

Eesti keele tunni teemaks oli H. Suislepa luuletus «Meie oktoobri-laul». Sissejuhatavas osas lugesid õpilased pala «Punased kingad». Pärast koduse töö kontrollimist tegime lõppkokkuvõtte laste elust välismaal.

Üleminekuna uuele teemale vestlesime meie laste õnnelikust lapsepõlvest. Suunasin vestlust järgmiselt: «Ka meie laste elu pole alati olnud nii muretu ja rõõmurohke. Õnneliku lapsepõlve tõi meile nõukogude kord. Kes on nõukogude korra rajajaid Nõukogudemaal? Millal kehtestati nõukogude kord?» Kasutasin pilte Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist ja jutustasin, kuidas see toimus. Jutustuse käigus selgitasin raskemad mõisted luuletusest. Seejärel lugesin luuletuse ette. Et sisu oli lastele arusaadav, alustasime kohe ilmeka lugemise harjutamist ja luuletuse päheõppimist. Tunni kinnistav osa näitas, et lapsed mõistsid hästi, millise muudatuse tõi Oktoobrirevolutsioon meie ellu.

Keeleõpetuse tunni teemaks oli «Nimetava käände kordamine ja omastava käändega tutvumine». Tunni alguses kordasime nimetavat käänet. Selleks töötasime läbi harjutuse nr. 236, milles kõneldakse Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist ja kästakse leida mitmuses esinevad nimisõnad. Andsin uueks ülesandeks leida nimetavas käändes esinevad nimisõnad. Enne nimetava käände leidmist mõtestasime lahti harjutuse sisu. Et harjutuses esineb III klassi õpilastele palju raskeid mõisteid, tuli selle sisu arutleda põhjalikult. Alles pärast seda asusime harjutuse täitmisele.

Uue osa käsitlemist alustasime pildi vaatlemisega. Tõin klassi seinapildi, millel oli kujutatud rongkäiku. Vestlesime sellest, mida nägime pildil. Jõudsime selgusele, et see on Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäeval toimuv demonstratsioon. Esitasin küsimusi: «Mille tänaval on palju inimesi? Mille katusel lehvib lipp? Kelle käes on punane lipp? Kelle näod on rõõmsad?» Saadud vastused kirjutasime tahvlile ja nendest lähtusin uue osa selgitamisel: «Linna tänaval on palju inimesi. Maja katusel lehvib lipp. Isa käes on punane lipp. Laste näod on rõõmsad.»

Kui omastava käände mõiste oli selge, harjutasime selle käände

moodustamist ja leidmist lauseis. Harjutamiseks valitud laused ja sõnad sobisid teemaga. Ka lapsed koostasid lauseid samal teemal.

Vene keele tunnis käsitlesime pala «Праздник». Et see luuletus on pühendatud Oktoobrirevolutsiooni aastapäevale, siis vestlesime nimetatud teemal. Näitasin õpilastele kalendris punaseid kuupäevi novembrikuus ja küsisin: «Что будет скоро?» Õpilased vastasid: «Скоро будет большой праздник.» — «Вот здесь чёрное число, и здесь, и здесь. А какое число здесь?» küsisin edasi. Õpilased vastasid: «Это число красное.» — «Правильно. Если праздник, тогда в календаре красное число.» Esitasin uue küsimuse: «Кто украшает школу лозунгами, флагами и цветами?» — «Ребята украшают школу,» vastasid õpilased. «Что сегодня на площади?» — «На площади сегодня парад и демонстрация.» — «Кто идёт на площадь?» — «Ученики и ученицы идут на площадь.» — «Что несут дети?» — «Дети несут лозунги и флаги.» Vestluse ajal kandsin tahvlile uued sõnad. Vestlus oli õpilastele täiesti jõukohane, sest maipühadest olime õppinud juba II klassis.

Vestluse järel lugesime luuletust ja mõtestasime lahti selle sisu. Pärast mitmekordset lugemist vestlesime veel, vastates algul küsimustele, pärast aga juba proovisid paar paremat õpilast jutustada.

Aritmeetika tunnis oli teemaks «Jagamine ühekohalise arvuga». Selle tunni püüdsin päevateemaga seostada tekstülesannete ja seletavate vahemärkuste kaudu. Nii lahendasime tunnis kõige erinevama sisuga ülesandeid. Alustasin järgmiselt: «Eelnenud tundides rääkisime Oktoobrirevolutsiooni aastapäevast ja selle pühitsemisest. Aritmeetika tunnis aga õpime, milliseid muudatusi on meie ellu toonud revolutsioon.

Enne revolutsiooni elasid talupojad väga vaeselt. Nende majad olid rohkem onnid kui majad. Katused olid õlgedest, tihti mätaist. Nüüd on aga kõik muutunud. Ülesanne nr. 232 meie õpikus räägib tänapäeva külast. Kuulake: «Күлас он 180 мaja. Neist pooltel on plekk-katused, kolmandikul aga kivistused. Mitu maja on plekk- ja mitu kivistusega?» Ülesanne lahendatud, jätkasin: «Nii paljud talupojad kui ka töölisid olid kirjaoskamatud. Raamatuid trükiti vähe, sest ostjaid oli vähe. Nüüd on aga raamatud meie parimad sõbrad. Meil trükitakse neid väga palju. Kuulake ülesannet: «Üks tööliste brigaad köitis 5 päeva 600 raamatut. Teine brigaad köitis niisama palju raamatuid 4 päeva. Kumb brigaad köitis päevas rohkem raamatuid ja kui palju rohkem?» Kui seegi ülesanne oli lahendatud, töötasime veel läbi kaks tekstülesannet järgmise eelvestlusega: «Tsaariajal oli ka laste elu väga raske. Juba päris noorelt, nooremalt kui teie praegu olete, pidid nad minema karja või ükskõik millist tööd tegema, et saada süüa. Riides käisid nad väga halvasti. Eriti raske oli vaeslaste — orbude elu. Nüüd aga elavad vanemateta lapsed lastekodudes, nende eest hoolitsetakse hästi. Lastekodude lastele ostetakse kaunid riided, neil on mugav kodu. Kuulake ülesannet: «Lastekodule toodi alguses 27 m riiet. Sellest õmmeldi 9 kleiti. Hiljem toodi veel 120 m sama riiet. Ka sellest õmmeldi kleidid. Mitu kleiti õmmeldi lastekodu lastele kokku?» Pärast selle lahendamist esitasin teise ülesande: «4 paari kingi maksab 160 rubla. Lastekodule osteti kingi 800 rubla eest. Mitmele lapsele osteti kingad?» Meie koolis õpib palju Viiratsi Lastekodu kasvandikke, kes rääkisid, et ka Viiratsi Lastekodu laste eest hoolitsetakse hästi. Toodi näiteid küll toidu, küll riietuse kohta.

Kehalise kasvatuse tunni teemaks oli «Rivielementide kordamine, marssimine laulu saatel». Seostasin selle tunni eelnevatega jällegi sissejuhatava vestluse kaudu, kus oli juttu rongkäigust ja marssimisest rivis. Õpilased leidsid, et ka neil on tarvis harjutada korralikku rivi. Seda me siis tunnis tegimegi.

Peatugem veel III klassi teemal «Talv on saabunud», mis oli plaanis detsembrikuu eelviimasel nädalal.

Eesti keelt oli sel päeval 2 tundi, mis olid ette nähtud kirjandi koostamiseks pildi järgi. Valisin lõbusa pildi «Äpardunud koerasõit». Enne kirjandi juurde asumist vestlesime lühidalt talvelõbudest. Kui asetasin tahvlile pildi, tekkis igas väikeses peas juba oma plaan jutukese koostamiseks. Tegime ühiselt kava, siis ortograafilise analüüsi ja asusimegi kirjutama. Et kirjandi kirjutamiseks kulub vaid poolteist klassitundi, õppisime teises eesti keele tunnis veel R. Parve luuletust «Suusasõit».

Vene keele tunnis käsitlesime luuletust «Дед Мороз». Tunni alguses jutustasid õpilased pala «Помогли», § 27. Pärast seda alustasin vestlust: «Когда идёт снег?» — «Снег идёт зимой.» — «Что зимой на пруду и на реке?» — «На пруду и на реке лёд.» — «Что делают дети на реке?» — «Дети катаются на коньках.» — «Что делают дети ещё зимой?» — «Они катаются с горы на лыжах и на санках.» Uue osa käsitlemist alustasin järgmiselt: «Зимой на дворе холодно. Как дети одеваются зимой?» — «Дети одеваются тепло.» — «Что они надевают?» Lapsed loetlesid, mida nad selga panevad. Edasi järgnes vestlus, uute sõnade seletamine ja luuletuse lugemine.

Tunni lõpus teeme harjutuse, milles tõlgime vene keelde kolm lauset: Talvel on lõbus. Lapsed uisutavad jõel. Mäelt sõidavad nad alla kelkude ja suuskadega.

Aritmeetika tunnis oli teemaks «Mitmekohaliste arvude numeratsioon». Tunni alguses kordasime arvude kirjutamist. Lisaks numeratsioonile esitasin ülesandeid suusatamisest (nr. 326) ja jahimeestest (nr. 342). Peastarvutamise harjutamiseks kasutasin ülesandeid: «Täna kirjutasime kirjandi talvistest rõõmudest. Me juba vestlesime sellest, mis ühele või teisele teie hulgast talvel kõige rohkem meeldib. Enamik teist armastab kas suusatada või uisutada. Ka aritmeetika ülesanded räägivad talvest, suusatamisest, uisutamisest. Kuulake: «Kaks pioneeri-rühma otsustasid hakata ehitama liuvälja. Liuvälja ehtasid nad kooli-õue. Kokku veeti õuest ära 57 kelgutäit lund. Üks rühm vedas tunnis 9 kelgutäit lund, teine kümme. Mitu tundi kulub pioneeridel väljakult lume vedamiseks?»» Uueks ülesandeks andsin järgmise: «Et kõikidel õpilastel polnud uiske, ostis kool 12 paari lastesaapaid ja niisama palju uiske, kokku 480 rubla eest. Kui palju maksab uisupaar, kui saapapaar maksab 30 rubla?»

Pärast nende ülesannete lahendamist asusime suurte arvude lugemisele õpikust ja nende kirjutamisele dikteerimise järgi.

Tööõpetuse tunni teemaks oli «Vatist lumememm». Sissejuhatavas vestluses tegime kokkuvõtte, millised talvelõbud ühele või teisele meeldivad ja miks. Paljud nimetasid ka lumemme tegemist. Viisin vestluse sellele teemale. Ütlesin, et täna teemegi lumemme, kuid mitte lumest, vaid vatist ja papist. Näitasin valmis tööd, juhendasin õpilasi ja nad asusid tööle. Tunni lõpus valmistasid õpilased oma lumememmedele värvilised torukübarad, panid nõõbid ette ja luuad kaenlasse. Nad leidsid, et ka selline lumemme valmistamine on lõbus.

Võiks veel rääkida koduloolistest teemadest, nagu «Minu ema», «Tervis — meie kallim vara» jmt., kuid see ei lisaks öeldule enam midagi uut. Ka nende teemade puhul on seostamise põhimõte sama.

Senised töökogemused on näidanud, et õppeainete seostamine on suure väärtusega õpilaste teadmiste kinnistamisel ja süvendamisel, samuti kasvatustöös. Seostamine aitab õpetajal otsida uusi teid ja võtteid ülesannete elulisemaks muutmiseks ning tunni elustamiseks.

Käesoleval õppeaastal (seoses uute programmide ja vananenud õpikute kasutamisega) on õpetaja sunnitud koostama peaaegu igaks tunniks ülesandeid ja harjutusi. Nende ülesannete ja harjutuste koostamisel on õpetajal väga suureks abiks õppeainete seostamine, nende koondamine ühe teema ümber. Muidugi ei saa õppeaineid seostada alati ja ilmtingimata, kuid õpetajate püüdeks peaks olema seda võimaluse piires siiski teha.

Laste tutvustamisest loodusega Hellenurme Lastekodus.

L. METS,

Hellenurme Lastekodu kasvataja.

Rea aastate vältel on loodus kujunenud üheks paeluvamaks vaatlusobjektiks meie lastekodus. Kuigi meie üle sajaliikmeline mudilaspere on huvidelt ja arenguvõimeilt väga mitmepalgeline, on lastekodu ümb-ruse kaunis loodus ometi igaühele suutnud pakkuda teda huvitavat vaatlusmaterjali. Jälgides meie mudilasi looduses, võime neis ära tunda tulevasi botaanikuid, zoolooge, ornitolooge jne. Huvitavad on need vaatlused nii mudilastele enestele kui ka neid jälgivatele kasvatajatele.

Mäletan hästi aega, kui jalutuskäigu muljetest lastega vesteldes sain vaid kuivi ja üksluiseid vastuseid: «Puud kasvasid metsas. Tee oli porine. Nägime järve ja maju. Onud sõitsid hobusega.» Jne.

Ka siis oli loodus võrratult ilus, täis elu ja liikumist, kuid lapsed ei tundnud huvi selle vastu. Neid huvitasid näiteks mahaloobitud värvilised suitsukarbid, tikutoosid ja teised sellised esemed, mida kodu lähemas ümbruses ei leidunud. Lapsed ei osanud veel looduse ilu näha.

Põhjaliku pöörde asjasse tõi jalutuskäik, kus iga kasvandik sai kindla ülesande — tuua kaasa mõni huvitav mulje või leid. Jalutuskäigu tegime tookord kaunile Lustimäele. Tee kulges läbi heinamaade, mis olid õitest kirjud. Rõõmsalt kilgates jooksid lapsed õie juurest õie juurde, vaadeldes ja imetledes neid. Jõudsime esimeste puudeni Lustimäe jalamil, kui väike Irene hüüdis: «Kasvataja, ma leidsin midagi! Mis see on?» Kõik tormasid õhinal Irene juurde, kes seisis suure sammaldunud haava juures, mille küljes rippus kobar haralist puusamblikku. Kiitsin Irenet ta leiu eest, sest see oli meie laste jaoks uudne, ja soovitasin teistelgi Irenest eeskujul võtta. Teatasin lastele, et see on puusamblik, et samblikke on veel mitmesuguseid ja neid leidub ümbruses palju. Nüüd tormas kogu rühm õhinal samblike otsingule. Varsti leidiski Volodja papli tüvel kollase sambliku, Valja aga pehme, viltja ja tumerohe-lise sambla. Tiiu avastas mitmes värvivarjundis samblaid suurel hallil kivil. Tiiu leiu puhul laulsin lastele laulu «Kivikasukas». Too lauluke kivisamblast tõstis veelgi laste meeleolu ja mitut värvi kivisambal muutus laste lemmiksamblaks. Tagasiteel leiti samblikke ja samblaid veel maapinnalt, isegi kraavidest ja loikudest.

Samblikke ja samblaid kogudes leidsid lapsed sealt mitmesuguseid kiiresti sibavaid põrnikaid, ämblikke ja ka liikumatuid pruune putukanukke. Iga uue leiu puhul kõlas hallide tüvede vahel võidutsev avastushüüd: «Loom, loom, loom!» Lapsed olid haaratud kõigest nähtust ja neid valdas avastamiskirg, millele oli tee avanud väikese Irene leid. Tagasi-

teel ja koduski räägiti ainult samblaist, samblikest ja loomadest, kes neis elavad. Seekord ei märganud keegi enam maas vedelevat suitsukarpi.

Et tekkinud huvi looduse vastu säilitada ja suurendada, aetasime kogutud samblikud ja samblad ajalehepaberile kuivama ja kleepisime need hiljem meeldiva paberiga ületõmmatud papptahvlile. Siin võis igaüks oma leidu vaadelda, selle leidmislugu meenutada ja sellest teistelegi jutustada.

Et tunnustust osutada tähelepanelikumatele vaatlejatele ja niihästi neid kui ka kogu rühma aktiveerida, hakkasin tähelepanekuid üles märkima laste jutustustena, mida nad ise illustreerisid omajoonistatud piltidega. See virgutas lapsi veel hoolikamale vaatlemisele, sest ei saa ju rääkida asjust, mida tunned puudulikult — oled paratamatult sunnitud veel kord teraselt ja mitmekülgsemalt vaatlema. Selline jutukeste koostamine isiklike muljete põhjal oli ka heaks kõnearendamise kooliks, nende illustreerimine aga arendas ühtlasi laste joonistamisoskust.

Mäletan selgesti jalutuskäiku nõmmemaastikule. Nõmm lõhnas vaigu, nõmmeliivatee ja kuumenenud samblike järele. Huviga vaatlesid lapsed sipelgaid, keda nad olid leidnud hulgana liikumas samblikus ja nõmmerohus.

«Kuhu sipelgad lähevad nii kiiresti ja miks nad kannavad okkaid?» küsisid Tiiu ja Irene, kes olid kummardunud sipelgate askeldust vaatama. Ma ei vastanud. Kutsusin ka teised lapsed kohale ja teatasin: «Tiul ja Irenel on küsimus meile kõigile: Kuhu ruttavad sipelgad nii kiiresti ja miks nad kannavad okkaid? Kes suudab sellele küsimusele vastuse leida?» Lapsed jäid nõutult seisma ja vaatasid minu otsa. «Vastuse leiab igaüks ise. Minge sipelgatele järele, vaadake, kuhu nad lähevad, siis leiategi vastuse,» ütlesin ja juhendasin neid sipelgate jälgimiseks. Asuti jälgima. «Neid on palju ja kõik nad lähevad ühele poole,» kostis hüüdeid. Jälgijad suundusid üle tee piskese kuusetuka poole ja kadusid põõsaste taha. «Oi! Oi! Näete mis! Mis see on?» hakkas kostma hüüdeid esimestelt jälgijatelt. Kõik ruttasid õhinal kohale ja kummardusid üllatunult metsakuklase suure pesa kohale, kus sagisid sajad pruunid sipelgad. «Mis see on?» küsiti minult uuesti. «Kas keegi suudab mõistatada, mis see võiks olla?» küsisin. «See on vist sipelgate kodu,» arvas Vello, «sest kõik sipelgad tulevad siiapoolle!» — «Õige! See on sipelgapesa. Sellises pesas elavad sipelgad. Aga millest on see pesa tehtud?» Vaadeldi veel kord teraselt pesa ja siis kostis kogu rühma vastus: «Pesa on tehtud okastest.» — «Nüüd aga teine küsimus, mis teile esitati: miks sipelgad kannavad okkaid?» — «Et ehitada endale pesa,» vastati. «Tublid olite, ise leidsite vastuse kahele küsimusele. Kui olete ka edaspidi hästi tähelepanelikud, oskate teisigi asju seletada, mida looduses näete.»

Nüüd jutustasin lastele sipelgate elust, nende toitumisest. Kaua seisime sipelgapesa juures ja vaatlesime, kuidas nad tassisid valgeid nukke edasi-tagasi, kuidas vedasid pessa valget röövikut ja ta samas natukese aja jooksul ühiselt ära söid. Nähes laste suurt huvi sipelgate elu vastu, jutustasin neile, et sipelgaid on võimalik ka loodusnurka kaasa viia. Sellest oldi vaimustatud. Nii siis läksimegi koju, kaasas kaanega suletav plekkpurk koos sipelgatega ja okastega sipelgapesast. Kodus valmistasime suurest klaaskausist ja klaaspurgist formikaariumi ja aetasime selle loodusnurka aknale. Omavalmistatud formikaariumist ammutasime

esimesed huvitavad tähelepanekud sipelgate eluviiside ja omapära kohta. Tee sipelgapesast okka- ja toidubarudeni ehitasime siledast lehtpuupulgast, mille tulemuseks oli see, et sipelgad korrastasid küll pesaruumi ja paigutasid okkad nõuetele vastavalt, kuid uusi okkaid pesa kandma ei hakanud. Ühiselt juurdlesime küsimuse kallal, miks nii töökas ja aktiivne putukate pere püsib tööta.

«Vahetame lehtpuupulga okaspuupulga vastu,» tegin ettepaneku ja saatsin ühe lapse õuest kuusekepikest tooma. Kui olime asendanud lehtpuukepi krobeline, koorimata ja vaigulõhnalise kuusekepiga, hakkasid sipelgad sedamaid tööle.

Mõne aja pärast muutusid sipelgad uuesti loiuks ja piirdusid vaid liikumisega pesa ümbruses. Kuskil pidi veel peituma viga.

Uuesti võtsime asja ühisele arutlusele. Suunasin lapsi leidma erinevusi loodusliku pesa ja loodusnurga pesa vahel.

«Siin puuduvad nukud,» leidis lõpuks Lembit. «Õigus! Siin puuduvad nukud ja sipelgaema.»

Juba järgmisel päeval tõime looduslikust sipelgapesast nukke, mille järel töö elustus uuesti.

Lühikese aja möödudes märkasime jälle loidust sipelgate liikumises ja pidime paratamatult asuma sipelgaema otsimisele. Meil õnnestuski leida sipelgaema, kes on töölistest suurem ja kelle tagakeha on läikiv ning teistsuguse värvusega.

Nüüd muutus töö sipelgapesas hoogsaks ja lapsed jälgisid iga päev suure huviga vilkaid putukaid, toites neid suhkrusiirupi, mee, putukate ja lihakaapega.

Jalutuskäikudel metsas vaatlesime alati sipelgapesi ja märkasime tihti sipelgate haardes mõnd röövikut, keda nad viisid endale toiduks.

«Sipelgad korjavad metsakahjureid ja hävitavad neid. Sipelgaid peab armastama, neile ei tohi haiget teha,» jõudsime lõpuks oma kogemuste põhjal ühisele otsusele.

Meie jalutuskäigud muutusid nüüd otse avastuste jahiks. Püüti üksteise võidu leida midagi uut. Avastasime mürkleid ja kevadkogritsaid ja tõime neid koju. Servadega varustatud lauakesele kujundasime vastavast taimestikust ja pisipuukestest, mis on omased sellele metsatüübile, nõmmemaastiku ja istutasime sinna seemned. Nende kojutoomisega tahtsid lapsed näidata ka väiksemaile kasvandikele, kes ei jõua veel nii kaugele minna, mida kõike leidub metsas.

Hoolika kastmise juures säilis lauakesele istutatud mets kaua ja sinna paigutati oma aja äraelanud mürklite ja kogritsate asemele järjest uusi leide.

Loikudest leiti konnakudu ja puruvanakesi — needki toodi koju ja asetati kahte akvaariumi. Ühte istutasime vesikatku ning kardheina, teise akvaariumi varustasime ainult pestud liivaga. Üllatunult nägid lapsed, et sültjas mass hakkas mõne päeva möödudes lagunema, ilusad mustad punktid selles massis venisid pikemaks ja hakkasid lõpuks vingerdades liikuma. Lõpuks arenesid neist ümmargused loomakesed pika liikuva sabaga.

Purgis aga, kus puudusid taimed, lakkas elu varsti.

«Miks?» küsisid lapsed. Juhtisin laste tähelepanu hapnikumullikesetele, mida eritasid vesikatku lehed päikese käes. Seletasin, et see on õhk, mida loomad vajavad hingamiseks ja mida saadavad vette rohelis-

sed taimed. Kui õhku poleks, sureksid kõik loomad ja inimesed. Ilma roheliste taimedeta poleks meil aga hingamiseks õhku.

«Peab armastama rohelisi taimi. Neid ei tohi hävitada,» tegid lapsed järelduse ja vaatasid kurval ilmel surnud loomakesi. Ellujäänud konnakulleseid jälgisime seni, kuni neist kujunesid päris konnad.

Toitumiseks aetasime neile vajadust mööda purki järjest uut tiigivett, milles ujus rohkesti vesikirpe ja teisi pisiloomi. Hiljem, kui konnakesed olid juba suuremad, lisasime nende menüüle ka sääsevastseid. Väljakujunenud konnad lasksime vabadusse.

Sügisel, kui ilmad läksid külmaks, siirdusime uuesti metsa tiigi äärde, kust olime toonud konnakudu. Tiigi suunas hüppas kiiresti hulgaliselt konni. Jõudnud tiigi äärde, hüppasid nad vette, ujusid järjest sügavamale ja kadusid põhjamudasse.

«Silksti, solksti, sulpsti! Silksti, solksti, sulpsti!» naersid lapsed vette hüppavaid konni jälgides.

«Kuhu nad jäävad? Miks nad põhja lähevad?» küsisid lapsed. Jõudsimel selgusele, et ilmad on muutunud külmaks, konnad lähevad põhjamudasse talveund magama.

«Näete, meie konnad ka!» hüüdsid lapsed, kui silmasid teiste hulgas pisikesi konni. Jutustasin lastele, kuidas ja miks loomad magavad talveund.

Akvaariumi töömehe ka puruvasid väga mitmesuguste kodadega. Varsti märkasid lapsed, et erinevad liigid teistele liikidele kallale tungisid, neid kodadest välja kiskusid ja ära söid. Ka söid puruvasid konnakudu ja nad tuli paigutada eri akvaariumi.

Huvitav oli jälgida, kuidas kodadeta puruvasid endale liivateradest uued kojad ehtasid.

Kord, kui tiigi kaldal puruvasid jälgisime, kostis mitmehäälne hüüd: «Oi, ussid! Ussid! Ussid!» Tiigi kaldal peatunud lasterühm kumardus vee kohale.

«Need pole ussid, need on konnakullesed! Jah, päris pisikesed konnakullesed! Neil on sabad ka!» hüüdsid teised. Tekkis vaidlus.

«Küsimine kasvatajalt!» tehti kellegi poolt ettepanek.

Nägime vees ujumas hulgana sääsevastseid ja -nukke. Kõikide silmad vaatasid ootavalt-küsivalt minule. Ma ei vastanud kohe.

«Kasvataja, kas teie tunnete neid loomi vees?» küsis keegi lastest.

«Tunnen,» ütlesin, «kuid teie? Kas ei huvita teid jälle ise selgusele jõuda, kes need on?» küsisin lastelt vastuse asemel.

«Huvitab küll,» vastati, kuid nii mõnegi nägu reetis pettumust, et ei saanud kerget ja kohest vastust esitatud küsimusele.

«Et saada ise teada, kes need on, selleks viime loomakesed koos tiigiveega loodusnurka ja paigutame akvaariumi, kus neid iga päev hoolikalt jälgime. Võib olla, et loomakesi hoolikalt jälgides jõuab keegi selgusele, kes need on.»

«Ja rohelisi taimi paneme ka akvaariumi, muidu loomakesed pole õhku,» tegi ettepaneku Andres. Seepeale ütlesin: «Kui tublid te juba olete! Hästi olete tähele pannud ja meeles pidanud, mida vajavad veeloomad. Ei niisuguste tublide hooldajate käes enam ükski veeloom sure.»

Alustasime uute akvaariumiloomakeste terast jälgimist. Kahe päeva jooksul jäi kõik muutumatuks. Kolmanda päeva hommikul reetsid ärevad hüüded, et miski akvaariumis on muutunud.

«Osa on surnud! Osa on surnud! Nad ei liigutagi! Ei, need on teised loomad. Kuidas said sääsed purki?» kostis hüüdeid läbisegi.

Hääletult lähenesin lastele ja jälgisin nende arutelu. Lõpuks märgati mind. «Sääsed on tulnud meie purki ja osa loomi surnuks hammustanud,» leidsid enda arvates õige lahenduse Irene ja Tiiu.

«Jah, sääsed on meie loomad surnuks hammustanud,» kordasid nüüd ka teised.

«Aga kuidas said sääsed purki, marli on ju peal?» küsisin.

Lapsed: «Pugesid läbi.»

Mina: «Kas mahuvad läbi?»

Lapsed, vaadanud tihedat marlit, ütlesid: «Ei mahul!»

Mina: «Vaadake, palun, lähemalt neid loomakesi, kes ei liigu. Mida te näete?»

Lapsed: «Polegi loomad, on ainult loomade nahad!»

«Kuhu jäi loom naha seest?» küsisin. Sellele ei suudetud siiski kohe vastata.

«Sääsk sõi ära,» arvati siis.

Mina: «Valesti arvasite. Loom ise ronis kesta seest välja.»

Lapsed: «Aga kuhu ta siis läks, see loom?»

Mina: «Vaadake siia!» osutasin parajasti käes oleva rohukõrreke-sega marli küljes rippuvale sääsele. Seda lapsed siiski polnud oodanud. See oli suur üllatus. Kui esimesest üllatusest toibuti, kõlasid valjud, võidutsevad hüüded: «Sääsk tuli kesta seest välja! Sääsk tuli kesta seest välja! Jah, päriselt kohe. Me ise nägime!» Paljud ruttasid seda õhinal teatama teiste rühmade lastele, kes parajasti loodusnurka saabusid.

Mina: «Nüüd vaatame, kas meie kasvatatud sääsed ka niisama hästi lennata ja sumiseda oskavad kui õues elavad sääsed.» Võtsin purgi, aetasin selle tühja insektaariumi ja kõrvaldasin marli. «Tinn-tinn-tinn,» sumisesid sääsed ja lendasid purgist välja. Osa neist lendas insektaariumi aknale väljapääsu otsima, osa kinnitus insektaariumi lakke. Võtsin kõrvalolevast terraariumist konna ja paigutasin ta sääskede juurde insektaariumi. Konn hüples insektaariumis rahutult ringi ja peletas kõik sääsed lendu. Lõpuks konn rahunes ja peatus. Ta märkas lendlevaid sääski, sirutas keele välja ja tegi kerge hüppe. Sääsk kleepus konna keele külge ja kadus järgmisel momendil konna kõhtu. Huviga jälgisid lapsed, kuidas konn ükshaaval kõik sääsed kinni püüdis.

Nii tõime loodusnurka kõike, mida leidsime: sisalikke, konni, vesilikke.

Kord tõin õhuavadega varustatud ja lukustatud klaaspurgis kaasa rästiku, et lastel oleks võimalik teda tundma õppida ja looduses kohates ära tunda. Aetasin rästiku puuriga aknalauale. Kui kepiga puurile koputasin, susises rästik ähvardavalt, sealjuures paljastusid ta teravad mürgihambad. Loogeldes roomas ta puuri paigutatud väikese kännu varju. Jutustasin lastele, et rästiku teravates mürgihammastes on mürk. Kui rästik kedagi hammustab, satub mürk haava ja loom, keda rästik hammustab, sureb. Mürgi abil tapetud loomakese neelab rästik tervelt alla. Kui ta kord kõhu täis on söönud, võib ta hulk päevi söömata olla. Rästik tarvitab toiduks hiiri, konni, pisikesi linnupoegi jne. Inimese eest

rästik põgeneb. Kui aga inimene talle kogemata peale astub või teda puudutab, hammustab rästik ka inimest. Rästikut ei saanud tema ohtlikkuse tõttu loodusnurka elama jätta.

Kaladest on meie loodusnurgas elanud särjed, kogred, lepamaimud, ahvenad, havid ja luts.

Ahvenaid ja havisid lapsed ei armastanud, sest nad nägid, kuidas need sõid mitu ilusat lepamaimu, kes olid röövkalade kiskjavaistu demonstreerimiseks paigutatud ahvena ja haviga samasse akvaariumi. Lõpuks jäid järele vaid ahven ja havi. Huviga jälgisid lapsed, kuidas ahven kaitseks havi rünnakute vastu ajas oma turjal püsti teravad ogad. Havi neelas ahvena lõpuks siiski.

Lindudest on meie loodusnurgas pikemat aega elanud varesed, öökullid, kanakull, harakas ja tuvid. Praegu on meil kaks tuvi. Üks tuvidest on udusulis pojana laste poolt leitud ja loodusnurgas üles kasvatatud. Algul ei osanud ta süüagi, ainult värises ja piuksus. Lapsed soojendasid teda vati sees ja toitsid keedetud munaga. Nüüd on ta suur ja laste lahutamatuks kaaslaseks jalutuskäikudel. Kui rühmad siirduvad jalutama, lendab ta mõne rühmaga kaasa, istudes aeg-ajalt mõne lapse pealaele või õlale puhkama. Kui tuvi tüdineb õues viibimisest, lendab ta läbi mitme ruumi tagasi loodusnurka ja ripub oma puuri uksele, oodates sisselaskmist.

Ambulatoorsel ja kliinilisel ravil on meie loodusnurgas viibinud, eriti kevadel ja suvel, paljud linnud ja pesast väljakukkunud linnupojad. Laste kaasabil olen ravinud nende haavu, neid toitnud ja nii mõnegi tervena uuesti vabadusse lasknud.

Kord toodi meile niidumasina poolt vigastatud siil, sügava haavaga seljas. Puhastasime haava ja õmblesime kinni. Siil paranes ja jäi meie loodusnurka elama.

Lindude vaatlusi korraldame niihästi kodupargis kui ka metsas. Et lindudele käratult läheneda ja neid mitte hirmutada sammude müdina või hüüetega, õpetasin lastele luuramisvõtteid koos vastavate linnuhääli meenutavate vilesignaalidega (käo häälitus — kokkukutse, tihase tsi-tsi, — liikuda ligi maad hoidudes jne.). Kuigi lapsed liikusid ettevaatlikult ja käratult, märkasime sageli, et kui olime soovitud kohta jõudnud, laulis meie vaatlusobjektiks valitud lind juba mitme puu võrra eemal. Et seda vältida ja lindudele lähemale pääseda, ehitasime endile metsa kuuseokstest luureonnid. Kui linnud olid mõne päeva jooksul onnidega harjunud, võisime, kui olime tükk aega vaikselt onnides istunud, üsna lähedalt jälgida kuuse-käbilindu naaberkuuse otsas einestamas, sinitihaseid üsna madalale laskumas ja onni lähedal kuuse otsas putukaid otsimas. Kevadel nägid lapsed, kuidas elavnes kogu linnuriik. Talvitavad linnud hakkasid elavalt häälitsema. Saabusid rändlinnud, algas uute pesade ehitamine ja vanade taastamine. Jälgisime vareste pesaehitamist põllulähedaste kuuskede otsa, leidsime metsparadi pesa kaldavõsast ja külastasime toonekurgi nende kodus socserval.

Juhtisin laste tähelepanu sellele, et linnud ja loomad armastavad pesitseda kohtades, kus neil on küllaldaselt toitu ja ühtlasi kaitset. Vares näiteks ei tee kunagi pesa sügavasse metsa, vaid ikka põldude lähedale, et siis, kui pole enam toiduks saadaval linnumune ja -poegi, võiks hõlpsasti toituda põlluviljast. Toonekured aga armastavad pesitseda soode ja niiskete alade läheduses, kus elutseb palju konni ja usse,

mis on toonekurgede peatoiduks. Konnad omakorda elavad niisketel aladel seepärast, et leiavad sealt toiduks sääski, nälkjaid ja muid putukaid. Uhtlasi kaitseb niiskus konna nahka kuivamise eest. Nii püüdsin anda lastele algteadmisi sellest, et iga looma- või linnuliigi elu on lahutamatult seotud teda ümbritseva keskkonna tingimustega, toitumis- ja kaitsevajadusega. Õppides tundma iga elusolendit tema keskkonnas, suudame paremini mõista ka iga loomaliigi iseärasusi, käitumist ja kohanemist vastavas ümbruses. Sellised loodusvaatlused aga harjutavad lapsi mõtlema, üldistama, iseseisvalt järeldusi tegema.

Aastate eest tehti mulle kord märkus, et selline eelkooliealiste tutvustamine loodusega olevat ülepakkumine, olevat koolilik. See lõi mind algul tublisti rööpast välja. Mu vastused laste küsimustele muutusid senisega võrreldes napolisõnalisteks, kuivadeks, pealiskaudseteks. Neist oli kadunud igasugune elevus ja hoog. Lapsed aga ei rahuldunud pealiskaudsete ja napolisõnaliste vastustega. Neile ei piisanud sellest, kui nimetasin neile vaid tähelepanu köitnud nähtuse või elusorganismi nime, nad tahtsid tingimata ka teada, miks selline nähtus esineb, mida üks või teine loom või putukas sööb ja miks ta just selliselt liigub või käitub. Kui ma aga teadmiste ülepakkumise kartusel püüdsin neile küsimustele mitte vastata, vaatasid nad mulle otsa arusaamatuses ja küsivalt. «Kasvataja, kas teie ei tea seda?» küsisid nad. «Kui teil aega on, palun lugege raamatust, siis teinekord jutustage meile!»

Meie lapsed hindavad väga raamatuid. Nad on veendunud, et raamatute kaudu leitakse lahendus ka kõige raskematele küsimustele. Ja selles on neil õigus. Meie järgmisel kohtumisel oli laste esimeseks küsimuseks: «Kasvataja, kas teil oli juba aega lugeda raamatut selle kohta, mida eelmisel korral nägime? Kas te täna saate meile sellest jutustada?» — «Olete väikesed, teie ei saa sellest veel hästi aru. Kui kooli lähete ja veel pisut kasvate, küll siis koolis õpite seda,» püüdsin uuesti kõrvale põigelda. «Meie pole väikesed. Palun jutustage meile, siis näete kohe, kas saame aru või ei.» Sealjuures vaatasid paljud silmapaariid täis huvi ja ootust mulle otsa.

Sain aru, et lapsi ei rahulda kohaltammumine, igavesti vana kordamine. Nad ei saa leppida ainult sellega, mida juba teavad, neil on otse vältimatu seesmine tarve tungida edasi, koguda uusi teadmisi. Nii hakkas mu töö kulgema jälle endist rada. Ma ei tahagi siin enam midagi muuta ja kui tahaksingi, siis poleks ma selleks suuteline. Laste vaimustus ja hoog lihtsalt murrab igasuguse vastupanu. Mida teie teeksite näiteks sellise entusiastiga, nagu on seda meie Rein. Rein oli tol korral alles keskmises rühmas. Meil oli parajasti lahtine tegevus nooremas rühmas. Teised rühmad viibisid kõik õues. Majas valitses täielik vaikus, sest niihästi lapsed kui ka täiskasvanud teadsid, et lahtiste ürituste puhul on igasugune segamine rangelt keelatud. Järsku keset kõige suuremat vaikust kuuldus kõrvaloleva magamistoa ukse avamist. Kostis ärev sosin ja sammude müdin, mida hoolega summutada püüti. Sammud peatusid noorema rühma mängutoa ukse taga. Tasa avanes uks ja kellegi silmad piilusid tuppa. Järsku laienes uksepragu veelgi ja me nägime — uksele seisis ärevusest värisev Rein. Andsime talle kõik käeviibetega märku, et ta ruttu tagasi läheks, kuid ta ei paistnud meie märguandeid üldse tähele panevat. Ta silmad otsisid kedagi vastasseinas istujate ridadest. Nüüd näis ta selle leidnud olevat ja hakkas otsustaval sammul astuma toolide poole, kus istusime. «Rein, ei tohi tulla! Rein,

mine tagasi!» hüüdsime, kuid Rein ei kuulnud seda. Ta ei kuulnud ega näinud midagi, vaid sammus piki tooliderida minuni. Seal avas ta rõõmsas elevuses mõlemad pihud ja sosistas hääle värisedes suurest erutusest: «Kasvataja, kes need on? Nad on nii ilusad, rohelised ja kuldsed. Vaadake ometi, kui ilusad, justkui päike paistaks neile peale.» Reinu pihus ronis mitu punakaskuldselt läikivat lepamardikat. «Need on lepamardikad,» sosistasin Reinule. «Ah-ah! Lepamardikad!» rahuldus Rein vastusega ja pöördus minekule. «Need on lepamardikad,» kuulsin Reinu vaikse häälega teatavat teda ootavatele kaaslastele. «Need on lepamardikad! Need on lepamardikad!» kostis minut hiljem vali ja paljuhäälnu hüüd. Selle järel suundus kiire jooksumüdin jõe äärde, mille kaldal kasvavad lepad.

Kui hiljem õue tulin, peatas mind Reinu vali hüüd: «Kasvataja, oodake, palun, ärge minge ära! Unustasin enne küsida, mida lepamardikad söövad.» — «Nad söövad lepalehti.» — «On nad siis kahjulikud?» — «Jah, leppadele teevad nad kahju küll. Nad söövad ära lepalehed, takistades leppade kasvu.» — «Neid peab siis leppadelt ära korjama ja lindudele söötma,» otsustas Rein. «Vaatan kohe järele, kuidas neid kõige kergem on püüda. Aga enne ütlege, palun, kas minust saab looduseuurija?» — «Päris kindlasti saab, kui edaspidigi nii tähelepanelikult loodust jälgid,» vastasin. Üleni särades pöördus Rein minekule.

Nüüd on Rein juba vanemas rühmas, kuid ta on jäänud oma huvidele truuks. Ta püüab igal pool midagi avastada. Jalutuskäikudel käib ta läbi ka kõige tihedamad põõsad ja võsad, et leida jälgi mõnesugustest lindudest või loomadest. Oli tuuline sügisilm. Vanem rühm viibis õues. Olin just lõpetanud tegevuse keskmise rühmaga, kui Rein järsku suures elevuses tuppä tormas. «Kasvataja, teate, mis täna õues juhtus. Läksin parki luurele, tahtsin midagi avastada, aga park oli tühi. Ei linde ega loomi, ei lilli ega seeni — mitte midagi polnud näha. Siis aga, näete, leidsin selle nõöbi...» Rein näitas mulle säraval ilmel läikivat vasknööpi. «See on võlunööp. Sidusin selle nõöbi endale mütsi külge ja siis — vaadake, mis ma leidsin!» hüüdis Rein võidurõõmsal ilmel ja asetas lauale ilusa kaseriisika. «Mis seen see on? Kas teie olete varem niisugust seent näinud?» — «Olen, see on kaseriisikas,» vastasin. «Aga kust sa ta leidsid? Tagapargis ma küll selliseid seeni näinud ei ole.» — «Mina aga leidsin selle tagapargist,» teatas Rein uhkelt. Ta tõi esile veel uue leiu — mürkrohelise, väliskujult tindikut meenutava seene. «Aga kas te niisugust seent tunnete?» Pidin Reinule otsekoheselt tunnistama, et ma sellist seent kunagi varem polnud näinud. Rein oli õnnelik: «Selliseid seeni leitakse ainult võlunööpi abil!» Ta palus luba leidu loodusnurka paigutada, kus seda kõik võiksid näha.

Rein mõtles ka hiljem välja selliseid lugusid, kus fantaasia etendas suurt osa. Kui talle etteheiteid tehti ja öeldi, et ta valetavat, ütles Rein solvunult: «Hoopiski mitte. Ma tahan saada kirjanikuks, mõtlen välja jutte, et neid lastele kirjutada!» Võimalik, et Reinu soov kunagi täitub. Tema hea kujutlusvõime on talle heaks eelduseks.

Laste elav huvi looduse elu ja ilu vastu, nende lakkamatu soov leida ümbritsevast loodusest ikka midagi uut ja huvitavat ning püüdsellele uuele ja huvitavale leida iseseisvalt seletust on üheks eelduseks, et nad ka täiskasvanutena on võimelised toime tulema elus ettetulevate küsimuste lahendamiseks ja üle saama raskustest.

Tööõpetuse oskussõnadest.

E. KURIK,

Eesti NSV Vabariikliku Õpetajate Täiendusinstituudi tööõpetuse kabineti juhataja.

Tööõpetuse tundides tarvitavad õpetajad ühe ja sama mõiste, tööriista, töövahendi jne. kohta erinevaid oskussõnu. Juba ainet ennast nimetatakse *tööõpetuseks, praktilisteks töödeks ja käsitööks*. Et tööõpetuse õpetajate kaader on saanud väga erineva ettevalmistuse, siis on ka arusaadav, et oskussõnade tarvitamine pole ühtne.

Tööõpetuse oskussõnade ühtlustamiseks saatis Vabariikliku Õpetajate Täiendusinstituudi tööõpetuse kabinet rajoonide tööõpetuse õpetajate sektsioonidele oskussõnade kohta rea ettepanekuid. Need on tööõpetuse õpetajate sektsioonides läbi arutatud ja vastavate seisukohtadega kabinetile tagastatud. Rajoonidest saadud ettepanekud oskussõnade kohta näitavad, et koolides levinud tööõpetuse sõnavarale on avaldanud suurt mõju programm ja samuti tööõpetuse õpetajate täienduskursuste lektorite poolt tarvitatud oskussõnad.

Et ühtse terminoloogia väljakujundamisel suuremat selgust saada, esitas tööõpetuse kabinet rajoonide ainesektsioonide poolt heakskiidetud ettepanekud Eesti NSV Haridusministeeriumi tööõpetuse ainekomisjonile läbivaatamiseks. Ainekomisjon tegi ettepanekutes vajalikke täiendusi ja parandusi. Nüüd erinevad nii mõnedki oskussõnad programmis tarvitatutest.

Käesolevas kirjutises toon esile need oskussõnad, mille tarvitamises on eri seisukohti, ning tutvustan ühtlasi tööõpetuse ainekomisjoni poolt soovitatud oskussõnu. Et tütarlaste tööõpetuse oskussõnade kohta erilisi lahkarvamusi ei olnud, piirdun peamiselt puidu- ja metallitöö osaga.

Tööõpetuse kui õppeaine üldnimetuses tehti programmis vahet: algklassides *tööõpetus*, V—VII klassis aga *praktilised tööd õppetöökodades*. Siin pole põhjust vahet teha, ja nii ongi 1959/60. õppeaasta õppeplaanis antud õppeaine nimetusena *tööõpetus I—XI klassini*. Sellest tulenevad järgmised terminid: *tööõpetuse tund*, *tööõpetuse õpetaja* jm.

Programmis esines V klassist alates kaks varianti, kusjuures I variandi järgi õpetati puidu- ja metallitööd, II järgi aga õmblustööd ja kodundust. Et õmblustööd ja kodundust õpetatakse tütarlastele ning puidu- ja metallitööd poeglastele, siis on kõigile arusaadav ja selge, kui kõneleme tütarlaste ja poeglaste tööõpetusest, mitte aga tööõpetuse I ja II variandist.

V klassist alates ei toimu tööõpetuse tunnid klassis, vaid erisiseadega ruumis, mida on hakatud nimetama õppetöökojaks. Et koolis toimub ka tööõpetuse tundides õppetöö, mis on allutatud õppetöö üldistele nõuetele, soovitab ainekomisjon nimetuse *õppetöökoda* asemel võtta tarvitusele *tööõpetuse klass*. Erinevate tööliikide ruume

nimetaksime koolis järgmiselt: puidutööklass, metallitööklass, õmblustööklass ja õppeköök. Keskkooli vanemas astmes (IX—XI kl.), erirežiimilistes õppeasutustes, lastekodudes jm. nimetaksime tööruume, kus toimub ka tootmistöö, õppetöökoda deks (vastavalt tööliikide järgi: puidutöökoda, metallitöökoda ja õmblustöökoda).

Tööliikide nimetustes on esinenud senini suurem lahkuminek *puidu* ja *puutöö* nimetuses, kuna nimetus *metallitöö* on leidnud üldist tarvitamist (seega mitte *rautatöö*, nagu see veel mõnikord esineb). Tehnilises kirjanduses on hakatud vahet tegema kasvava puu ja mahasaetud ning tehniliseks otstarbeks kasutatava puu nimetuses, viimast nimetatakse *puiduks*. Koolideski on leidnud laialdast tarvitamist oskussõnad *puit* ja *puidutöö*. Rajoonidest saadud ettepanekutest pooldas nimetust *puutöö* ainult $\frac{1}{4}$, kuna $\frac{3}{4}$ ettepanekutest soovitas tarvitada *puidutöö*. Seega soovitab ainekomisjon koolides tarvitada nimetust *puidutöö*.

Siiski tuleb ainekomisjoni soovitus võtta kriitikaga ja jätta koolides tööõpetuse oskussõnana tarvitusele ka nimetus *puutöö*, millel on väga kaugele ulatuv traditsioon, millest ei saa loobuda ka koolis.

Metallitöödeks kasutame materjalina *terast*, mida mõned õpetajad eksikombel nimetavad ka *rauaks*. Tuleb silmas pida, et rauda tööõpetuse tundides ei kasutata.

Palju erinevaid nimetusi esineb ka märkimis- ja mõõteriistade alal, nagu *täisnurgik*, *tiidusnurgik* ja *miinurngik* või *nurgik*, *tiidus* ja *miiu*.

Puidu- ja metallitöödel kasutatakse nurkade märkimiseks, mõõtmiseks ja kontrollimiseks, olenevalt nurga suurusest (täisnurk, 45° nurk või ükskõik, millise suurusega nurk), erineva ehitusviisiga nurgamõõtjaid. Selliseid nurgamõõtjaid nimetatakse *täisnurgikuks* ehk *vinkliks*, *45°-seks nurgikuks* e. *kald- e. tiidusnurgikuks* ja reguleeritava keelega nurgikut *tellitavaks* ehk *miinurngikuks*. Koolides aga on täisnurgiku ehk vinkli nimetuse asemel levinud sõna *nurgik*. Kui täisnurkse nurga nurgamõõtjat nimetame nurgikuks, siis ei saa nimetada 45° nurga nurgamõõtjat tiidusnurgikuks, vaid lühidalt tiiduseks, reguleeritava keelega nurgikut ei saa nimetada miinurngikuks, vaid ainult miiuks. Seega tarvitagem nurgamõõtjaid lühikeste ja koolipraktikas üha enam levivate nimetustega: *nurgik*, *tiidus* ja *miiu*.

Paralleeljoonte märkimiseks puidule kasutatakse kriipspakku ehk rööbitsat. Koolides on levinud nimetus *kriipsakk*. Soovitavam on aga tarvitusele võtta nimetus *rööbits*, mis on leidnud ka tehnilises kirjanduses enam tarvitamist.

Puidutöös kasutatakse laudade läbišaagimiseks täis- ja 45°-se nurga all töövahendit, mis võimaldab saagida ilma märkimata ja suure täpsusega. Tööõpetuse programmis on senini nimetatud seda töövahendit *karpšablooniks*, mis aga antud töövahendit õigesti ei iseloomusta. Ainekomisjon soovitab tarvitada nimetust *saagimisrenn*.

Viseerimisliiste kasutatakse kontrollvahendina laudade, raamide jt. õgvendamisel. Koolides on levinud selle kontrollvahendi nimetusena ka terminid: *õgvendusliistud*, *rööplauad* ja *rööpliistud*. Soovitan tarvitada nimetust *viseerimisliistud*, mis antud eset kõige paremini iseloomustab.

Ümmarguste esemete ja silindriliste pindade mõõtmiseks kasutatakse nihkkaliibrit ehk suplerit. Eelistada tuleb nimetust *nihkkali*

ber, mida tarvitatakse nii tehnilises kirjanduses kui ka praktilises elus üha rohkem.

Joonte tõmbamiseks puidu, pleki või metalli pinnale kasutatakse terastraadist valmistatud hästi terava otsaga ora, mida nimetatakse tavaliselt *märkoraks*, *joonoraks* või *märknõelaks*. Soovitav on tarvitada nimetust *märknõel*.

Laudade koore ja esialgse krobelse pinna mahahööveldamiseks kasutatakse kumera hõövlirauaga väikest hõövlit. Tööõpetuse programmis ja ka koolides on seda nimetatud *krohvhõövlis*. Ka ainekomisjon soovib seda hõövlit nimetada *krohv- ehk rupp hõövlis*.

Topelthõövel on väike hõövel, mille rauad on varustatud õhukeste laastude ja sileda pinna saamiseks raudklapiga. Koolides on levinud nimetused *topelt-* ja *klapphõövel*, kuid eelistada tuleb nimetust *topelthõövel*.

Käsisaag on oma ehituse ja käsitsemise poolest üks lihtsamaid saeliike, seda nimetatakse sageli ka *vukssaeks*. Soovitav on antud saagi nimetada *käsisaeks*.

Üldiselt tuntud vineerisaagi on hakatud nimetama ka *jõhvsaeks*. Eelistada tuleb nimetust *vineerisaag*.

Lisaks eespool mainitud tööriistade nimetustele soovib ainekomisjon tarvitada veel sõrendatult trükitud nimetusi: *pikkhõövel* (*suurhõövel*), *hammashõövel* (*kraaphõövel*), *tikkaag* (*kitsasaag*, *augusaag*), *roogsaag* (*päkksaag*), *suursaag* (*kahe-mehesaag*), *lusikpuur* (*vinnal*), *oherdi* (*seinapuur*), *spiraalpuur* (kasutatakse puidu- ja metallitöödel), *keerdpuur* (kasutatakse puidutöödel), *tigupuur* (*vikerpuur*) ja *süvipuur* (*senkpuur*).

Seotised või ühendused? Puitosade mitmesuguseid ühendamise viise nimetatakse tavaliselt *seotisteks*. Tööõpetuse tundides tarvitatakse ka nimetust *ühendus* (*nurküendus*, *tappühendus*, *kraadühendus*). Et aga nimetused *nurkseotis*, *tappseotis*, *kraadseotis* jts. on omandanud vastava eritähenduse, tuleb eelistada nimetusi *nurkseotis*, *tappseotis*, *kraadseotis* jts.

Plekk, lehtmetsall või kard? Õhukesti metallist lehti nimetatakse tavaliselt *plekiks*. Seda nimetust esineb laialdaselt ka koolides ja seda tulebki eelistada nimetustele *lehtmetsall* ja *kard*.

Nimetustest *liivapaber* ja *klaaspaber* kasutatakse koolides rohkem *liivapaberit*, mida tuleb ka eelistada.

Pleki kummimine või kohrutamine? Pleki vormimist vasaraga tagumise teel on nimetatud A. Lehe ja J. Niklase raamatus «Tööõpetus poisitele» *kohrutamiseks*. Sõna *kohrutama* tähendab *kergitama*, *kohevile ajama* ega vasta seepärast antud töövõttele, sest vasaraga tagumisel muutub plekk kumeraks. Tööõpetuse kursustel on vastavat pleki töötlemist nimetatud *kummimiseks*, mis tuleneb sõnast *kumm* (võlv, kumerpind). Seega on soovitatav tarvitada pleki *kummimine*.

Käesolevas kirjutises puudutasin mõningaid oskussõnu, mida tuleks soovitada tarvitusele võtta tööõpetuse tundides. Koolis õpitud oskussõnu tarvitavad õpilased ka tegelikus elus. Seetõttu on vajalik, et koolis tarvitatavad oskussõnad vastaksid nii tegelikus elus kui ka õigekeelsuse sõnaraamatus tarvitavatele oskussõnadele.

Pedagoogiline ringvaade.

19. septembril k. a. toimus EKP Keskkomitees vabariigi ajalooteadlaste ja koolide ajaloo õpetajate nõupidamine. Nõupidamisel arutati Vene NFSV Pedagoogikateaduste Akadeemia ettepanekuid ajaloo õpetamise kohta reformitud koolis.

Eesti NSV Haridusministeeriumi kavad ajaloo õpetamise ümberkorraldamiseks esitas ministeeriumi koolivalitsuse juhataja sm. Kipper. Ta märkis, et ministeeriumi seisukohad vastavad üldjoontes Vene NFSV Pedagoogikateaduste Akadeemia poolt avaldatud põhimõtetele. Eesti NSV koolide IV klassis õpetatakse NSV Liidu ajalugu episoodiliste jutustustena koos meie vabariigi ja kodukoha ajalooga.

V klassis õpetatakse vana- ja VI klassis keskaega, kusjuures nende õpetamist lihtsustatakse. VII ja VIII klassis õpetatakse NSV Liidu ajaloo elementaarset kursust koos Eesti NSV ajaloo küsimuste põimimisega NSV Liidu ajaloo vastavate peatükkide juurde. Samuti õpetatakse neis klassides tähtsamaid andmeid NSV Liidu ja Eesti NSV riiklikust ja ühiskondlikust korraldusest ning välisriikide uuest ja uusimast ajaloost.

IX—XI klassi osas on valmis katseprogramm IX klassile, ainejaotus on aga tehtud kõikide klasside jaoks. Ka selles astmes ühinevad ministeeriumi seisukohad akadeemia põhimõtetega. Nii õpetatakse keskkooli 2. astmes NSV Liidu ja Eesti NSV ajaloo süstemaatilist kursust, kusjuures Eesti NSV ajalugu seostatakse vastavate NSV Liidu ajaloo peatükkidega, ning uue ja uusima aja ajaloo süstemaatilist kursust. XI klassis õpetatakse veel NSV Liidu ja Eesti NSV Konstitutsiooni ning riiklikku ja ühiskondlikku korraldust.

Sm. Kipper märkis, et ka tundide arvus ühele või teisele ainele ei ole ministeeriumi projektis, võrreldes akadeemia ettepanekutega, kuigi olulisi erinevusi. Need erinevused vaatab ministeerium veel kord läbi ning teeb vajalikud täiendused ja parandused.

Sm. Kipper peatus veel ajaloo õpetamisega seotud teistel küsimustel. Ta ütles, et ministeerium peab vajalikuks välja kuulutada konkursi IV klassile uue ajaloo õpiku saamiseks, milles oleks arvestatud IV klassile püstitatud nõudeid. V ja VI klassis

saab edukalt kasutada tõlkeõpikuid. Eesti NSV ajaloo õpetamiseks oleks sobiv NSV Liidu ajaloo õpikuisse vastavate peatükkide juurde võtta küsimused Eesti NSV ajaloost. Sm. Kipper kõneles ka näitlike õppevahendite ning lastekohase huvitava lektüüri väljaandmise vajalikkusest jm. küsimustest.

Lõpuks avaldas sm. Kipper veendumust, et Vene NFSV Pedagoogikateaduste Akadeemia poolt avaldatud seisukohad aitavad parandada ajaloo õpetamist ja ministeerium kiidab need seisukohad heaks.

Arutatavas küsimuses võtsid sõna EKP Keskkomitee teaduse, kultuuri ja koolide osakonna juhataja sm. Inti, Eesti NSV haridusminister sm. Green, EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi direktor sm. Päss, Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituudi direktor sm. Maamägi, Ed. Vilde nim. Tallinna Pedagoogilise Instituudi õppejõud sm. Tint, Tartu Riikliku Ülikooli aspirant sm. Palamets, Tallinna 5. Keskkooli direktor sm. Kozõrevskaja jt. Sõnavõttudes tehti väärtuslikke ettepanekuid ajaloo õpetamise paremaks korraldamiseks.

Eesti NSV Haridusministeeriumi kolleegiumil 16. septembril k. a. kuulati ära Keila ja Tapa rajooni ning Tallinna linna haridusosakonna juhatajate aruanded koolikohustuse täitmisest neis rajoonides. Selgus, et uueks õppeaastaks ettevalmistumisel on ulatuslikult kaasa tõmmatud ühiskondlikku aktiivi, mille tulemusena neis rajoonides täidetakse tänava koolikohustust sootuks paremini kui eelmistel aastatel. Nii ei täitnud 15. septembriks koolikohustust põhjuseta Keila rajoonis 3 ja Tapa rajoonis 1 õpilane.

Kolleegiumil märgiti, et kuigi koolikohustust täidetakse paremini eelmistest aastatest, ei vasta koolikohustuslike laste nimekirjad rahvamajanduse plaani näitajatele, vaid esineb vahesid. Kolleegium kohustas haridusosakondade juhatajaid kontrollima, millest on tingitud rahvamajanduse plaani ja tegeliku õpilaste arvu vahe, ning võit-

lema selle eest, et kõik õpilased täidaksid koolikohustust. Ühtlasi pidas kolleegium vajalikuks pidevat selgitustööd lastevanemate hulgas, et kõik lapsed lõpetaksid VII klassi ega langeks enne seda vanuse tõttu välja. See on eelduseks üleminekul kaheksaklassilisele koolikohustusele.

Samal kolleegiumil vaadati läbi õpetajate augustikuu nõupidamistel tehtud ettepanekud koolide ja haridusorganite töös esinevate puuduste kõrvaldamise kohta. Kolleegium tegi nende realiseerimise ülesandeks ministeeriumi koolivalitsusele ja osakondadele ning Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituudile ja Vabariiklikule Õpetajate Täiendusinstituudile. Küsimuste lahendamiseks määrati konkreetsed tähtjad ja isikud, kes vastutavad nende õigeaegse ja otstarbeka täitmise eest.

*

Haridusala, Kõrgemate Koolide ja Teaduslike Asutuste Töötajate Ametiühingu Vabariikliku Komitee VI pleenumil 23. septembril k. a. arutati NLKP Keskkomitee juunipleenumi, NSV Liidu Ametiühingute Kesknõukogu II pleenumi ning Haridusala, Kõrgemate Koolide ja Teaduslike Asutuste Töötajate Ametiühingu Keskkomitee IV pleenumi otsuste täitmist.

Arutatavates küsimustes esines ettekandegas nimetatud a/ü. komitee esimees sm. Elp. Ta märkis, et kuigi ametiühinguorganisatsioonid võtavad üldiselt aktiivselt osa töötajate mobiliseerimisest partei ja valitsuse poolt püstitatud ülesannete täitmisele ja aitavad ellu viia uut kooliseadust, esineb nende töös veel siiski olulisi puudusi. Rida teaduslike asutuste ametiühingukomiteesid ei tegele vajalikult teadusliku uurimistöö tulemuste juurutamisega tootmisse, teadlaste ja tootmistööliste loova koostöö arendamisega ja ka üliõpilaste tootmispraktika organiseerimisega.

Rääkides üldhariduslike koolide ja lasteasutuste tööst, märkis ettekandja, et viimastel aastatel on tõusnud õppeedukus ja kasvatustöö tase. Aastast aastasse väheneb õpilaste arv, kes ei lõpeta klassikursust. Kuid ametiühinguorganisatsioonid võiksid siin hoopis rohkem ära teha. Mitmed ametiühinguorganisatsioonid ei tungi sageli õppe- ja kasvatustöö sisusse ega kasuta kõiki võimalusi selle parandamiseks. Tõsiseid puudusi esineb nende töös pedagoogide ideelis-poliitilisel kasvatamisel ja kutsealase kvalifikatsiooni tõstmisel. Koolides töötab õpetajaid, kes ei oma vastavas astmes vajalikku kvalifikatsiooni, märkis sm. Elp, ega ole asunud seda tõstma. Samal ajal esineb õpetajatest kaugüliõpilastel õppevõlgnevusi ja isegi väljalangevust. Ka

suvekursused haaravad liiga väikest osa õpetajaskonnast.

Koolikohustuse täitmisele, paremate töö kogemuste tundmaõppimisele ja levitamisele, tootmisnõupidamiste organiseerimisele, tootmisettevõtetele sidemete loomisele, pedagoogilisele propagandale, kunstilisele isetegevusele jms. küsimustele pole paljude koolide ametiühinguorganisatsioonid küllaldast tähelepanu osutanud.

Pleenumil sõna võtnud kõrgemate koolide esindajad (sm-d Ozerov, Velnor, Mets jt.) märkisid, et seoses uutele õppeprogrammidele üleminekul ei ole otstarbekalt lahendatud I kursuse üliõpilaste tootmispraktika küsimus. Kriitilisi märkusi tehti Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu aadressil, kelle ettevõtetel olid käesolevaks õppeaastaks halvasti ette valmistatud üliõpilaste vastuvõtuks tootmispraktikale. Otstarbekamat lahendamist vajavad ka tootmispraktikal viibivate üliõpilaste kultuurilise teenindamise, komsomoliorganisatsiooni ja ametiühingusse kuuluvuse ning üliõpilaste emakeelse õppekirjanduse küsimused.

Üldhariduslike koolide esindajad (sm-d Tiki, Tamm jt.) peatusid töökasvatuse küsimustel. Sõnavõtjad märkisid, et õpilased võtavad aktiivselt osa ühiskondlikult kasulikust ja tootvast tööst, ning töid selle kohta näiteid. Ühtlasi märgiti, et uues koolis õpilastele tootva töö organiseerimisel on küllaltki raskusi ja seepärast on juba nüüd aeg mõelda, kuidas neid kõiki ületada. Rõhutati, et vabariiklikul komiteel tuleks luua tihe side teiste a/ü. vabariiklike komiteedega, et aegsasti valmistada ette õpilastele tööpraktika organiseerimisele tööstusettevõtetele, kuid peale selle oleks vaja luua ka koolidevahelised õppetöökojad, kus oleks vajalik sisustus ja tööriistad ning materjalid. Tootmistöö organiseerimisel peaks arvestatama ka ohutustehnika nõudeid nii tööstusettevõtetele kui ka koolide töökodades.

Sõnavõtjad (sm. Uibo jt.) rõhutasid, et kohalikud a/ü. organisatsioonid peaksid tõsiselt tegelema uue tehnika juurutamisega tootmisse. Samuti peaksid nad suunama koolidesse insener-tehnilisi töötajaid õpilaste tööalaseks väljaõpetamiseks. Selles töös näidaku suuremat initsiatiivi Haridusala, Kõrgemate Koolide ja Teaduslike Asutuste Ametiühing, luues tihedaid sidemeid teiste ametiühingutega.

Pedagoogilise propaganda küsimustes sõnavõtjad märkisid, et see peab olema süstemaatiline, haarama laiu rahvahulki ning olema iga ametiühinguorganisatsiooni ülesandeks.

Kaadri kasvatamise ja kvalifikatsiooni tõstmise kohta toodi esile (sm. Kipper jt.),

et ametiühinguorganisatsioonid ei tegele selle küsimusega veel vajalikul määral. Samuti peab tõusma ametiühingu osa õppetöö kvaliteedi parandamises ja õpilastele tootmispraktika ja ühiskondlikult kasuliku töö organiseerimises.

Plenum võttis vastu konkreetse otsuse.

Eesti NSV Vabariiklik Õpetajate Täiendusinstituut korraldas 15. septembrist kuni 17. oktoobrini 1959. a. täienduskursuse rajoonide ja linnade pedagoogiliste kabinetide juhatajatele.

Kursuse eesmärgiks oli abistada pedagoogiliste kabinetide juhatajaid uute ülesannete täitmisel seoses koolireformiga.

Peale üldpoliitiliste küsimuste, millele oli ette nähtud 6 tundi, käsitleti kursustel pioneeri- ja komsomolitööd (8 tundi), üldpedagoogilisi küsimusi (34 tundi), õppetöö korraldamist uute programmide alusel (30 tundi) ja pedagoogilise kabineti töö organiseerimist (70 tundi).

Eesti NSV Vabariikliku Õpetajate Täiendusinstituudi direktor sm. Pirn käsitles Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi seadust kooli ja elu sidemete tugevdamisest ning haridussüsteemi edasiarendamisest Eesti NSV-s ja pedagoogiliste kabinetide ülesandeid selle elluviimisel.

Pioneeri- ja komsomolitöö osas olid ettekanded tööst oktoobrilastega, pioneertööst seoses pioneeriastmetega ja komsomolitööst.

Üldpedagoogilistest küsimustest käsitleti ateistlikku kasvatust, kasvatustöö põhimõtteid eelkooliealiste laste asutustes ja õppetöö aktiveerimist. Tallinna 16. Keskkooli direktor sm. Lebbin tutvustas oma kogemusi õpilaste kasvatamisel internatsionaalsi ja rahvaste sõpruse vaimus.

Eesti NSV Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituudi pedagoogika sektori juhataja sm. Koemets luges kursustele pedagoogilist psühholoogiat ja pedagoogilise uurimistöö metoodikat.

Koolitöö korraldusest rahvademokraatiamaares rääkis pedagoogikateaduste kandidaat sm. Kurm.

Palju tähelepanu pöörati õpetamisele uute õppeprogrammide alusel töötavais klassides. Nii esitati loenguid koduloo õpetamisest algkoolis, kirjatehnikast, vene keele õpetamisest II klassis, samuti muude ainete (eesti, vene ja võõrkeel, matemaatika, bioloogia, geograafia, ajalugu, keheline kasvatus, tööõpetus, joonistamine, laulmine) õpetamisest I—V kl.

Väga mitmekülgsed olid teemad, mis hõlmasid otseselt pedagoogilise kabineti

töö spetsiifikat. Alustades pedagoogilise kabineti töö planeerimisest, siirduti koolisisese ja koolivälise metoodilise töö küsimustele ja aineseksioonide tööle. Käsitleti pedagoogilise kabineti juhataja tööd internaatkoolide, kooli-internaatide ja lastekodude kasvatajatega, koolijuhtkondadega, töölisnoorte ja kaugõppekoolidega, klassijuhatajatega, lastevanematega ja vanempioneerijuhtidega. Samuti juhendati kursulasi pedagoogilise kabineti raamatukogu ning töökogemuste üldistamise ja levi-tamise küsimustes.

Kuulajate soovil võeti kursuste kavva teema «Näituste ja väljapanekute kujundamine» (4 tundi) koos plakatkirja õppimisega 6-tunnisel praktikumil.

Fakultatiivsena oli ette nähtud õppetöös kasutatavate aparatuuride tundmaõppimine (20 tundi), millest kõik kursuselased osa võtsid.

Kursuse viimasel nädalal korraldati ekskursioon Leedu NSV pedagoogiliste kabinetide ja koolide metoodilise tööga tutvumiseks.

Viljandi rajooni haridusosakond, koolide direktorid ja õpetajad on loonud tiheda koostöö mitme Läti NSV rajooniga.

Viljandi rajooni koolide direktorid on külastanud 1958. ja 1959. aastal Riia linna, Valmiera, Ruhja ja Auce rajooni koole ning tutvunud nendes koolides eriti töökasvatusega. Väga kasulikku kogemusi saadi Auce keskkooli 25 ha suurusest koolikolhoosist, kus tutvuti puuviljaaia-ga, kasvuhoone- ja lavakultuuride kasvatamisega, veisefarmi, kanala ja mesilaga.

Viljandi rajooni koolide tööõpetuse õpetajad külastasid Ruhja rajooni koolide töökodasid ja tööõpetuse tunde, kus õppisid tundma Läti NSV koolide meeskäsitöö õpetamise kõrget taset.

Viljandi rajooni koolide vene keele õpetajad viibisid möödunud kevadel 2 päeva Riia koolides, kus jälgisid õppetunde ja esinesid vastastikku töökogemuslike ettekannetega.

Traditsiooniks on kujunenud Valmiera ja Viljandi rajooni vene keele õpetajate ühiste aineseksiooni koosolekute korraldamine ja endavalmistatud õppevahendite vahetamine. Nii toimus selline koosolek 1958. a. Valmieras ja 1959. a. Viljandis ning 1960. a. on see ette nähtud jällegi Valmieras. Ka on Läti NSV koolide direktorid ja õpetajad külastanud Viljandi rajooni koole ja pedagoogilist kabinetti.

1958. a. Viljandis toimunud lilled näi-

tusel vahetasid Ruhja rajooni bioloogia õpetajad Viljandi rajooni selle aine õpetajatega mitte üksnes kogemusi, vaid ka lilledele istikuid.

Käesoleva aasta kevadel tutvusid Cesise rajooni koolide direktorid Viljandi rajooni kooliaedade ja muusikalise kasvatusga ning kutsusid Viljandi rajooni koolide direktoreid vastukülaskäigule k. a. oktoobris.

Hiljuti külastasid Auce rajooni haridusosakonna töötajad ja koolide direktorid Viljandit. Tutvuti Öisu ja Puiatu 7-kl. kooliga ning Mustla, Viljandi I ja II keskkooliga. Eriti paelus külaliste tähelepanu

Puiatu 7-kl. Kooli aiamaa-õppekõök ja õppe-katseaed ning Mustla Keskkooli koolikolhoos, õppe-katseaed ja küülikufarm, samuti ka Viljandi koolide õpilaste naiskäsitööd ja pedagoogilise kabineti töö lastevanematega.

Need kogemuste vahetamised on kahtlemata olnud kasulikud mõlema maa koolide õppe- ja kasvatustööle. Samuti on need kohtumised aidanud kaasa kahe vennasvabariigi ajaloo, kultuuri ja majanduse tundmaõppimisele, on süvendanud sõprust nii õpetajate kui ka õpilaste vahel, mis peegeldub koolikollektiivide hooles ja südamlikkuses külaliste vastuvõtmisel.

SISUKORD

... NSV Lildu Ministrite Nõukogus 721

Juhtkiri. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 42. aastapäev 723

O. Elango. Koolireformist kodanlikus Eestis 728

A. Turovskaja. Noorema kooliea laste mõningatest psüühilistest iseärasustest 744

J. Mitt. Tööst klassi komsomoligrupiga 752

A. Tuhkru. Ühe haridusnõukogu tööst 762

L. Annus. Ajaloo õpetamisest uues koolis 770

L. Moks. Õppeainete omavahelisest seostamisest algklassides 775

L. Mets. Laste tutvustamisest loodusega Hellenurme Laste-kodus 785

E. Kurik. Tööõpetuse oskussõnadest 793

... Pedagoogiline ringvaade 796

СОДЕРЖАНИЕ

... В Совете Министров СССР 721

Передовая. 42 годовщина Великой Социалистической октябрьской революции 723

Ы. Эланго. О школьной реформе в буржуазной Эстонии 728

А. Туровская. О некоторых психических особенностях детей младшего школьного возраста 744

Я. Митт. О работе с комсомольской группой класса 752

А. Тухкру. О работе одного совета по народному образованию 762

Л. Аннус. О преподавании истории в новой школе 770

Л. Мокс. Об увязывании предметов в начальных классах 775

Л. Мэкс. Об ознакомлении детей с природой в детском доме Хелленурме 785

Э. Курик. О терминах ручного труда 793

... Педагогическое обозрение 796

Toimetuse kolleegium: L. Hallop, R. Kalling, L. Prits, M. Salum,

A. Sepp (toimetaja), L. Takk (toimetaja asetäitja), J. Tohver, A. Valsiner.

Toimetuse address: Tallinn, Tõnismägi 11, tel. 454-25. Ladumisele antud 19. IX 1959. Trükkimisele antud 8. X 1959. Trükiarv 3000. Paber 70×108, 1/16. Trükipoognaid 5,0. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 6,85. Arvestuspoognaid 7,73. MB-08155. Tellimise nr. 1620. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk 54/58.

Eesti NSV Kultuuriministeeriumi Kirjastuste ja Polügraafiatööstuse Peavalitsuse Ajalehtede-Ajakirjade Kirjastus.

Ilmub 1 kord kuus. Uksiknumbri hind 3 rubla.
Tellimishind: 6 kuud — 18 rubla.

На эстонском языке.

«Ныукогуде кооль» («Советская школа»). Орган Мин. Просв. ЭССР.

~~PE A 59,10~~
3 18

Rbl. 3.—